RÂNDUIALA

ANUL I — IANUARIE-MARTIE 1935 — N-RUL 1

ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

R Â N D U I A L A

— ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ —

— APARE DE PATRU ORI PE AN —

ABONAMENTUL: Lei 200 pe an. - PENTRU INSTITUŢII: Lei 400.
REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: BUCUREŞTI II, Puţul cu plopi 9

RÂNDUIALA

Având cunoştinţă de ceeace sântem, simţindu-ne Români mult mai mult decât coborîtori ai Romanilor şi chiar cetăţeni ai României, voim, în cea mai strânsă legătură cu tot ceeace a fost sănătos în trecut, să clădim cu mijloace româneşti civilisaţia românească pentru toţi Românii.

Nicolae Iorga, 1905

Pre orice meşteşug şi pre orice ştiinţă vremea le creşte şi le măreşte, când necurmat să pun în lucrare.

Episcopul Grigorie al Argeşului, 1826

ANUL I — IANUARIE—MARTIE 1935 — N-RUL 1

ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

C U P R I N S U L

C R O N I C A

I N S E M N Ă R I

Coperta de MAC CONSTANTINESCU.

Tip. Bucovina, Bucureşti.

O ARHIVĂ DE GÂND ŞI FAPTĂ ROMÂNEASCĂ

Intre revistele de specialitate şi cele de cultură generală rămâne loc pentru ceeace noi am numit o arhivă de gând şi faptă românească. Ea se deosebeşte de cele dintâi prin aceea că îmbrăţişează, într'o privire unitară, întregul câmp de activitate al culturii româneşti şi le întrece pe celelalte prin faptul că această privire nu se opreşte la simple generalităţi ci pătrunde, în fiecare domeniu, la adâncimea cercetării de specialitate. Lărgind astfel orizontul către începuturi şi îndreptând privirea spre adâncimi, Arhiva de faţă nădăjdueşte să păstreze calităţile şi ale unora şi ale altora, străduindu-se să împlinească, pe cât cu putinţă, lipsurile tuturor. Adăogând apoi că problemele pe care va avea să le cerceteze, vor fi întotdeauna, pentru nevoile vremii, lucruri de primă însemnătate, iar punctele de vedere în lumina cărora le va privi, vor fi fără înconjur româneşti, caracterul ei se lămureşte deplin.

Care este anume orizontul străduinţelor noastre şi cu ce idei călăuzitoare păşim la lucru, se va putea vedea din cuprinsul acestui prim număr, ca şi din cuvintele pe care nu drept podoabă le-am aşezat în fruntea lui, ci spre a vădi printr'însele drumul unei tradiţii de sforţări româneşti, pe care, cu modestele noastre puteri, vrem să-l continuăm. In loc să se înşire aci ca într'un manifest programatic, aceste idei vor fi desprinse mai firesc şi mai temeinic, fiecare la locul ei, în cercetările şi studiile propriu zise.

Numai în privinţa numelui cu care porneşte la drum această Arhivă, destăinuind el însuşi ceva din duhul care o 'nsufleţi-o, trebue să

amintim că oricât de puţin academic ar fi şi oricât de nelatin s'ar înfăţişa, el răspunde pe de o parte unei idei româneşti de cea mai scumpă moştenire romană, iar pe de alta, stârnind, pentru cine are înadevăr simţul limbii noastre, cele mai adânci ecouri spirituale şi deschizând cel mai cuprinzător orizont cu putinţă pentru fiinţa omenească, formează însuşi sâmburele cugetului originar şi autentic românesc, aşa cum, în toată adâncimea lui, numai ţăranii, cei mai români şi cei mai oameni dintre ţăranii noştri, îl au. In judecata lor de basm şi minune, rânduiala e legea eternă şi ne'nduplecată a tuturor alcătuirilor şi începuturilor acestei lumi, care, de dincolo de străfundurile şi firea ei, vine şi sălăşlueşte într'însa, sorteşte şi ţine toate câte sunt şi se fac, — şi tot ei, legea fiinţării adevărate şi drepte, cată să ne supunem în gândurile şi faptele noastre, ca să le putem săvârşi trainice şi rodnice.

Sub semnul acestei închinări ne'ncepem munca.

In planul de lucru al revistei vin întâi cercetările privitoare la problemele cugetului şi vieţii româneşti, de azi şi din trecut; urmează apoi înfăţişări de oameni şi locuri, în care suflul vieţii noastre s'a 'ntrupat în chipuri şi icoane de neştearsă recunoştinţă şi de nepieritor îndemn pentru vremurile următoare; iar în al treilea rând, cronica îşi propune să judece lucrurile şi întâmplările vieţii de azi după nevoile acestei vieţi şi după măsura în care sforţările ei isbutesc să fie adevărate înfăptuiri româneşti.

Ceeace se adaugă peste acestea, reprezintă drepturile unei reviste la o viaţă de revistă, fie şi trimestrială.

RÂNDUIALA

GÂND ŞI CUVÂNT

Gânduri închinate în dragoste şi recunoştinţă profesorului Nae Ionescu din partea fostului elev.

I. INCEPUTURILE PROBLEMEI

Dacă, peste viaţă, mai există şi o *istorie* a lucrurilor cari se nasc, trăesc şi mor, aceasta nu se întâmplă decât cu cele cari, dându-şi seama, în creşterea lor firească, de fiinţa, rânduiala şi rostul lor pe lume, *încep* să păşească dela o vreme, spre împlinirea acestora, luptând pe calea *sforţării proprii*. Pe măsură ce viaţa lor devine, subt îndrumarea unei conduceri, un şir de sforţări spre ţinta întregirii de sine, ele capătă în lume un înţeles istoric. Asemenea lucruri cu viaţă istorică pot fi pe lumea aceasta oamenii şi popoarele cărora ei aparţin. Iar dacă se vorbeşte de istoria unor lucruri fără viaţă, aceasta se datoreşte faptului că ele sunt rezultatul sforţărilor proprii ale unor oameni sau popoare cu orizont istoric.

Inaintând cu ajutorul sforţării proprii pe calea istorică a întregirii de sine, spre a deveni astfel, în omenia lui, din ce în ce *mai el-însuşi*, un popor nu are nevoe să se închidă cu desăvârşire în propria fiinţă, ferindu-se de orice legătură cu popoarele străine. Dimpotrivă, legăturile cu acestea îi pot fi de tot atâta folos pentru istoria sa, cât îi sunt pentru viaţă legăturile cu natura în mijlocul căreia trăeşte. Cu o condiţie însă: să scoată, pe calea acestor legături, hrană pentru sporirea-i proprie, iar nu mreajă pentru înstrăinare.

Inzestrat cu orizontul şi nevoia întregirii istorice, Românul nu se poate mândri încă, pe toate laturile vieţii lui, cu bucuria sforţării pro-

prii. Sânt domenii de activitate în cari nu-i destul de stăpân pe sine: pășește la faptă șovăitor și cu gânduri de pripas. Nu isbutește totdeauna, — în deosebi Românul cult, — să prefacă în bunuri proprii ideile și felurile de a fi pe cari le împrumută dela alții. După răsboiul de întregire națională, lipsa siguranței și stăpânirii de sine în gândul și fapta noastră s'a făcut simțită parcă mai mult decât înainte. In fața unor împrejurări cu totul noi, nu numai că nu le-am putut întâmpina biruitori, dar ne-am pierdut în mare măsură cumpătul, abătându-ne dela calea firească a desvoltării proprii.

Domeniile de activitate în cari ne mișcăm cu mai puțină stăpânire, sunt cu deosebire două: domeniul cugetării filosofice și domeniul acțiunii politice. Lucrurile nu sunt desigur fără legătură. Puțin stăpân pe gândul și fapta sa, — cele două capete ale drumului firesc pe care se mișcă ființa omenească,—Românul trebuia să șovăie mai ales în filosofie: întruparea gândului pur, și în politică—fapta în toată puterea cuvântului. Șovăim în politică, deoarece trecerea dela gând la faptă, în mecanismul cauzalității noastre psihice, se face greoi și pieziș; rătăcim în filosofie, pentrucă procesul unitar al cugetării și vorbirii lăuntrice, în care gândul se ivește dela sine în haina cuvântului firesc, e turburat de amestecul unui spirit străin de cugetul și graiul nostru. Netemeinicia așezărilor sociale, neorânduiala așezămintelor politice, clătinarea noilor orânduiri, nedumerirea minților în goana «disperată» nu după adevăruri ci după idei «salvatoare» cât mai ciudate în felul lor, sunt tot atâtea fețe ale unuia și aceluiaș cusur de care suferim: *neisprăviți în gând, nevolnici în faptă* și, poate, *nesinceri în amândouă*. Neînțelegerea teoretică, nepriceperea practică și necinstea intelectuală și morală sunt lipsuri cari nu pot fi puse numai în socoteala greutății «vremurilor excepționale» prin care trecem, ci pornesc fără îndoială din pricini cari sălășluesc în noi: dintr'o opăcire, în mare parte voită, — deaci nesinceritatea —, a felului de a fi în gândul și fapta noastră de oameni întregi, cari nu mai sunt, în chipul acesta, rezultatul firesc al sforțărilor noastre proprii.

O regăsire a noastră înșine, o întoarcere la firea proprie, la gândul și fapta săvârșită prin propria noastră sforțare, n'o putem aștepta, cu mâinile încrucișate, să vină «dela sine» și «cu vremea», ci avem datoria

să-i înlesnim ivirea. — Cum? Incercând să ne dăm seama de ce înseamnă *gând* pe de o parte și *faptă* pe de alta: gând în înțelesul de *cugetare și vorbire lăuntrică*, faptă în acela de *înfăptuire*: trecere dela gând la faptă. Problema gândului ca vorbire cu sine însuși, în legăturile lui cu lucrurile despre care e vorba și cu firea vorbitorului ca atare, însemnează de fapt problema legăturii dintre *gând și cuvânt*; iar problema înfăptuirii trebue cercetată sub forma legăturii dintre *gând și faptă*.

Cercetarea legăturii dintre *gând și cuvânt* cu specială privire la limba și cugetarea românească, va alcătui obiectul lucrării de față, rămânând ca problema *gând și faptă* cu aplicație la politica românească să fie urmărită după aceea și anume pe temeiul rezultatelor la care vom ajunge în «Gând și cuvânt», într'o lucrare deosebită.

1. *Gând și cuvânt în literatura noastră filosofică de azi.*

> *Am avut un 1906 pentru apărarea limbii românești. Pe când unul pentru apărarea gândirii noastre?*
>
> Nae Ionescu, 1927

E mai bine de un veac, de când profesorul ieromonah Eufrosin Poteca, încredințat de «rodurile cele mântuitoare ale filosofiei» își încheia «lecția începătoare» dela Sf. Sava cu bine-cuvântarea: «Deà Domnul să filosofească toți fiii Românilor!» [1]). Cel dintâi profesor *român* de filosofie, — Gheorghe Lazăr învăța de toate —, nu lămurește ce anume înțelegea prin «*toți* fiii Românilor», dar astăzi se pare că dorința lui e pe cale să se împlinească mai-mai vorbă cu vorbă. Inadevăr nimeni din câți răsfoesc ziarele, foile și revistele noastre, nu poate să nu ajungă la convingerea că «fiii Românilor» au început de o bucată de vreme «să filosofească» în toată puterea cuvântului; firește nu toți, cum li-o dorià Poteca, dar foarte mulți, față de câți se îndeletniceau până mai deunăzi cu o asemenea anevoioasă meserie.

---

1) *Filosofia Cuvântului...* Buda 1829. Introducere la Filosofie sau lecție începătoare.

Faptul în sine nu poate decât să ne bucure desigur, — mai ales că cei mai mulţi sunt însufleţiţi de o mare şi frumoasă ambiţie: «să filosofească» însfârşit *româneşte*, cu toate că «filosofia românească» dorită de unii nu-i aceeaş cu «filosofia românească» concepută de alţii. La dreptul vorbind nu pierdem prea mult. Ce înseamnă filosofie românească se va vedea atunci când ea va fi un fapt aevea, iar nu un program mai dinainte stabilit. Căci Românilor nu li se poate cere să gândească *româneşte*, ci să *gândească* pur şi simplu, şi anume *cercetând* iar nu compilând sau «dându-şi cu ideia». «Specificul naţional», dacă va fi, va ieşi singur la iveală, — spre mulţumirea tuturor autohtonilor şi «autohtoniştilor», dar dacă nu va fi, dacă puterea de gândire a Românilor nu va isbuti niciodată să fie, nu originală, — ceeace nu-i prea greu —, ci *originară, proprie*, — atunci în zadar mai fâlfâim programul «specificului naţional». *Gândire* prin urmare, gândire adevărată să urmărească, cu sinceritate, cugetătorii români şi când vor fi isbutit aceasta, au şi ajuns, pe negândite, la gândirea *românească*.

Drept e însă că a gândi pur şi simplu e mult mai greu decât a gândi «româneşte». Gândul *propriu*, chiar dacă nu e *nou*, e un bun la care anevoe ajunge filosoful român, fiindcă el nu cercetează fapte şi lucruri; ci sau se pierde în studiul cărţilor, în litera gândului scris sau «se dăruie» «experienţelor», «sentimentelor şi ideilor exaltate până la frenezie» în «trăirea» cărora vrea să atingă «armonia organică, echilibrul forţelor lăuntrice», «disciplina interioară». Unii sunt copleşiţi de autoritatea ideilor scrise în limbă străină, ceilalţi mor şi inviază în flacăra «dramei interioare»; unii compilează «ştiinţific», alţii «filosofează» liric. Câţi sunt cei cari, cu modestia iubitorului de adevăr, încearcă să cerceteze filosofic?

In 1924 Profesorul Nae Ionescu, vorbind de «filosofia românească» descria în felul următor pe cel dintâi fel de filosof român:

«In filosofia noastră lucrează pentru moment doctori şi profesori. De multe ori eminenţi — unii şi alţii. Respectabili adesea, în cel mai cald înţeles al cuvântului. Dar totuşi — şi în primul rând, doctori şi profesori. Oameni cu un anumit facies intelectual; a cărui cea mai de seamă caracteristică este *livrescul*...

Gândul scris este ultima realitate asupra căreia se poate exercita filosoful român... Deaceea noi doar glossăm. Pe ideile altora» [1]).

Iată însă că puţin după aceea, se iveşte şi al doilea fel de filosof român: un soi de «diletanţi filosofici» a căror singură caracteristică este, cum ar spune dânşii, *echilibrul spiritual prin acrobaţia de idei*, «experienţe», «trăiri». Orizontul lor: sinteza; metoda: intuiţia la unii, agonia şi disperarea la alţii, închipuirea exaltată la toţi. Cea mai mare mândrie a lor este că alcătuesc o «generaţie nouă» şi mai ales «tânără», — ceeace îi deosebeşte «fundamental» de tot ce fusese până la dânşii în Ţara românească! —, iar «trăsătura dominantă» a acestei tinereţi este «dorinţa de o sinteză completă şi autentică» [2]).

N'am vrea să credem că ceeace Profesorul Nae Ionescu însemna prin 1926 despre felul de a gândi şi vorbi al tinerimii noastre intelectuale de pe atunci, ar privi câtuşi de puţin pe vreunul din generaţia diletanţilor filosofici :

«Nu mai scrim logic, — şi nu mai gândic logic...
Prin meseria mea sunt în contact permanent cu minţile tinerimii noastre. E dezolant: cum vorbesc: fără şir şi fără sens; cum răspund: întotdeauna alături de întrebare; cum nu ştiu să prindă miezul unei afirmaţii; cum nu sunt în stare să înţeleagă înlănţuirea a două idei, cum nu pot să deosebească contrariul de contradictoriu; cum nu pot face o analogie pentrucă nu ştiu apropia termenii de acelaş grad şi aceeaş generalitate; ş. a. m. d.» [3]).

Nu pot suferi de asemenea mici cusururi marii noştri diletanţi, fiindcă dânşii sunt «conştiinţele de elită» ale tineretului nostru, şi când cad în asemenea abateri dela logică şi bunul simţ, o fac voit şi principial: ţine de metoda lor, după care lipsa de şir şi de sens înseamnă «trăire» imediată şi fără control, «dăruire totală»; contradicţia: paradox de nemaipomenită adâncime şi dovadă de «vitalitate», după cum compromiterea prevesteşte o originalitate încă neînţeleasă; legătura dintre idei: apucătură a minţilor burgheze de care spiritele «diletante» trebue să se

1) România Jună. — Cartea Semicentenarului (1871—1921) Bucureşti, 1924. P. 121.
2) M. Eliade, Itinerariu spiritual, VI (*Cuvântul*, 4 Oct. 1927).
3) *Cuvântul* din 16 Iulie 1926.

desveje; răspunsul anapoda are «semnificaţia» lui pe care n'o poate «vedea» oricine... Toate aceste nepotriviri cu logica minţilor de rând îşi au deci «semnificaţia» lor pentru gândirea «generaţiei tinere»: ele intră «organic» în metoda nouă, «fundamental nouă», a diletantismului filosofic: intuiţie, experienţă, autenticitate, dogmă, trăire, disperare, agonie, ...moarte. O metodă după care *cercetarea* migăloasă a gânditorului de rând e înlocuită cu *sinteza eseului; dovada* prozaică sprijinită pe fapte e alungată de farmecul *afirmaţiei* gratuite năzărită dintr'o «intuiţie» — dacă «vezi», bine; dacă nu, ...«incapacitate organică», nu se poate discută!... —; *argumentarea* şi *documentarea* temeinică face loc *pledoariei;* ţinuta demnă, singura vrednică de adevăratul cercetător şi gânditor, e părăsită pentru revolta afectivă, resemnarea apatică, văicăreala nedemnă sau vitejia ţigănească.

In ce priveşte ideile însăşi, apocaliptice şi anarhice, naive şi copilăreşti, sunt prea cunoscute şi prea lipsite de temeinicie, ca să ne mai oprim asupra lor. Au format de 10 ani încoace materia zilnică a foiletoanelor de gazetă, articolelor şi eseurilor de revistă, iar acum în urmă, au început să fie strânse în volume. Le-au subliniat îndeajuns criticii şi vor continua s'o facă, remarcându-le absurditatea pe de o parte, obârşia străină şi lipsa de legătură cu tradiţia noastră de gândire, cu nevoile spirituale *prime şi reale* ale societăţii noastre, cu gândurile şi întrebările cugetului românesc despre ale lumii şi vieţii, — pe de alta. Aceasta în ciuda tuturor «manifestelor» şi pretenţiilor. Ceeace am vrea să adăogăm, este o caracterizare pe care a dat-o acestui soi de idei, acestui fel de cugetare, «anti-intelectuală», tot Profesorul Nae Ionescu şi care de data aceasta se potriveşte şi tinerilor noştri diletanţi-filosofi, care reprezintă la noi — si licet parva componere magnis — ceeace sunt în străinătate un Bergson, Kirkegaard, Nietzsche, Amiel, Max Scheler, Karl Jaspers, Heidegger, ca să lăsăm la o parte pe un Spengler, Keyserling sau Berdjaef. Pentru Nae Ionescu «noile curente anti-intelectualiste» nu sunt «în partea lor constructivă» decât nişte «biete gânduri de milogi spirituali fără vlagă, fără disciplină şi fără curaj» [1]). *Milogi spirituali,*

1) *Cuvântul* dela 31 Iulie 1926.

— iată un nume care trebue păstrat în primul rând pentru diletanţii-filosofici dela noi.

Cât despre «dorinţa de sinteză completă şi autentică» a acestei generaţii de filosofi precum şi despre chipul cum înţeleg dânşii să ajungă la asemenea sinteze, iată ce credea în lecţia de deschidere a cursului din anul trecut (1933—34) acelaş Nae Ionescu, pe ale cărui păreri în această privinţă, într'adins ne sprijinim, întrucât e socotit deobicei «părintele spiritual» al acestor tineri cari numai printr'o falsă înţelegere au ajuns să i-se mărturisească întru totul elevi. Lecţia, înţeleasă greşit de «generaţie», cum s'a putut vedea din comentarul unui mai tânăr reprezentant al ei [1]), avea menirea să atragă atenţia studenţilor asupra împrejurărilor neprielnice în care sunt ţinuţi «să facă filosofie» la Universitate şi asupra «destinului lor tragic» de a fi condamnaţi, de aceste împrejurări, la «sterilitate». Fiindcă dăm acestei lecţii o valoare de răscruce pentru legăturile dintre Profesorul Nae Ionescu şi «generaţia tânără», ne luăm îngăduinţa de a cita momentele ei caracteristice [2]).

«Există peste tot o dorinţă de privire înspre realitatea ultimă, care privire însă, — şi aceasta e caracteristic —, nu înfloreşte propriu zis decât pe un *teren de cercetare precisă.* Dar ceeace mai ales apare în ultimul timp şi are succes în librării este literatura de eseu. Eseul este o încercare de sinteză, care nu e rezultatul pregătirii anterioare. Orice cercetător simte necesitatea de a sintetiză. Dar sinteza încheie şi încoronează o activitate de îndelungată analiză. Sinteza de care aveţi nevoe dvs. — sinteza eseului — e de altă natură. Ea nu însemnează încheierea unei cercetări, ci dimpotrivă deschiderea unor perspective pentru activitatea care ar trebui să vină».

Intrucât, după părerea profesorului Nae Ionescu, tineretul de azi nu mai poate folosi «bunurile spirituale», «instrumentele de lucru» create de generaţiile trecute, — el trebue să-şi creieze singur cadrul de lucru, perspectivele şi «formulele sintetice» de care are nevoe pentru a-şi putea orientă munca de cercetare. In această goană după alte «formule sintetice», generaţia tânără trăeşte în teama că nu va putea depăşi acest stadiu, că va sfârşi «sucombând».

1) *Credinţa* dela 20 Dec. 1933.

2) După stenograma d-lui Serafim Berbenită.

«Aveţi nevoe de formule pe care le căutaţi în eseuri de sinteză, dar aceste
sinteze ale dvs. nu cresc în chip normal din cercetări şi deaceea ele nu prezintă
garanţii de soliditate. Şi aci se deschide jocul tragic al destinului dvs.: ca să
cercetaţi, aveţi nevoe de anumite puncte de plecare, dar pentru a avea aceste
puncte, trebue să cercetaţi. Aşà cum aţi pornit la lucru, *toţi aveţi plecarea falsă.*

Ceeace vă pot face eu, în funcţiunea pentru care am fost pus pe acest
scaun, e să vă creiez *condiţiile adevărate* de lucru. *La literatura de esseu pentru
care dvs. aveţi predilecţii eu nu consimt*, căci am crescut într'o anumită disci-
plină. Sintezele mele se bazează pe un material de cercetare pe car îl posed.
(Expunerea mea poate face să se creadă că scot lucrurile din... buzunar. In rea-
litate nu le scot din buzunar ci *din mine* şi a face din tine însuţi un asemenea
«buzunar», cere o mare disciplină).

Cât timp suntem obligaţi să facem filosofie la Universitate, vom face-o aşa cum trebue făcută. Pentru a gândi filosofic, trebue să fi frământat într'o formă oarecare o *anumită* realitate. Nu există în istoria omenirii filosofi cari să fi fost pur şi simplu filosofi. Filosofia e o activitate de categoria *a doua*, care se suprapune altei activităţi: prime. Cine vrea să facă filosofie, trebue să aibă un prim domeniu în care să cerceteze, după *metode pozitive*, realitatea, indiferent care: politică, socială, istorică, naturală sau oricar alta. Numai după aceea îşi poate îngădui să filosofeze.

Nu există filosofie pur şi simplu. Deaceea cred că Facultatea noastră de filosofie nu e bine organizată. Studenţii mei m'au auzit deseori zicându-le: n'ar fi mai bine să faci matematică sau filologie sau drept sau orice altceva decât filosofie? A merge deadreptul la filosofie e a păstra acel cadru pe care îl numiam al lui «despre», care nu vine niciodată în contact direct cu realitatea primă şi originară ci numai cu una deja gândită. Fără acest contact direct nu există posibilitate de a face filosofie care este o activitate de sinteză. Poţi ajunge ...profesor de filosofie, dar aceasta nu e activitate de filosof.

Eu, deşi nu am formulat pentru prima oară acest postulat al filosofiei, aşa am făcut întotdeauna. Eu n'am «făcut filosofie», ci cercetatea unui domeniu concret, din care se desprindeau anumite adevăruri de natură filosofică. Pentrucă nu putem pluti în vag, pentrucă, deşi recunosc că nu vă arde de cercetare, eu sunt silit totuşi să fac filosofie, voi urma metoda mea de până acum, rămânând ca cine poate rezistà să se aleagă de cine nu poate rezistà. Imi dau seama însă că prea mult nu se poate obţine».

Aşà dar: pentru cel pe care generaţiei diletanţilor-filosofi dela noi îi place să şi-l socotească magistru, filosofia este o activitate de sinteză ultimă la care se ajunge pe calea cercetării unui domeniu concret de

fapte. Generaţia tânără care merge la sinteză pe calea comodă a eseului porneşte dela un punct de plecare fals. Deaceea activitatea ei va fi lipsită de temeinicia cerută unei munci ştiinţifice şi filosofice. Se va sbate în formule generale, stabilite, în ciuda tuturor «experienţelor», pe calea subiectivă a închipuirii, şi va sfârşi prin a «sucombà». Sfârşitul acesta a şi fost întrevăzut şi zugrăvit, după cum o recunoaşte unul din înşăşi fruntaşii acestei generaţii, de către cea mai «prodigioasă» minte a ei:

«Nu sunt două săptămâni de când a apărut cartea acelui tânăr prodigios de luciditate, în care ne place, celor mai mulţi dintre noi, să recunoaştem pe şeful spiritual al generaţiei noastre. Vorbesc de «Intoarcerea din raiu» a lui Mircea Eliade. *E un roman al ratării generaţiei această carte! Al irosirii fără sens, fără finalitate, incapabilă până şi să se sinucidă»* [1]).

Sfârşit tragic înadevăr; dar nu pentrucă această generaţie era condamnată unui «destin» care o făcea «să nu mai poată întrebuinţa nimic din bunurile spirituale ale generaţiei trecute» [2]), ci pentrucă, lipsită pe de o parte de disciplina proprie iar pe de alta de aceea a unui îndrumător sigur, rămasă, datorită literaturii şi filosofiei de analiză interioară, pradă tuturor «experienţelor» unele mai «autentice» şi mai «complete» decât altele, s'a îndepărtat singură şi voit dela tradiţia de gândire şi simţire a generaţiilor trecute. O generaţie — şi aceasta a însemnat din fericire numai «elita», cum singură se preţuià, — o generaţie care se socotia din capul locului «cea mai binecuvântată, cea mai făgăduitoare din câte s'au rânduit până acum în ţară», care nu se mai simţia legată întru nimic de înaintaşi, — «cum am putea noi aştepta ca alţii, mai bătrâni, să ne îndemne la drum cu sfaturi şi experienţe cari nu ne mai satisfac?» [3])—;care, încrezută, se închipuia «cea dintâi generaţie torturată de imperativul sintezei» [4]) şi care, spre a ajunge la această «sinteză» şi la «echilibru», îşi alegea, printr'o îngustă înţelegere a acelui necesar *apud se experiri*, calea «experienţelor» cu orice preţ:

---

1) Mircea Vulcănescu, Tendinţele generaţiei tinere, Bucureşti, 1934 (Colecţia rev. Lumea Nouă) p. 10.

2) Nae Ionescu, Lecţia de deschidere din 1933.

3) Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual I.* Cuvântul, 6 Sept. 1927.

4) Mircea Eliade, *Itinerariu spiritual* I, Cuv. 6 Sept. 1927.

«De ce să ne ferim de experienţe, *chiar de cele rău famate? Ele excită* spiritual, îl precipită în situaţii şi atitudini inedite, îl fecundează cu germeni rari, îl nuanţază cu *teinte exotice*» 1) —

recomandându-şi pentru aceasta cât mai puţină disciplină:

«cu cât ne vom depărta mai mult de acest echilibru şi ne vom dărui mai total *sentimentelor şi ideilor exaltate până la frenezie*, — cu atât echilibrul va fi... mai personal şi mai creator. Aceste conştiinţe de elită cari nu vor disciplina experienţele, vor sfârşi întotdeauna prin a câştiga o disciplină interioară, profund ancorată şi însufleţită» 2) —;

o asemenea generaţie: «tânără», absolut «nouă», sortită să aibă «cea dintâi» atâtea «experienţe» şi întrebări, — «ceeace nu se făcuse până atunci! 3) —, străină pe deaîntregul de mica noastră tradiţie de cugetare şi simţire, nu putea sfârşi decât «sucombând» şi «irosindu-se fără sens şi fără finalitate» în fundătura propriei «disciplini interioare» care, atâta vreme cât nu se integrează în rânduiala din afară a lumii şi istoriei, nu poate duce decât la «sterilitate», la «ratare», la măcinare în gol.

Dar pe lângă orientarea străină de disciplina cercetării ştiinţifice şi filosofice, dincolo de ideile împrumutate, împreună cu toate «teinte-le exotice», modei «anti-intelectuale» din Apus, generaţia diletanţilor filosofici vorbeşte şi scrie un «limbaj» cu desăvârşire impropriu şi străin de spiritul limbii româneşti. Lucrul e firesc dealtfel: odată cu «originalitatea» ideilor, trebuia împrumutat şi un fel nou de a vorbi, potrivit cu «noutatea» lucrurilor de care era vorba, făcând astfel un pas mai departe înspre stricarea limbii româneşti. Gânduri împrumutate în veşmântul unei limbi străine şi nefrământate din nou în graiul şi cugetul propriu, nu puteau fi împărtăşite în româneşte decât cu cele mai de prisos neologisme, cum sunt bunăoară: *existenţialitate* şi *esenţialitate*, *temporicitate* şi *empiricitate*, *esor* (factori cari desfăşoară *esorul* unei preocupări!), *artificiozitate* (*artificialitate* era prea puţin!), *socialitate*, *societal* (care aminteşte de *ştiinţal* şi *fiinţal* de pe vremea lui Aron Pum-

1) It. sp. V, Cuvântul 23 Septembrie 1927. 2) In acelaş loc. 3) It. sp. I.

nul), *existenţial* (*analiză existenţială*), *prezenţialitate*, *poziţionare*: sau expresii de... puterea şi noutatea acestora: *a întitra un volum*, *răscrucea de interaferenţă*, *înţelesul de semnificaţie* (gândiţi-vă la *odrasla de progenitură!*) şi nenumărate altele, cair alcătuesc, într'un sistem întreg, un adevărat *volapück* filosofic. Cine are răbdarea să străbată bogata literatură filosofică a celor mai «inimoşi» cugetători din generaţia nouă, nu rareori va întâlni fraze în cari nu ştii de ce să te cruceşti mai nainte: de barbaria termenilor noui, luaţi din limba franceză şi modificaţi în spiritul celei germane, de sintaxa schimonosită după amândouă, de amestecătura de idei, de legarea lor încâlcită sau de exprimarea lor ceţoasă.

In măsura în care tinerii noştri filosofi scriu *fără să-şi dea seama* în felul acesta străin de firea limbii noastre, lucru a fost lămurit de Titu Maiorescu în legătură cu scrisul din vremea lui:

«...profesorii, deputaţii şi scriitorii noştri mai de frunte şi-au făcut o parte însemnată a studiilor în limbi străine. De aici urmează fireşte, că o sumă de cuvinte şi deprinderi sintactice le vin mai întâi în minte sub forma limbii străine, pe care o cunosc mai bine» 1).

Intrucât însă o fac cu bună ştiinţă şi cu plan mai dinainte chibzuit, cum se întâmplă cu mulţi dintre dânşii, lucrurile au nevoe de o lămurire mai cuprinzătoare. In primul rând aceştia, cunoscând două-trei nemţeşti, întocmai ca cei cu «câte cinci-şase franţozeşti sau şapte-opt elineşti», de pe vremea lui Kir Grigorie, Episcopul Argeşului, «îndată se umflă, căscând gurile spre a-şi defăima limba sa cea de Patrie», în care, aşa săracă cum e, precum o socoteau şi «dascălii altor limbi» de care se plâng un Gheorghe Lazăr, Macarie Ieromonahul sau un Kir Grigorie, nu găsesc nici pe sfert din cât le trebue, cuvinte pe măsura ideilor aşă de înalte şi de noui, cum sunt acelea peste cari au avut norocul să dea dânşii. Aşă fiind, pentru a se descărca totuşi de «prea-plinul» lăuntric care le împovăra spiritul, au găsit nimerit să împrumute ideile cu vorbe cu tot,

1) Neologismele (1881,. Critica II, ed. I. Rădulescu-Pogoneanu, 1928, p. 173. Vd. şi I. A. Rădulescu (Pogoneanu): *Scrisoare din Germania* în Omagiu lui Titu Maiorescu. Buc. 1900, p. 463 sau în vol. «Probleme ale culturii româneşti», Buc. 1902, în care *Scrisoarea* poartă titlul problemei pe care o tratează: *Limba şi cultura oraşelor*, p. 21.

îmbogăţind în felul acesta şi limba «cea de Patrie». Numai cât această îmbogăţire seamănă cu aceea pe care o făcea limbii franceze şcolarul lui Rabelais. Sub cuvânt că franceza vulgară *(nostre vernacule gallicque)* e prea săracă, *par veles et rames je me enite de le locupleter de la redundance latinicome*. «Jupuind» (escorcher) în felul acesta limba latină, Limosin-ul (şcolarul erà din părţile Limoges-ului) lăsă să se creadă, cum spuneau prietenii lui Pantagruel, că vorbeşte ca... Pindar *(pindariser)* şi că ar fi *quelque grand orateur en françoys, parce qu'il dedaigne l'usance commune de parler* [1]), întocmai cum tinerii noştri, vorbind ca... Husserl şi Heidegger, îşi închipue că sunt cine ştie ce mari filosofi români.

Că se simt înadevăr strâmtoraţi de sărăcia limbii noastre, o mărturisesc singuri. Iată, bunăoară un exemplu. Unul din tinerii noştri doctori în filosofie, învinuit la examen că întrebuinţează un vocabular cu prea multe neologisme de prisos, cum erau d.p. «prezenţialitate», «existenţial», «socialitate», şi altele asemănătoare, se *scuză* tocmai cu «incapacitatea» limbii româneşti, — simţită, cum spunea candidatul, care petrecuse vreo 5—6 luni pela Berlin — mai ales de «noi cei cari ne-am făcut studiile în Germania» — de a reda în cuvinte proprii cugetări mai adânci ca acelea privitoare la *ontologia regională a societăţii ca coexistenţă a existenţelor ca existenţe, aşa cum numai omul poate fi, întrucât numai el există în perspectiva ontologică a eului şi a nefiinţei.* — cugetări pe cari tânărul nostru filosof le întâlnise în cărţile de filosofie contemporană germană sau mai de grabă în monografiile franceze *despre* această filosofie, şi fiindcă nu le putuse gândi din nou, dacă avea nevoe, în graiul propriu, le copiase deadreptul cu vorbe cu tot. Învăţase omul, vorba lui Kir Grigorie, două-trei nemţeşti şi nu-l mai încăpea acum biata limbă românească, pe care se vede că n'o cunoştea *pe atunci* nici cât pe cea germană. Zicem «pe atunci», fiindcă mai târziu, prinzând de veste, a început bucuros a se folosi de o românească mai mult decât *sadeà*: cu *obârşie, săvârşire, putinţe, orânduială* ş. a. m. d. Numai cât de data aceasta, cel puţin deocamdată, tânărul întors la rumânie a sărit dincolo de.., ceeace

1) *La vie de Gargantua et de Pantagruel*, cartea II cap. 6.

doria să «săvârşească», dând cuvintelor o întrebuinţare improprie b. o. «*aşezarea* unei ştiinţe noi», o ştiinţă «abia la *începutul aşezării*», când toată lumea care vrea să vorbească româneşte se mulţumeşte cu *a întemeia o ştiinţă, o ştiinţă abia la început* ş. a. m. d. Oricum însă, începutul de... — ca să-i facem plăcere — aşezare a limbii româneşti la tânărul de care e vorba, rămâne plin de cele mai bune făgăduinţi.

Mai greu de înţeles decât la filosofi, pe cari înainte de toate îi preocupă, precum se ştie, *adevărul* şi mai puţin felul în care îl spun, apare noul val de neologisme şi barbarisme la tinerii naţionalişti cari fac teoria «naţionalismului integral» în termenii cei mai străini cu putinţă de spiritul poporului nostru. Acestora trebue să li se amintească neapărat de ceeace spunea Titu Maiorescu despre naţionaliştii ardeleni de pe la 1868: «o cauză naţională apărată cu o limbă stricată este pe câmpul literar o cauză pierdută...» [1]). Dar şi unora şi altora credem nimerit să le pomenim de întâmplarea pe care Nicolae Iorga a povestit-o odată [2]) filosofilor români «pe viaţă şi care nu se garţiază niciodată», în legătură cu «oamenii fără limbă cari-şi caută una şi n'o găsesc» şi «oamenii cu limbă, cari o au de la părinţi»:

«Se zice că odată oameni de ăştia cari umblă după limbă, sau cari ar dori să-şi impuie limba lor, ar fi găsit pe un moş care făcea slujbă de paracliser undeva, la o biserică veche. A văzut el atâţia boieri tineri şi bătrâni dela oraş, scotocind prin tufişuri şi printre bolovani şi i-ar fi întrebat, cu toată cuviinţa, aşa prost cum e ţăranul român:

— Mă rog dumneavoastră ce căutaţi? Poate să vă fiu de ajutor, că sânt din partea locului, şi tot de aici a fost şi tată-mieu şi bunicu-mieu, paracliseri aici la biserică.

Cei fără de limbă se uitară lung la om, apoi scurt unul la altul, şi râseră.

— Noi căutăm limba, moşule.

— Care limbă, întrebă moşul cu mirare, căci îi vedea că vorbesc.

— Limba românească.

— Adecă acea pe care o vorbesc Românii?

— Aceia.

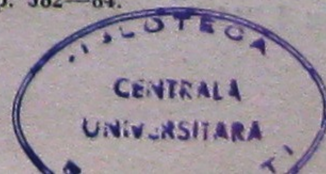
— Apoi e asta, domnilor.

«Asta»? Va să zică o avea «moşul»... Unde? Ori poate voia să înşele... Trebuia întrebat după toate regulele criticei celei mai severe.

— Care asta? Mă rog, nu te grăbi. Spune lămurit şi tot încet, cu luare aminte.

— Asta, domnule, în care vorbesc eu acuma cu d-ta.

1) *Limba română în jurnalele din Austria* (1868) Critice I, ed. Minerva 1915, p. 103.
2) Sămănătorul IV (1905), pp. 382—84.

Buzele zâmbiră despreţuitor. Atâta era? Şi unul dintre cercetători spuse cu milă bătrânului, căutând să se facă înţeles de dânsul:

— Vezi, uite ce e, moşule. Cum vorbeşti d-ta, e bine pentru ai d-tale de acasă, şi pentru popă, pentru cârciumar, pentru ciobanul cel ce cântă prostii când paşte oile. Dar noi, noi avem gânduri mari şi suflete subţiri, şi nu găsim limbă.

— Săracii oameni, se gândi paracliserul. Vreau să spuie ceva şi n'au cum, ca guşatul satului, care-ţi cere apă de par'că zice pâne, şi, până-l înţelegi, îi seacă peliţa din gură.

Dar el, ca prostul, tot mai întrebă (căci se ştie că prostul se grăbeşte la întrebat, iar cumintele la răspuns):

— Şi ce sânt gândurile şi simţirile acelea ale d-voastră, care n'au putinţă de graiu? Nu le-a avut nimeni până acum, din cei bătrâni? Că, uite, noi avem cărţile bisericii, vechi unele din ele şi de patrusute da ani — vreme e aceia! —, şi tot omul înţelege. Ba la mine acasă este şi o carte scrisă cu mâna, cu poveşti despre Domni ce au fost, şi, vezi, eu sânt cel care cetesc, dar par'că eu am şi scris. Şi iarăşi e vreme de când i-a căzut condeiul din degete scriitorului!

— Da. Insă limba aceia e făcută după slavoneşte.

— Şi după greceşte, adăugi altul.

— O fi, dar noi o înţelegem, mântui paracliserul.

— Dar dacă ai un gând care nu-l poţi spune în limba aceia?

— Vezi valea ceia de colo? N'a fost totdeauna: Acum vreo cincizeci de ani numai s'a surpat pământul. Şi valea n'avea nume, dar pământul era roşu, şi i-au zis Valea Roşie. Şi am fost şi eu în oaste prin alte părţi, şi am găsit lucruri care aicea nu sânt, şi nu m'am speriat cum să li zic, ci li-am zis precum ziceau oamenii de acolo. Cred că asta aţi vrut să înţelegeţi. Cuvântul se întoarce dela înţelesul lui, se potriveşte şi se şi împrumută. Dar numai aşa pe încetul... Insă, în urzeala ei, limba rămâne tot aşa. Iar ce e urzeală străină, se înlătură dela sine. Eu zic fireşte în prostia mea, dar dv. sânteţi oameni învăţaţi şi...

— Şi, moşule, căutăm limba noastră, o limbă mare...

— Ca limba boului care nu poate vorbi, zise în gând moşul, pe când drumeţii neobosiţi mergeau scotocind şi nu se puteau înţelege unul cu celalt».

...Astăzi se pare că drumeţii dela 1905 ai Profesorului Iorga, găsindu-şi în sfârşit limba aceea «mare», de care aveau nevoe «sufletele» lor «subţiri», au ajuns să nu se mai înţeleagă decât *numai* între dânşii — şi dacă! Cu toată înţelegerea lor însă, un lucru rămâne sigur: că despre muza franco-germană a unui asemenea fel de a vorbi şi scri «gânduri mari» în româneşte, nu va trece mult şi se va spune ceeace Boileau scria despre muza greco-latină a lui Ronsard:

> Mais sa Muse en français parlant grec et latin
> Vit dans l'âge suivant par un retour grotesque
> Tomber de ses grands mots le faste pédantesque [1]).

1) Boileau: L'art poetique I, 126—129.

Căci pentru marele legiuitor al scrisului francez, *limba* era, cu drept cuvânt, una din condiţiile prime ale adevăratului scriitor:

> En vain vous me frappez d'un son mélodieux,
> Si le terme est impropre, ou le tour vicieux:
> Mon esprit n'admet point un pompeux barbarisme,
> Ni d'un vers ampoulé l'orgueilleux solecisme,
> Sans la langue, en un mot, l'auteur le plus divin
> Est toujours, quoi qu'il fasse, un méchant écrivain [1]).

Vina tinerei noastre generaţii de scriitori, — căci vorbirea în *volapück* se întâlneşte deopotrivă la literaţii, criticii ca şi la filosofii şi gânditorii politici ai nouei generaţii —, vina lor, aşa dar, este cu atât mai mare cu cât scrisul românesc, mulţumită unor Maiorescu şi Eminescu, a trecut de faza nehotărâtă a începutului în care, tot după vorba lui Boileau:

> Le caprice tout seul faisait toutes les lois [2]).

Datoria lor firească era nu să se abată ci să continue, adâncind-o, calea deschisă de marii înaintaşi. Făcând altfel, iată că una din cele mai înzestrate generaţii, dar lipsită de disciplina sforţării proprii în ritmul de cugetare şi simţire al înaintaşilor şi mai ales al neamului românesc, a căzut pradă înstrăinării la gând şi vorbă, oricât de «autentice» şi de «complecte» ar fi «trăirile» de cari e stăpânită, oricât de «specific naţional» ar fi «ortodoxismul» «spiritualităţii» ei, — abătându-se în chipul acesta dela datoria, foarte poruncitoare după război, de a lucra dârz şi disciplinat la sporirea puterii de gând şi faptă proprie, a cugetului românesc. Şi totuşi întoarcerea la noi înşine prin reluarea legăturilor cu isvoarele proprii pe drumul tăiat în istorie de marii Români, este singurul mijloc de a scăpa de primejdia înstrăinării.

Primejdia de care vorbim şi mijlocul de a o înlătura au fost arătate încă din 1918 de unul din cele mai vajnice cugete româneşti. Socotind

1) L'art poétique I, 157—162.

2) L. c. I, 114.

valul de înstrăinare care s'a revărsat, dela o vreme, din ce în ce mai puternic, peste pământul românesc ca o nouă năvălire barbară: — «năvălirea barbarilor moderni, care ne-au surpat așezămintele, ne-au scâlciat limba și ne-au pângărit sufletul». — Profesorul Simion Mehedinți scria îndată după sfârșitul războiului:

«Dacă mai ținem la o individualitate proprie ca neam, trebuie să ne întoarcem cât mai grabnic spre rosturile poporului nostru... *Trebuie*, fiindcă menirea cea mai înaltă a unui popor e să fie însuși, adecă să-și trăiască din plin viața sa și să reprezinte, dacă poate, un chip original de a vedea lumea. Altfel... a vegetă în umbra altora, a gândi gânduri streine, a trăi din simțiri streine și a vorbi cu falä limba streinilor, la ce bun să mai ții umbră pământului?...

Lăsând pe snobi în voia modelor imitate dela străini, să ne întoarcem cu toată hotărîrea la drumul pe care au mers Bălcescu, Alecu Rusu, Alecsandri, Negruzzi, Creangă, Eminescu, Coșbuc, Maiorescu și toți aceia care, păstrând dragostea cuvenită operelor capitale din literatura universală, au prețuit totuși cu dreptate limba și înfățișarea originală a vieții poporului nostru...

Datoria cea mai imperativă a ceasului de față e să cunoaștem și să cultivăm tot ce este ales în caracterul și tradiția neamului românesc. Mai mult decât ori și când, lozinca tuturor Românilor adevărați trebuie să fie:

Indărăt — spre poporul nostru!» [1]).

In mijlocul valului de înstrăinare, cu atât mai primejdios cu cât a cuprins pe tinerii cei mai bine înzestrați ai generației care se formează, o cercetare a legăturii dintre gând și cuvânt cu deosebită privire la cugetul și graiul românesc, poate fi nu numai binevenită, dar, spre a grăbi, în domeniul cugetării românești, întoarcerea la isvoarele firești ale sforțării proprii, ni se pare și de neapărată lipsă.

Dar nu este numai atât. Interesul problemei *gând și cuvânt* depășește cercul restrâns al cugetului românesc. Căci împreună cu *gând și faptă*, chestiunea de care ne ocupăm, alcătuește, însăși problema centrală a epocii noastre ; problemă cuprinsă în ceeace epoca singură a numit, în termeni caracteristici ei, *criza rațiunii* ca lumină îndrumătoare — *lumen naturale !* — a omului modern în toată ținuta lui de

1) *Oameni dela Munte* Buc. 1918. Prefață pp. 7, 8, 10, 9.

gând și faptă. Intr'adevăr, dela Renaștere și cu deosebire dela Descartes încoace, în numele rațiunii și prin *ratio* s'a făcut tot ce s'a făcut în istoria omului european. Formele de viață în care a trăit și mai trăește încă omul modern, — raționalismul cartesian în filosofie și știință, democrația liberală în politică, iar în economie capitalismul, — sunt în ultimă analiză urmarea firească a nouei metode a lui Descartes : cu matematica — ideal de știință și rațiunea — instrument de cercetare. Omul cartesian, — în ființa lui, precum se știe, înainte de toate, *res cogitans, id est mens sive animus, sive intellectus, sive RATIO* [1]) —, a socotit întodeauna *începuturile* dela temelia așezărilor și orânduelilor istorice și cosmice — *prima principia* — drept lucruri simple și elementare, *res simplices*, pe cari le cunoaștem *clare et distincte* pe calea rațiunii, *a sola rationis luce* [2]). Desbrăcate de taină și fior, temeiurile lumii se înfățișau minții omenești, într'un fel de *mentis intuitum*, ca lucruri dela sine înțelese, *per se satis notae*, într'un fel de *evidentia praesens* [2]). Insuși începutul începuturilor și temeiul tuturor temeiurilor, Dumnezeu, *maxime absolutum*, e lucrul cel mai simplu cu putință, iar ideia lui se înfățișează *per se magis vera, maxime clara et distincta* [3]).

Dar iată că lucrurile acestea dela sine înțelese, cari alcătuiau temelia spirituală și politică a epocii noastre și cari erau până aci „firești” și „indiscutabile”, au devenit la un moment dat nesigure și neînțelese, au ajuns dintr'odată discutabile. „Criza” vremii în care trăim, ca a oricărei epoci dealtfel, stă tocmai în această clătinare a temeiurilor și începuturilor ei spirituale și politice, pe cari le stabilise cu atâta încredere în sine rațiunea omului cartesian. Poate că aceasta este toată noutatea, dar și toată rătăcirea lui Descartes : de a fi crezut că *prima principia* sunt *res simplices, per se satis notae*, pentru înțelegerea cărora nu avem nevoe decât de *sola rationis lux*. Iată în ce fel credem că trebue înțeleasă „criza rațiunii” : criza rațiunii cartesiene ca adevăratul *început* al omului modern.

Această *ratio* însă ca simplu instrument de cunoaștere matematică,

1) Descartes: *Meditationes de prima philosophia*. Med. sec.
2) Descartes: *Regulae ad directionem ingenii*, în deosebi reg. III, VI și XII.
3) Descartes: *Med. III*.

nu este cum vom vedea, decât numai o anumită formă a raţiunii de care va fi vorba în *gând şi cuvânt*. Cercetând şi restabilind adevăratul concept al raţiunii, lucrarea de faţă răspunde nu numai unei nevoi a culturii româneşti în momentul de faţă, ci va fi în acelaş timp, o contribuţie, cât de modestă, la lămurirea problemei de răscruce a vremii noastre : criza raţiunii ca criză a omului modern.

Inainte de a începe însă cercetarea propriu zisă, se cer stabilite, tot ca introducere, unele lucruri privitoare la orizontul filosofic al problemei de care ne ocupăm şi la metoda după care vom studia-o.

2. *Toate lucrurile, dacă se încep a se spune din începutul lor, mai lesne se înţeleg.*

A începe cu începutul — a rămas dela Greci [1]) până azi, cea dintâi grijă a cugetului cercetător european. Ceeace ni se pare astăzi un lucru dela sine înţeles, un „loc comun", este fără îndoială cea mai mare descoperire metodologică a minţii omeneşti. In istoria cugetului românesc, prin cuvintele cu care îşi începe *Cartea pentru descălecatul dentâi al Ţerei Moldovei şi Némului Moldovenesc:* Tóte lucrurile, décă se începu a se spune din începutul sĕu, mai lesne se înţelegu" — Miron Costin se pare a fi cel dintâi care şi-a dat seama de rostul metodologic şi didactic al ideii de ἀρχή : începătura oricărei cercetări şi înţelegeri, temelia oricărei învăţări şi deprinderi [2]).

---

1) Insemnătatea hotăritoare a ideii de început pentru demersurile de gând şi faptă ale fiinţei omeneşti, n'a putut scăpà nici cugetării populare, cum dovedesc cu prisosinţă zicerile în legătură cu ea, din toate limbile. Luată din popor, ideia de început a fost folosită în discuţii şi subliniată pentru importanţa ei, de către marele răscolitor de minţi care era Socrates, precum se poate vedea în dialogurile lui Platon: Kratylos 463 e; Politeia 377 a; Nomoi 753 e, 765 e, 775 e. Dar cel care a pus, pentru întâia oară în istoria cugetului european, problema filosofică a începutului şi care a deosebit cele trei feluri de începuturi : *essendi, fiendi* şi *cognoscendi*, a fost Aristoteles în cartea IV-a a ceeace s'a numit «metafizica» sa, cap. I, 1012—b 34—1013 a 23.

2) Ediţia *Kogălniceanu* din 1872, vol. I p. 9. Pentru legătura lui *Miron Costin* cu clasicismul antic prin mijlocirea umanismului polon, v. *P. P. Panaitescu, Influenţa polonă în opera şi personalitatea cronicarilor Grigore Ureche şi Miron Costin.* Mem. A. R. Seria III. Tom. IV. Mem. 4. 1924, p. 109 ş. u., 127 ş. u.

Inceputul are însă mai multe înţelesuri. Bunăoară, pentru a nu vorbi decât de cele cari ne interesează aici, un lucru în ivirea şi dăinuirea lui, are desigur un început, — începutul *firesc* — căruia i se spune deobicei *origine, obârşie, isvor, geneză*, şi care rămâne de multe ori ascuns minţii noastre. Când lucrul acela însă devine pentru cineva, — pentru om, — o *întrebare*, acesta *începe* să-l cerceteze sper a-l înţelege. Şi cum nicio înţelegere nu e deplină dacă n'a pătruns până la începuturile fireşti ale lucrurilor, cercetătorul urmăreşte să descopere tocmai aceste începuturi. *Inceputul* cu ajutorul căruia cineva isbuteşte să înţeleagă un lucru, trebue socotit începutul *logic* al acelui lucru, care poate fi acelaş cu începutul *firesc*, dar poate fi şi unul presupus sau închipuit. Când însfârşit mai mulţi cercetători, în acelaş timp sau în timpuri deosebite, înţeleg unul şi acelaş lucru în mai multe feluri, pornind adică în căutarea adevăratului început, cel firesc, dela *începuturi* logice deosebite, contrazicându-se sau întregindu-se unii pe alţii, cercetarea lucrului de care e vorba, are astfel mai multe începuturi. Pe acestea le putem numi începuturi *istorice*, — nu ale lucrului însuşi, se înţelege, ci ale *problemei* pe care el o ridică [1]). Aşa fiind, orice nouă încercare de înţelegere a unui lucru, în căutarea începutului firesc şi până la stabilirea începutului său logic, trebue să ţină seamă de toate începuturile istorice ale problemei în desbatere. Cu alte cuvinte adevărata cercetare ştiinţifică pune întotdeauna problema ridicată de un lucru : *din nou şi dela început*.

Dar o asemenea întoarcere către începuturi nu este numai o cerinţă metodologică şi pedagogică ci şi o nevoe spirituală şi politică a vremii în care trăim. Astăzi, ca în toate epocile de „criză", se simte puternic nevoia de a cerceta *din nou* lucrurile simple şi elementare dela temelia aşezărilor şi orânduelilor istorice şi cosmice, de a lua iarăşi lucrurile *dela cap*, pentru a le da o *nouă* întemeiere, — din nefericire de *fiecare* dată dar niciodată „adevărata" întemeiere ! Dealtfel această întoarcere către începuturile fireşti şi istorice ale lucrurilor este şi sin-

---

1) Noima *începutului* e, precum se ştie, mult mai bogată. Singur *începutul firesc* poate însemna mai multe lucruri deodată, de pildă: *când, unde, cum, cine, din ce cauză, cu ce scop* începe un lucru — sunt tot atâtea *începuturi fireşti*.

gura cale spre o *nouă* întocmire a lor, — din nefericire de fiecare dată și totuși niciodată „cea mai bună" întocmire ! Fapte ca : redeșteptarea vechiului instinct metafizic al omului, nouile teorii în știință; autarhia, cooperația, „economia dirijată" în viața economică ; comunismul, fascismul sau național-socialismul în politică — toate sunt dovezi și semne pentru o nouă așezare a vremurilor, pentru o nouă rânduială a lucrurilor în cugetul omenesc : pe alte temeiuri, cu alte începuturi. Ba din când în când se vorbește chiar de un *om nou* care va trebui să ia locul celui de azi: vechi și învechit. Pentru o nouă rânduială în cugetele noastre și pentru o mai bună întocmire a lucrurilor pe care le săvârșim, o asemenea întoarcere către începuturi va trebui să încercăm și noi în căutarea adevăratei legături dintre gând și cuvânt.

Cari anume sunt începuturile pe cari urmează să așezăm cercetarea noastră? Cel dintâi va fi, cum vom vedea, vorbirea cu sine însuși, — și el alcătuește orizontul *filosofic* al problemei de care ne ocupăm. Al doilea este λόγος-ul vechilor Eleni, — și el formează orizontul *istoric* al cercetării de față. Iar al treilea început va trebui să-l căutăm la noi, în istoria cugetului românesc, — și el, punându-ne în ritmul de gândire proprie al culturii noastre, ne deschide orizontul *cultural* dela care trebue să pornim.

3. *Gând și cuvânt în istoria cugetului românesc.*

In istoria cugetului românesc, problema *gând și cuvânt* se așează, ca o piatră de hotar, la începutul cugetării critice și cercetării noastre științifice. Aceasta s'a petrecut odată cu ivirea lui Titu Maiorescu, a cărui activitate s'ar putea numi momentul socratic al culturii românești.

In adevăr, după bănuelile și întrezăririle cronicarilor privitoare la obârșia și începătura neamului și limbii noastre ; după dovezile entuziaste ale școalei ardelene, pornită cu atâta bună credință, să ne „romanizeze" a doua oară ; după avântul de pe la jumătatea veacului trecut de a creia, în cea mai mare grabă, o literatură și o știință pe care istoricii și criticii vremii nu se sfiau să le socotească nu numai vrednice de

urmașii Romanilor ci și la înălțimea Europei, — intenții și bunevoințe din care n'au rămas, cu vremea, decât dorința și, uneori hotărîrea de a nu mai cugeta, scrie, învăța și cânta deacum înainte decât în „limba patriei", cum propovăduesc cu atâta căldură un Gheorghe Lazăr, un Macarie Ieromonahul, Episcopul Grigorie al Argeșului, un Eufrosim Poteca, sau un Anton Pann [1]), — așa dar după presimțiri nedovedite și dovezi entuziaste, nu rareori fanteziste, după atâtea îndemnuri și bunevoințí patriotice, se arată, pentru întâia oară la noi, în cuvântul lui Titu Maiorescu, gândul sigur și temeinic al unui cuget românesc stăpânit și format pentru sarcina grea a *cercetării*. Omul acesta, care dela începutul activității sale, și-a dat seama că se găsește în slujba unei societăți și a unei culturi la începutul unui nou fel de viață, a avut însușirea de căpetenie a marilor întemeietori: a știut *cum* și cu *ce* să purceadă la lucru. In mijlocul nedumeririlor și șovăelilor, în mijlocul atâtor rătăciri, Maiorescu, singur și sigur, *a început cu începutul.*

O cugetare românească conștientă a fost desigur și înainte de Maiorescu, mai mult încă : cu Mihail Cogălniceanu și Alecu Rusu se ivește

---

1) Nu putem urmări aici pas cu pas trezirea la viață proprie a cugetului românesc pe calea limbii și cu atât mai puțin pe calea istoriei naționale. Ne mărginim să amintim numai două momente în care unii cărturari ai începuturilor noastre culturale, având deplină încredere în geniul limbii române, îndemnau pe contemporanii lor să vorbească, să scrie și să cânte de acum înainte pe românește. Cea dintâi trezire de acest fel pare să fie a lui Miron Costin din *Predoslovia către cetitor* dela *Viața Lumii*, un poem cu care autorul vrea să arate mai mult «că poate și în limba noastră a fi acest fel de scriere, ce se chiamă stihuri. Și nu numai aceasta, ci și alte dăscălii și învățături ar putea fi pe limba românească...». Peste un veac și jumătate însă, mărturisirile acestea sunt multe și pline de *patriotism*. Gheorghe Lazăr, Macarie Ieromonahul și Grigore Râmniceanu, Episcopul Argeșului, nu mai aruncă vina pe «veacul nostru cel de acum covârșit de mari greutăți» ca Miron Costin ci pe «dascălii altor limbi» și pe cei «carii sânt sub aripile străinilor crescuți», «căci se rușinează a vorbi românește, ma ce e mai mult, că defaimă limba românească». In Procuvântarea *Povățuitorului tinerimii* (1826) Lazăr se întreabă: «Au nu putem avea și noi filosofi, ca să ne învețe filosofia în limba română?... Cine poate zice că un Eufrosin Poteca nu va putea intraduce filosofia în limba română?... Cine poate zice că fiii Românilor nu vor putea învăță toate învățăturile în limba Patriei?» (Pov. p. 16, 17, 18). Ideile de redeșteptare ale marelui dascăl au prins deopotrivă la elevii ca și la cei de samă cu dânsul. Ele se găsesc la Grigorie Râmniceanu, Episcopul Argeșului, în *Procuvântare* la traducerea Logicii Sfântului Ioan Damaschin (1826) pag. 5—8; la Eufrosin Poteca în *Cuvânt la examenul public în școala de la Sf. Sava* (1827), publicat de G. Dem. Teodorescu în Rev. p. Ist. Arh. și Fil. a. I vol. II. p. 30; se găsesc și mai de vreme la Macarie Ieromonahul (Precuvântarea *Irmologhionului* 1823 p. XII—XIII) și mai târziu la Anton Pann (*Herovico-chinonicar*, București 1847 t. I. Către cetitori).

chiar un început de cugetare critică. Ea era însă fragmentară şi lipsită de disciplină ştiinţifică, sprijinindu-se mai mult pe «cugetări» de bun simţ decât pe o cercetare sistematică. Marele merit al înnaintaşilor lui Maiorescu stă în aceea că au simţit, cei dintâi, nevoia de a întemeia critica [1]). Adevărata ei întemeiere se datoreşte însă, fără îndoială, lui. Cel dintâi cuget românesc înzestrat pe de o parte cu orizontul istoric al începutului cultural, iar pe de alta cu orizontul logic al începutului ştiinţific, Titu Maiorescu rămâne întemeietorul cugetării filosofice şi cercetării ştiinţifice româneşti [2]). Simţul începutului istoric l-a dus pe Maiorescu la *critică*, iar simţul cercetătorului filosofic l-a făcut să înceapă şi să împlinească această activitate în perspectiva problemei *gând şi cuvânt*.

Sunt îndeobşte cunoscute temeiurile pentru cari Maiorescu a crezut că trebue să înceapă cu o critică cercetătoare şi îndrumătoare a noilor noastre forme de viaţă culturală, cu toate că nu s'a subliniat îndeajuns necesitatea de *început* cu care i-se impunea acest plan de lucru [3]). Ceeace a rămas însă cu totul neobservat este faptul să perspectiva ştiinţifică a tuturor cercetărilor sale critice a fost legătura dintre gând şi cuvânt îndeobşte, dintre gândul şi cuvântul românesc îndeosebi.

Intr'adevăr, ca întemeietor al cugetării critice şi cercetării ştiinţifice româneşti, Maiorescu trebuia să cerceteze înainte de toate însăşi unealta de cercetare, *cuvântul*, el singur un început de cunoaştere şi de ştiinţă omenească. Trebuia să studieze deci limba românească, în atâtea privinţe : alfabetic, ortografic, lexical, literar, — însă în lumina unei singure perspective : legătura dintre gândul şi cuvântul omenesc

1) A se vedea în această privinţă M. Kogălniceanu, *Dacia literară* a. I. (1840) p. XI, 204—206. Acelaş idei în legătură cu necesitatea criticii în limbă şi literatură sunt reluate de Kogălniceanu în primul nr. al ziarului său *Steaua Dunării* 1855, p. 2. Pentru Al. Russo vd. *Cugetări* în *România literară* din 1855, cf. *Scrieri* (ed. Haneş 1908) pp. 52, 61, 66, 67. Vd. şi Gheorghe Bariţ: *Puţine arătări pentru latinirea limbei noastre* în *Foaia p. minte...* p. 233—34 şi *Ceva despre stricarea limbii* în *Calendarul p. poporul rom.* 1865, p. 26—28. In ce priveşte evoluţia spiritului critic la noi vd. G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească*, Iaşi 1900 cu ed. mai noi neschimbate.

2) Economia lucrării de faţă nu îngădue o desvoltare deosebită asupra acestui punct. Vom face-o pe larg în lucrarea: *Inceputurile filosofice ale lui Titu Maiorescu.*

3) Despre *simţul începutului* la Maiorescu şi despre înclinarea lui de a se menţine la *simplu şi elementar*, vom vorbi deasemenea mai amănunţit în lucrarea amintită.

în genere şi mai ales legătura care s'a plămădit, dealungul formării istorice a limbii noastre, între gândul şi cuvântul Românului. Cine nu pătrunde la această adâncime în cugetul lui Maiorescu, nu va putea înţelege orizontul filosofic al cercetărilor lui asupra limbii şi literaturii noastre, dela *Regulele limbii române pentru începători* din 1864 şi dela *Scrierea limbii române* din 1866 până la *Neologismele* din 1881 şi *Oratori, retori şi limbuţi* din 1902 [1]).

Limba română, această temelie a „regenerării noastre intelectuale", căreia i-a fixat mai întâi, pentru începători, o gramatică elementară, iar mai apoi alfabetul şi ortografia, a apărat-o Maiorescu de „purificarea" filologilor, de germanizarea „jurnalelor din Austria", de „beţia de cuvinte" şi neologismele de prisos, sprijinindu-se pe unul şi acelaş temei : legătura istorică dintre gândul şi cuvântul românesc. Intemeiat pe cercetări de istoria limbilor, linguistică generală şi istoria scrierii, Maiorescu ridică şi împotriva „fonetismului Pumnian" şi împotriva „etimologismului Lauriano-Ciparian", ca regulă de scriere a limbii române, un principiu ***intelectual***, după care, în perspectiva largă a λόγος-ului, ***gând şi cuvânt*** deopotrivă, sunetele şi literile sunt „semne esenţial *logice*" [2]), având deci menirea de a mijloci *înţelegerea*, şi anume cât mai lesne şi mai grabnic cu putinţă, a gândurilor exprimate. Căci scopul scrierii

«ţinteşte numai la cea mai grabnică şi lămuritoare însemnare a ideilor prin cuvinte» [3]). «Noi înţelegem mai întâi şi apoi vorbim, noi vorbim mai întâi şi apoi scriem, însă nu vorbim şi nu scriem decât pentru a înţelege, şi anume

1) Grija lui Maiorescu pentru limbă apare, în scrisul său, pentru prima oară în disertaţiunea din 1863: *Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiunii morale studiul fundamental în gimnasiu?*, «prima publicare în limba română» (Răsp. Rev. Cont., Crit. II ed. 1931 p. 290), apărută în *Anuarul Gimn. şi Intern. din Iaşi 1862—63*, Iaşi 1863, în care arată, în 7 întrebări, problemele unui «studiu sănătos al limbii române», singurul care poate duce la «o gramatică, o ortografie, un lecsicon, în fine o limbă română *raţională*; care cuvânt «raţional» nu vrea să zică ceeace corespunde raţiunii oricărui individ care visează despre limbă, ci vrea să zică ceeace corespunde *numai raţiunii poporului precum s'a desvoltat ea în toţi secolii dela naşterea sa şi până în epoca noastră*». Pag. 14

2) *Scrierea...* (1866) C. II p. 76. Toate citatele se fac după ed. îngrijită de I. Rădulescu Pogoneanu Socec, Bucureşti, 1926, 1928, 1930.

3) L. c. C. III (ed. Socec 1893) p. 348. Paragraful: «Se zice în fine...» în care se găseşte citatul nostru a fost lăsat la o parte în ed. Minerva şi din noua ed. Socec, 1930.

pentru a înţelege nu vre-o regulă ortografică sau gramaticală, când nu este ea obiectul gândirii, ci exclusiv numai obiectul acestei gândiri» [1]).

Iată dece metoda după care urmează să se stabilească scrierea limbii române „înainte de a fi fonetică sau etimologică sau fonetico-etimologică, trebue să fie simplu *logică*" [2]). Deaceea când e vorba de alegerea unui nou semn alfabetic sau ortografic, Maiorescu, înainte de a se ocupa de potrivirea lui fonetică sau de îndreptăţirea-i etimologică, se întreabă de „misiunea *logică*" pe care sunetul respectiv o are în limba noastră.

In aceeaş perspectivă a deosebirii dintre gând şi cuvânt, stabileşte Maiorescu condiţiile adevăratei poezii. Chemată să înfăţişeze numai „obiecte ale simţimântului sau pasionale", iar nu „obiecte ale raţiunii sau logice", adevărata poezie nu se poate sluji, în exprimarea lor, de cuvinte cari închid în ele răceala noţiunilor abstracte, ci de cele cari păstrează căldura imaginilor sensibile, fiindcă nu cuvintele, simple „mijloace de comunicare", alcătuesc „materialul poeziei", „ci imaginile deşteptate prin cuvinte în fantezia cetitorului" [3]). Gândul pasional al simţirii, împărtăşit prin cuvântul viu al imaginii sensibile, iată în ce stă, după Maiorescu, fiinţa adevăratei poezii.

Din acelaş punct de vedere, cercetează el, mai târziu în *Oratori, retori şi limbuţi* (1902), o altă „formă de cultură română" şi anume discursurile oamenilor noştri politici, în legătură cu progresul de judecată atins, în preţuirea adevăraţilor oratori, de către opinia noastră publică între anii : 1866—1902. Deosebind vorba goală de vorba cu înţeles, Maiorescu defineşte astfel cele trei tipuri de vorbitori cari au trecut, în răstimp de 40 de ani, pe la tribuna noastră parlamentară : „Atât oratorul, cât şi retorul şi limbutul au darul vorbirii : dar oratorul vorbeşte pentru a spune ceva, retorul pentru a se auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi" [4]). Publicul a progresat cu adevărat în judecarea acestor feluri de vorbitori, în măsura în care, prinzând din ce în ce mai limpede deosebirea dintre vorbă şi cugetare pe de o parte, dintre vorbă (ca îm-

1) L. c. C. II, 86. 2) L. c. II, 15. 3) *Poezia rom.* (1867) C. I. pp. 35, 39, 46.
4) *Oratori...* (1902) Crit. III, p. 237.

părtăşire a unui gând) şi faptă pe de alta, a ajuns să-şi dea seama că la unii, deobicei la cei mai mulţi dintr'înşii, vorbele sunt departe de a fi „semnele unei cugetări şi premergătoarele unei acţiuni conforme" [1]).

Dacă, prin urmare, *gând şi cuvânt* a alcătuit într'adevăr orizontul filosofic înlăuntrul căruia Maiorescu a cercetat atâtea «manifestări ale spiritului nostru public», atâtea «forme de cultură», — care erau anume vederile lui asupra acestei probleme? Idei răsleţe privitoare la legătura dintre gând şi cuvânt se întâlnesc, cum am văzut, în mai toate studiile sale privitoare la limba, literatura şi oratoria română. Concepţia unitară însă apare întreagă dela primul prilej, — în scrisul său, se înţelege — adică dela *Scrierea limbii române* (1866), după cum dela început se arată şi ideia de temelie a concepţiei sale despre limbă în genere, anume dela disertaţiunea asupra limbii latine în gimnaziu din 1863 [2]).

Ca să poată dovedi că principiul etimologic în scriere nu este numai cu neputinţă de aplicat în fapt, dacă nu intervine bunul plac, ci şi deadreptul neraţional şi primejdios pentru desvoltarea noastră intelectuală, Maiorescu stabileşte, pe temeiul legăturii organice dintre cuvânt şi noţiune sau limbă şi cugetare, un paralelism perfect în prefacerile prin cari trec amândouă deopotrivă dealungul timpurilor. Legătura dintre limbă şi cugetare stă în aceea că:

«*Orice cuvânt este încorporarea sensibilă a unei noţiuni* (a unui concept» [3]). «Noţiunile fiind... abstracte s'ar pierde una în alta, dacă n'ar fi fixate prin semne subiective, în locul sensibilităţii reprezentărilor, din care s'au scos. Aceste marce subiective pentru deosebirea noţiunilor sânt *cuvintele*» [4]). Noţiunile «pentru a putea existà osebite în conştiinţă cer neapărat forma sensibilă a cuvintelor. *Aşà fiind chiar reflecţia omenească nu se poate închipui*

1) T. c. Crit. III. p. 240.

2) Am zis intr'adins în *scrisul* său, deoarece, reluându-şi ideile mai târziu în *Logică* (1876) §§ 9 şi 10. — de data aceasta, într'o legătură sistematică, e drept, însă în aceeaş redactare sumară, — este sigur că cea dintâi formulare, poate mai desvoltată aceea, datează din primele lecţii de logică dela Universitatea din Iaşi.

3) *Scrierea...* ed. 1866. p. 142; Cr. II, 123.

4) *Scrierea...* ed. 1866 p. 143; Cr. II, 124. *Logica* ed. 1876 p. 15. Unele cuvinte se schimbă dela o redactare la alta d. p. distingere — osebire — deosebire; marce—mărci. Ar fi timpul să ne gândim la o ediţie *critică* a *întregii opere* maioresciene.

fără limbă, şi cu atât mai puţin introducerea limbei a putut fi resultatul unei reflecţii [1]).

Constatând o prefacere a cuvintelor în funcţie de evoluţia noţiunilor corespunzătoare, Maiorescu formulează, cu privire la legătura strânsă dintre gând şi cuvânt, următoarea lege „logico-limbistică" [2]) :

«Ceeace susţine sonurile unui cuvânt în unirea lor integrală este *conştiinţa înţelesului* lor primitiv», [3]) sau cum spune mai târziu, «adevărata importanţă a cuvintelor, misiunea lor principală este de a fi *purtătoare de înţeles*», după cum: «spiritul naţional al unei limbi stă mai ales în partea *spirituală* a acestei limbi, în *înţelesul specific al cuvintelor ei*» [4]).

Deaceea, celor cari, făcându-şi „o parte însemnată a studiilor în limbi străine", pierduseră simţul rânduelii după care se înlănţuie cuvintele limbii noastre, Maiorescu le amintea „că şi limba română are geniul ei propriu şi cuvintele ei proprii şi că acestea trebuesc cunoscute şi trebuesc deprinse" [5]) ; că orice cuvânt, ca mijloc de împărtăşire a gândului, este purtătorul unui „complex de înţelesuri şi de simţiri" plămădite în limbă dealungul întregii sale istorii, înţelesuri şi simţiri

«cari nu există niciodată singuratice, ci sânt totdeauna legate cu înţelesurile şi simţirile din alte cuvinte şi alcătuesc astfel între ele ţesătura cea trainică a personalităţii unui individ ca şi a unui popor» [6]),

şi ca atare niciun cuvânt românesc nu poate fi întrebuinţat fără primejdia înstrăinării, decât după firea cugetului şi graiului românesc. Iar celor cari credeau că, pentru a spune ceva în versuri sau proză, e destul să înşire cuvinte într'o limbă română mai mult sau mai puţin române-

1) *Logica* ed. 1876 p. 16.
2) *Logica* ed. 1876 p. 21. In *Scrierea...* o numeşte însă *psihologico*-limbistică, iar în ediţiile mai noi ale *Logicii*: *intelectual*-limbistică, de unde se poate vedea că *logic* avea pentru M. înţelesul de λόγος.
3) *Scrierea l. r.* ed. 1866, p. 151; *Logica*, 1876, p. 21 C. II, 130.
4) *Neologismele* (1881) C. II, 188.
5) Neol. (1881) C. II, 173.
6) L. c. 102.

nească, Maiorescu le atrăgea atenţia că cuvântul, deşi purtător de înţeles, nu este mai mult decât un

«mijloc de comunicare: necesitatea fizică de care este înlănţuită ideia în trecerea ei din mintea poetului în mintea auditorului. El nu are existenţa de sine, ci are singura misiune de a fi un organ de care să se anine gândirea în comunicarea ei, şi trebuie să se mărginească strict la împlinirea acestei misiuni» [1]).

Cuvântul singur nu poate împlini desigur lipsa gândului, dar nici acesta, când este, nu poate fi spus, în româneşte, oricum. Simţul limbii pretinde, cui îl are, o anumită legătură între tâlcurile cuvintelor, înţelesul gândurilor şi noima lucrurilor, o potrivire după care urmează să se închege în chip firesc vorbirile, din ce în ce mai proprii şi mai exacte, se înţelege, dar niciodată străine de urzeala şi duhul lăuntric al limbii.

Acestea erau vederile lui Maiorescu privitoare la legătura dintre gând şi cuvânt, în lumina căreia a urmărit dealungul a 40 de ani atâtea probleme de limbă şi de cultură : alfabetul, ortografia, neologismele, sintaxa ; proza şi poezia, oratoria. Este adevărat că el n'a întreprins o cercetare mai adâncă şi mai amănunţită asupra acestei legături, — poate că o socotia pretimpurie pentru vremea aceea, — dar înţelegerea ei dreaptă i-a îngăduit să facă dintr'însa cumpănă de judecată în cercetările sale critice. Pe temeiul legăturii şi deosebirii dintre gând şi cuvânt, cugetul românesc a făcut, prin critica unora din formele lui de manifestare, *întâiul* pas de cugetare filosofică, sprijinită nu pe observaţii generale şi de bun simţ ci pe cercetări concrete şi ştiinţifice. Aceasta s'a petrecut prin cercetările critice şi filosofice ale lui Titu Maiorescu, a căror rămânere la *simplu şi elementar* nu era străină de o adâncă înţelegere a condiţiilor de formare a cugetului nostru filosofic. Cu problemele pe care le-a pus, cu perspectiva filosofică în care le-a privit, cu planul elementar, însă tocmai de aceea prim şi de început, pe care le-a cercetat, Maiorescu rămâne întemeietorul cercetării critice şi cugetării filosofice româneşti, săvârşind în istoria cugetului nostru răscolirea

1) Poezia rom. (1867) C. I., 46—47.

și reorânduirea luminoasă de idei pe care Socrates a făcut-o în istoria cugetului elen mai întâi, european mai apoi, omenesc în cele din urmă.

Dela Maiorescu perspectiva aceasta de cugetare și grija pentru o limbă filosofică românească a trecut apoi la cei mai de seamă elevi ai săi [1]). Dar momentul în care grija pentru limba românească a luat proporțiile unei adevărate *lupte*, a fost 13 Martie 1906. Atunci, Profesorul Nicolae Iorga s'a ridicat, ca un prinț al cugetului românesc, și, în numele aceleaș concepții care face din *limbă* însăși ființa spirituală a popoarelor, a cerut „unirea în acelaș gând și grai românesc a toată suflarea neamului nostru” [2]). Iar mai târziu, la sfârșitul războiului de întregire, într'un moment de răscruce istorică a cugetului nostru, s'a ivit, spre apărarea aceleeaș limbi românești, un alt glas, mai singuratic și, în vălmășeala vremii, mai puțin auzit, acela al Profesorului Simion Mehedinți, care, în Prefața volumului *Oameni dela Munte*, cere, în scrisul nostru, respectarea „legăturii organice dintre gândire și cuvânt” [3]).

Ce s'a întâmplat însă de atunci încoace? Dacă scrisul literar, continuând în cea mai mare parte drumul deschis, în istoria literaturii noastre, de marii săi ctitori, a pășit din ce în ce mai departe în prinderea și redarea *omeniei* românești, într'o limbă din ce în ce mai firească și ca atare mai proprie, scrisul nostru filosofic, dimpotrivă, părăsind calea ctitorilor săi, a scoborît, cum am văzut, din ce în ce mai adânc în prăpăstia înstrăinării de cugetul și graiul românesc. Iată dece astăzi, când, după întregirea hotarelor, neamul românesc năzuește spre întregirea în duh, prin împărtășirea din ce în ce mai adâncă din adevărurile pe care se sprijină rânduiala acestei lumi, din frumusețile și bunătățile care-i alcătuesc ființa și rostul, o cercetare a însăși legăturii dintre gând și cuvânt cu deosebită privire la cugetul și graiul românesc ca mijloc și

---

1) Unul dintre aceștia, Profesorul I. Rădulescu-Pogoneanu, a și întreprins în 1900 ca prinos de recunoștință pentru marele său dascăl, într'o *scrisoare din Germania*, o scurtă privire asupra «limbii și culturii orașelor» noastre din punctul de vedere *românesc*. Vd. pag. 15, nota 1. Preocuparea se întâlnește și mai târziu. In 1910—11 b. o. apare în mai multe nre din *Convorbiri literare* studiul lui I. N. Lahovary despre *Cum s'a stricat limba românească?* C. L. 1910, p. 108». Asemenea S. Mehedinți: *Din latura etnografică a limbii* și I. Rădulescu-Pogoneanu: *Câteva observări despre limba și ortografia noastră*, — în *Omagiu lui Ion Bianu*, București 1927, pp. 257—262 și 303—307.

2) N. Iorga, *Lupta pentru limba românească*, Buc. 1906. P. 79. Cf. 16 și urm., 126.

3) Soveja, *Oameni dela Munte*, ed. III, p. 10.

cale spre acea nouă întregire istorică, ni se pare nu numai binevenită ci și necesară; și aceasta cu atât mai mult cu cât ea nu este de fapt decât reluarea și adâncirea unei probleme și a unei perspective de judecată, de care se leagă însăși începutul cercetării critice și cugetării noastre filosofice. Ce ne rămâne de făcut în această privință?

Ca perspectivă și cumpănă de judecare a unora din formele culturii noastre a slujit, dealungul atâtor decenii, lui Maiorescu, mai cu seamă *deosebirea* dintre gând și cuvânt, pentruca, numai când era vorba, în vreun chip oarecare, de *apărarea* limbii românești, să fie amintită și de Maiorescu și de Iorga, legătura *organică* dintre ele, — e drept, mai mult ca drapel decât ca armă de luptă [1]). Dacă acum e vorba nu de judecarea unor forme de cultură în lumina problemei de care ne ocupăm, ci de cercetarea însăși acestei probleme, ea nu poate fi îndreptată decât spre *legătura* dintre gând și cuvânt. Deaceea, după ce am văzut începuturile românești ale problemei și punctul până la care a fost urmărită în istoria cugetului nostru, se cade să stabilim acum vatra din care-și trag rădăcinele gândul și cuvântul deopotrivă. Acolo, la adâncimea isvorului, se găsește începutul logic al cercetării pe care vrem s'o întreprindem. El am spus că se chiamă : vorbirea cu sine însuși.

4. *Vorbirea cu sine însuși : câmp de cercetare a problemei „gând și cuvânt”.*

ἐδιζησάμην ἐμεωυτόν

Heraclit din Efes.

Legătura dintre *gând* și *cuvânt* sălășluește în firea omului mult mai adânc decât se pare. Căci cuvântul nu îmbracă întocmai ca o haină trupul gol al gândului, pentru a înlesni astfel schimbul de idei între oameni : gândurile trec dela un om la altul și fără puntea cuvântului. Ci împrejurarea că oamenii pot să-și „comunice” gândurile *vorbind* unii cu alții, e urmarea firească a faptului că omul e în stare să vorbească cu sine însuși. Convorbirea unui om cu semenul său e cu putință numai pe temeiul vorbirii sale cu sine însuși. Iar vorbirea cu sine,

---

1) Vd. T. Maiorescu: *Limba rom. în jurnalele din Austria* (1868), *Neologismele* (1881); N. Iorga: *Lupta pentru limba rom.* (1906).

care se reduce, în ființa ei, la faptul simplu dar hotărîtor că omul e în stare să se întrebe și să-și răspundă *singur*, se leagă, în rânduiala ei, cu firea de ființă socială a omului, însușire care nu stă în faptul că acesta trăește în societate ci în aceea că, trăind — chiar în cea mai pustnică singurătate — în tovărășia sa însuși, societatea se petrece într'însul. Tovărășia și vorbirea cu sine însuși dau deci omului putința de a vorbi și a trăi în tovărășie cu semenii.

Această tovărășie de gând și faptă cu sine și cu altul, pornește la rândul ei din faptul că omul, din firea lui, nu-i un întreg de sine stătător ci numai o parte din întreg, — însă o parte dornică și volnică de întregire. Această întregire se petrece pe calea împărtășirii : omul împărțește cu întregul din care face parte, gândurile și faptele sale și se împărtășește din puterile întregului. Ca parte din întreg, ființa omenească este deopotrivă împărțitor și părtaș ; împarte și ia parte ; cu alte cuvinte : *întregește împărțindu-se și se întregește împărtășindu-se*. Dând ceeace are, primește ceeace n'are, sporindu-și astfel avutul propriu. Împărtășirea nu-i însă o simplă luare în primire ci o *însușire*, adică o integrare în sine însuși a celor primite, prin turnarea lor în cazanul creșterii proprii. Sporirea prin împărtășirea cu altul nu-i cu putință decât înlăuntrul procesului de creștere proprie al împărtășirii cu sine însuși.

Se înțelege acum dece convorbirea cu altul ca mijloc de comunicare, se reazemă neapărat pe vorbirea cu sine însuși ca proces de creștere proprie prin împărtășirea cu sine și cu altul. Iată dece cercetarea vorbirii cu sine însuși ne pune, singură, pe urmele adevăratei legături dintre *gând* și *cuvânt*.

Câmpul acesta însă, în cercetarea de fapt, se lămurește și mai mult ; el e pentru fiecare altul : propriu și concret, și anume vorbirea *lui* cu sine însuși. Legătura dintre gând și cuvânt, în toată adâncimea înțelesului ei, nu poate fi descoperită decât printr'o atentă cercetare a cugetului *propriu* ; și anume, adăogăm îndată, propriu nu în înțelesul de „subiectiv" sau „specific-personal" ci ca singurul cuget *omenesc* cu care cercetătorul vine în *nemijlocită* atingere. Cercetăm, cu alte cuvinte, legătura dintre gând și cuvânt în cugetul propriu ca cuget de om, acelaș,

dacă nu la tot neamul omenesc de totdeauna și de pretutindeni, în orice caz la omul a cărui istorie s'a desfășurat și se va desfășura sub zodia cugetului elen, *cercetător* în toată puterea cuvântului. Acesta trebue să fie desigur tâlcul pe care Heraclit din Efes l-a dat cuvintelor așezate în fruntea acestui paragraf, cuvinte cari, departe de a fi un simplu decor de erudiție, cum le-ar plăcea unora să le socotească, arată pe de o parte planul în care vrem să conducem cercetarea, iar pe de alta așează această primă încercare de pătrundere a cugetului românesc, pe linia tradiției de cercetare pe care a pășit cel grecesc în momentul când a început să ia cunoștință de sine prin sine însuși.

DUMITRU CRISTIAN AMZĂR

SOARTĂ

Eu sunt răscruce de mirări,
Dorinţă risipită 'n zări:
Cărări pornesc din noapte,
Apoi se pierd în noapte
Şi leagă de minune stea de stea,
Se întretaie 'n mintea mea.

Mă 'ntreb la orice pas umblat
De rostul care mi-a fost dat;
Setos mă simt de culmi înalte
Cu flori de înţeles învoalte.
Şi-aş vrea virtute luminată
Să-mi spele firea vinovată,
Să simt a lumii fiinţă vie
Cum simt umila-mi bucurie
A simţurilor întinate
Şi farmec de iubiri curate;
Să prind cu gândul inimii
A 'ncepăturii fapt de zi;
Un gând de-alt gând cu rost să leg
Şi taina lumii să 'nţeleg;
A besnei frică să alung
Incet cu gândul meu s'ajung
Să împlinesc în a mea faptă
O rânduială înţeleaptă.

Tot căutând din început,
Cugetul meu rămâne mut.
Cu ochii mei lumeşti privesc,
Cum neguri reci în juru-mi cresc.
Crescut din lut şi nemişcat,
Bătut de veacul încruntat,
Muncit amar de osteneli,
Stau ţintuit de îndoieli.

In besna umedă a nopţii
Eu tainic mă 'nfrăţesc cu morţii.
Privesc cu drag ca 'ntr'o oglindă
Trecutul tot cum se perindă:
Răsar din umbra 'nfiorată
A sufletului de-altădată
Frumoasele figuri de sfinţi,
Surâsul morţilor părinţi;
Şi paşi de cântece străvechi
Mi-ajung alene în urechi.

Slăvind azi rătăcirea-mi sfântă,
Ţărâna-mi tremurată cântă;
Mă 'ndeamnă-avânt de tinereţe
Să prind a vieţii frumuseţe;
In nopţi de veghe 'nfrigurată
Fermecătoare căi s'arată,
Prin stele cugetul plutind
In suflet, nouă floare-aprind.
Schimbând a fiinţei înţeles,
Din vis o altă lume ţes,
Aştept stihii să se adune...
...Dar iată, farmecul apune,
Cântarea mea înăbuşită
Se macină neîmplinită.

Cu tot se duce în neştire,
Cu toate în nemărginire!

Privind în zări din depărtare,
Trudit de mers şi căutare,
Revin smerit la locul sfânt
Imi reazim trupul de pământ
Lângă troiţă, ca să-mi vină
Din slavă veşnică lumină.

Cu dorul meu nemăsurat
Doar amintirea mi s'a dat,
O cupă din trecut să verse
Şir ne'nţeles de chipuri şterse,
Şi rost smerit de rugăciune
Când umblu pe cărări străine.

Cu sufletul smerit mă 'nchin
Că pentru mine zori nu vin:
«Tu, taină mare ce pluteşti
Pe rătăcirile lumeşti,
Tu, început de înălţare
Şi gând de viaţă viitoare,
Tu, Duh ascuns ce toate ştii
Şi 'n mâna ta pe toate ţii,
Din stele şi senin cobori
Şi peste lume adu zori.
La chip eu nu te pot privi
In minte nu te pot numi,
Alergi prin veac şi peste lume
Tu însuţi întrupat eşti Nume
A numelor slăvite Mume,
A lumilor slăvite Nume.

Mânat mă simt de al tău dor
Să vin la veşnicu-ţi isvor,
A sufletului răni să-mi leg,
Cuvântul tău să înţeleg,
Căzând din lumea ta albastră
Să-i sorb rostirea lui măiastră.
Porunca lui de veci mi-arată
Să-mi scol mândria 'ngenunchiată,
Cuvântului strălucitor din soare
Să-i prind cuprinsul cu mirare...»

Cu mâinile crucite 'n piept
Ca un copac stau şi aştept.
De sus din cerul înstelat
Aştept s'apari înaripat
Cu mine să te înfrăţeşti...
...Deasupra lumii ştiu că eşti,
Dar nu pot să te-aud, Cuvânt,
Că soarta-mi duce spre pământ.

Eu sunt răscruce de mirări
Nădejde risipită 'n zări:
Cărări pornesc din noapte,
Se pierd apoi în noapte
Şi leagă de minune stea de stea,
Se întretaie 'n mintea mea.

Pe-o cale pas cu pas tăiată
Mă duce-o soartă 'ntunecată:
Om trecător făcut din lut
Sortit la veşnic început.

Rămân o clipă dus pe gânduri
Și umilit ca 'n alte rânduri
Mă 'ndrept plecat înspre pământ
Trudit îngenunchiez și cânt:
«Pământ, tu drag pământ,
Sălaș de lacrimi și de cânt,
Tu mi-ești în oase și în mâini
Și firea-ți cu a mea 'mpreuni;
In soare hrana mi-o rodești
Cu basme viața-mi plămădești,
Rămân la sânu-ți îndurat,
De unde tainic m'am sculat.
C'a mării valuri mă ivesc
Cu-a vremii val mă primenesc
Mă 'nalț și cad, cântând, și trec
Veacul și soarta mi-o petrec.
In început de zori curate
Și 'n moarte, drag pământ,
mi-ești frate»...

ION SAMARINEANU

TUDOR VLADIMIRESCU

— GÂNDUL ȘI FAPTA ROMÂNEASCĂ —

«In Țara Românească este locul Românilor».
Tudor către Ipsilanti.

Anul 1821 este o răscruce istorică în viața noastră națională. Faptele politice petrecute în acest an, au avut însemnate urmări în desvoltarea noastră de mai târziu, atât de însemnate încât putem spune că acesta este momentul istoric care a făcut începutul României moderne și contemporane. Veacul al XIX-lea, atât de bogat în lupte și realizări naționale, începe cu această dată pentru a se încheea la 1918, când se sfârșește un mare gând românesc prin întreaga lui înfăptuire.

Revoluția munteană dela 1821 nu a fost ceva neașteptat, ceva care ar fi răsărit deodată, fără legătură cu alte fapte. Această mișcare a avut rădăcini adânci. In străinarea clasei conducătoare, în frunte cu domnitorul, creease an de an o stare socială rea, de continuă și aprigă asuprire a populației băștinașe, cu deosebire țăranilor.

Dar, jugul apăsător al domniilor străine și al boerilor pământeni înstrăinați, îl simțiseră Românii cu mult înainte. Dovadă sunt repetatele revolte înainte și după 1800 până la 1821, când se mișcau mereu satele în județele Gorj, Vâlcea și Romanați, pentru căpătarea dreptății.

Că aceste nemulțumiri isvorâte din nedreptate și suferință îndelungă, au putut să strângă inimile românești laolaltă și să le pornească spre înfăptuirea unui gând comun, nu este de mirare. Dar pe lângă toate împrejurările din'năuntru și din afară, trebue să legăm direct această mișcare de prezența conducătorului ei, Tudor Vladimirescu, țăran oțelit și martir al neamului său părăsit.

La începutul veacului al XIX-lea românesc, vreme de renaştere naţională, stă deci Tudor Vladimirescu. Acest deschizător de drumuri, puternic şi simplu, fiu de moşnean din părţile Mehedinţilor, s'a arătat a fi deosebit în toate faptele vieţii sale. Incă din copilărie apărea tuturor un om cu totul neobişnuit. Aşa ne mărturisesc decumentele privitoare la timpul pe care el l-a petrecut la moşia Glogovenilor, unde a căpătat cele dintâi cunoştinţe de carte şi unde s'a deprins a cunoaşte şi umbla cu oamenii.

Tudor a fost un adevărat luptător. In războI sau în vreme de linişte, el s'a ridicat prin curaj şi destoinicie. La Rahova şi Fetislam împotriva Turcilor, sau ca vătaf în muntele de sus al Mehedinţilor, comis sau sluger, apărea acelaş om întreg, încât atrăgea pe deoparte dragostea acelora pe cari îi slujea, pe de alta duşmănia celor ameninţaţi. Boerii dela Bucureşti, pe cari adesea îi vedea cu ocazia treburilor ce le avea pentru ţăranii săi şi cari îl chemau mai întotdeauna pentru înţelegeri şi orânduelI obşteşti, îi purtau mare interes spre a-l folosi la nevoe, dar îl şi urau căci le era teamă de dârjenia şi cinstea lui, ce le venea ca o necontenită ocară şi ameninţare.

Dar Tudor nu era numai un bun militar şi un bun conducător în treburile obşteşti. In vremea când era la curtea boerului Nicolae Glogoveanu, cu care copilărise şi învăţase carte, el s'a arătat că e şi un priceput neguţător şi bun gospodar. In vremea aceea Oltenia fiind un pământ de mare legătură comercială între Banat, Ardeal şi Ţara Românească, Tudor a făcut negoţ pe o scară întinsă. In acest fel, deşi pornit în viaţă sărac, deşi prădat şi ars în repetate rânduri de Turci, cari treceau mereu Dunărea pentru a jefui, Tudor era unul din fruntaşii gospodari ai ţinutului.

Neastâmpărul său de om harnic şi îndrăsneţ, dragostea sa pentru popor şi legătura strânsă, directă cu nevoile lui, prietenia cu boerul Glogoveanu şi episcopul Ilarion al Argeşului, îl făceau să fie pretutindeni prezent: la Bucureşti, la Craiova, la Jiu şi Mehedinţi, ba şi peste graniţă în Ardeal până la Buda-Pesta şi Viena. Dar mai ales Oltenia era ca o ţesătură a drumurilor pe cari el le făcea zilnic. Dacă chipul său aspru şi adânc nu era în tot locul cunoscut, numele său era însă pe buzele tuturor, mari şi mici, boeri şi ţărani, prieteni şi duşmani. Astfel creştea tot mai puternic, mai iubit şi mai temut în sufletele contemporanilor săi, prin deosebitele însuşiri ce le avea ca om sortit să pornească odată la ridicarea şi îndreptarea unei naţii.

Tudor era setos de dreptate şi de bună rânduială, lucru pe care ni-l dovedesc nu numai cele rămase scrise dela el, dar însăşi revoluţia purtată de braţul său pentru a aduce puţină lumină în bordeele sărace şi triste ale ţăranilor, deschizând sufletele cârmuitorilor către o mai apropiată dragoste de neam. Tudor era demn şi mândru. El tindea către mai bine nu cerşind milă şi nici plecând capul, ci luptând dârz, căpătând binele pe calea dreptăţii. Faţă de boerii înstrăinaţi el suferea de mândria omului întreg ce ştie preţui metalul bun şi care ocoleşte minciuna în toate chipurile ei. Odată aflându-se în casa unui prieten al său, Gârdăreanu, se preumbla fără astâmpăr. La întrebarea acestuia că dece nu se aşează pe scaun, el îi răspunde că s'ar putea să intre în casă «vre-un ticălos de ciocoi» şi nu vrea să se scoale în picioare în faţa lui.

Agerimea de minte, cinstea desăvârşită şi mândria lui Tudor erau însă complectate şi de alte însuşiri, din cari unele i-au fost deadreptul dăunătoare. Era iute, era cutezător, dar era şi foarte crud în setea lui de dreptate şi de luptă făţişă. Episcopul Ilarion, prietenul şi sfătuitorul său, îl certa adesea că-şi lasă inima purtată către cruzimi, ceeace numai bine nu-i putea aduce. Dovadă stau pedepsele cu moartea date acelora cari nu se supuneau cuvântului său, sau erau prinşi lucrând necinstit. Odată prinzând 14 sârbi spionând, pe şapte din ei i-a omorât singur, iar ceilalţi au scăpat mulţumită boerului Columbeanu asupra căruia era să se verse întreaga mânie, aşa după cum însuşi Tudor i-o mărturiseşte mai târziu.

Născut şi trăit printre ţăranii plaiurilor oltene, el a încercat toate durerile neamului acesta sărac şi răbdător, a îndurat nedreptăţile, şi-a închis revoltele zilnice în suflet laolaltă cu ţăranii săi simpli şi buni. Tudor nu s'a lăsat purtat de mândrie deşartă şi la orice chemare sau cinste boerească ce i se arăta, s'a păstrat mereu curat şi dârz pe drumul lui, folosind aceste situaţii şi legăturile alese, pentru împlinirea gândului său care creştea tot mai mult, odată cu ura împotriva acelora cari

i-au chinuit părinţii şi fraţii de neam. Suferinţa încercată şi aceea pe care a văzut-o împrejurul său, a făcut să crească în sufletul acestui ţăran şi om întreg, nevoia de a se ridica pentru a face dreptate poporului şi înălţă patria pe calea răsvrătirii, împlinind astfel o mare datorie dată lui de naţie.

Tudor credea într'o voinţă de dincolo de gândul şi făptura lui, care îi dădea această sarcină de a îndrepta ţara şi aduce binele obştesc. Astfel mărturiseşte el în scrisoarea de aspră mustrare trimeasă clucerului C-tin Ralet sau în aceea de patriotică învăţătură făcută către vornicul Nicolae Văcărescu. La fel mărturiseşte Tudor către marii boeri ai divanului cari îl învinuiau că el supără odihna locuitorilor ţării şi-i îndeamnă la ridicarea împotriva legilor. Naţiunea i-a dat lui această putere şi sarcină, de a o conduce la isbăvire:

«Şi ştiindu-mă norodul pe mine din alte vremi, că sunt un adevărat fiu al patriei mele, cu silnicie m'au luat de a le fi şi la această vreme, chivernisitor pentru binele şi folosul tuturor» [1].

Care era gândul călăuzitor al lui Tudor şi cum a lucrat el în această împrejurare istorică atât de prielnică unei revoluţii şi totuşi atât de grea pentru îndeplinirea unei adevărate renaşteri naţionale ?

In cele trei proclamaţii către popor, în arzurile către Poartă şi scrisorile către boeri, în deosebi în cele dela început, Tudor înfăţişează starea rea economică în care se sbat ţăranii şi suferinţele pe cari le îndură Românii în propria lor casă. Vina acestei stări o poartă numai conducătorii, adică domnul şi boerii. Domnul fiind străin şi deci fără vre-o legătură de sânge sau de spirit cu aceia pe cari e pus să-i conducă, îi asupreşte direct sau indirect prin dregătorii săi, străini şi ei în cea mai mare parte. Boerii români cari «dela o vreme din pricina unirii lor cu cei după vremi trimişi Domni» [2], nu erau mai buni. Instrăinaţi prin legăturile noi pe cari le făceau şi alunecaţi pe calea plăcerilor şi dorinţei de bogăţie căpătată în orice chip, boerii nu-şi îndeplineau datoria de

---

1) C. D. Aricescu: Acte justificative la istoria revoluţiei române de la 1821 pag. 52.
2) C. D. Aricescu: Acte justificative, pag. 122 — Proclamaţia II (16 Martie 1821).

părinteşti îndrumători ai poporului, din munca şi agoniseala cărora trăiau. Gândul lui Tudor era prin urmare, ridicarea poporului asuprit şi înlăturarea străinilor în frunte cu domnitorul, cari erau stăpânii de fapt ai ţării. Aceştia erau vrăjmaşii adevăraţi ai naţiei, împreună cu boerii pământeni plecaţi lor, aceştia erau şi vrăjmaşii săi care era pus conducător al luptei pentru câştigarea dreptăţilor şi întocmirea cea nouă a patriei.

Aşa a pornit Tudor să cheme poporul alături de el, ca împreună să poată alege pe adevăraţii conducători şi părinţi ai naţiei, pentru îndreptarea relelor şi buna aşezare a ţării româneşti:

«Veniţi dar, fraţilor, cu toţii; ca cu răul să pierdem pe cei răi, ca să ne fie nouă bine şi să se aleagă din căpeteniile voastre care pot să fie buni... să veniţi unde veţi afla că se află Adunarea cea orânduită pentru binele şi folosul a toată ţara; şi ceeace vă va povăţui mai marii adunării aceea să urmaţi; şi unde vă vor chema ei acolo să mergeţi, că ne ajunge fraţilor, atâta vreme de când lacrimile noastre nu s'au mai uscat» [1].

Gândul adânc frământat şi cuvântul mereu repetat al Domnului Tudor, s'a răspândit de a cuprins întregul neam românesc ca ceva poruncit din adâncurile istoriei noastre naţionale.

Dela început Tudor a înţeles însă care este drumul bun pentru isbăvirea naţiei şi a lucrat după nevoia împlinirii acestui gând până la sacrificiul vieţii sale. Dela început el a înţeles că mişcarea lui nu are nimic comun cu aceea a Grecilor, deşi aceasta nu era pe deplin mărturisită. Mai târziu, într'o scrisoare, spune că prin el «ţara îşi caută dreptăţile cele robite de fanarioţi» [2]. Plin de încredere faţă de ceeace reprezinta el, s'a împotrivit eteriştilor cari, sosiţi la Bucureşti, căutau să atragă ţara de partea lor, pentru a le ajuta împotriva Turcilor. Cu acest prilej, în glasul lui Tudor vorbeşte întreaga mândrie şi conştiinţă naţională. El nu voia să mai lase ţara pentru folosul străinilor aşa cum fusese multă vreme în urmă:

---

1) C. D. Aricescu: Acte justificative pag. 28. — Din proclamaţia I (22 Ianuarie 1821).
2) Emil Vârtosu: Tudor Vladimirescu pag. 102, Glose, Fapte şi Documente noi 1927. Scrisoare către Al. Filipescu.

«eu sunt mai bucuros să pier cu cinste în casa mea decât să umblu prin păduri după pohtele şi planurile fanarioţilor» [1]).

O atitudine dârză şi făţişă, continuă Tudor să păstreze şi în convorbirea pe care a avut-o cu Ipsilanti la Colentina, de unde conducătorul eteriei îi urmărea toate mişcările. El îi arată cât de deosebite, ba chiar protivnice, le sunt scopurile, deoarece el s'a sculat să scape ţara de străini şi că în această împrejurare îl povăţueşte să treacă Dunărea cât mai repede pentru a se măsura acolo cu Turcii şi câştiga libertatea grecilor:

«...în Grecia este locul Grecilor şi în Ţara Românească este locul Românilor. Două săbii nu încap într'o teacă; cărbunarul nu poate sta la un loc cu înălbitorul. Nu putem porunci amândoi în acelaş loc» [2]).

Aşa a vorbit cugetul curat românesc al lui Tudor în faţa unor semne făţarnice pe cari poporul nu putea să le înţeleagă. Aşa a repetat el dela începutul mişcării pe care o conducea, ca să audă toate zările româneşti şi să întărească inimile ţăranilor săi pentru o luptă naţională pe care o aveau de dus laolaltă.

Tudor, omul dreptăţii şi al bunei rânduelі, nu voia să treacă drept un stricător de oameni şi de legi. Gândul lui se sprijinea pe legile veşnice ale Lumii; fapta lui se îndrepta spre aşezarea firească a Ţării. El nu era omul răsvrătirii neîntemeiate, ci al ridicării împotriva răului care numai stârpit poate face loc binelui. Binele şi răul nu pot sălăşlui laolaltă; lumina şi întunerecul nu pot stăpâni împreună. De aceea spune el către popor:

«Până nu vine iarna primăvară nu se face. A vrut Dumnezeu să facă lumină; aceea s'a făcut după ce a lipsit întunerecul» [3]).

Dacă ceeace face este rău şi nu este primit de Stăpânul şi judecătorul nostru al tuturor, atunci spune el:

---

1) Emil Vârtosu: Tudor Vladimirescu pag. 102. Scrisoare către Al. Filipescu.
2) C. D. Aricescu: Istoria revoluţiei române de la 1821, pag. 204—205. (După mărturisirile contemporanilor).
3) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 28 — Din proclamaţia I (22 Ianuarie 1821).

«stricătorii şi făcătorii de rău bun lucru fac înaintea lui Dumnezeu? Că bun este Dumnezeu şi ca să ne asemănăm poruncilor lui trebue să facem bine; iar acesta nu se face până nu va trece răul» [1]).

Cât de curat îi este gândul ce îl poartă şi cât de dreaptă fapta care o împlineşte în faţa istoriei, numai judecăţii celei mari şi adevărate le poate supune: «ci de va fi Dumnezeu viu va vedea şi va judeca» [2]).

Aşa era cugetul lui Tudor când s'a ridicat pentru ţară şi dreptate. Dar nu numai atât. Fapta lui, pe care o ştia pornită numai pentru a aduce puţin bine neamului şi ţării sale, Tudor şi-o îndreptăţia şi după dreptele orânduelі omeneşti. El spune dela început: «Nici o pravilă nu opreşte de a întâmpina răul cu rău» [3]).

Pentru a face ca ridicarea lui să pricinuiască şi să fie o adevărată ridicare a naţiei, în cea din urmă proclamaţie dată către locuitorii din Bucureşti, Tudor îi iartă pe toţi acei care au greşit dar cari voesc de aci înainte să lucreze pentru binele obştesc şi îi cheamă să lucreze laolaltă. De aceea spune el:

«...cu cale am socotit să vă vestesc mai întâi, ca din partea norodului, uitare de istov celor mai 'nainte lucrate şi să vă chem pe toţi ca să vă uniţi cu norodul şi să lucraţi cu toţii dimpreună obştească fericire, făr'decare norocire în parte nu poate fi» [4]).

Această înclinare a lui Tudor de a intra cu fapta sa, cât mai mult sub ascultarea legii, l-a făcut ca — deşi era atât de pornit împotriva boerilor pământeni cari n'au păstrat curat rostul lor de conducători ai norodului — să facă legământul cu boerii şi să recunoască «vremelnica stăpânire a ţării» [5]), pentru ca prin ea să lucreze pentru binele obştesc, după cum arată dreptele pravile. Pentru aceasta se leagă prin jurământ:

---

1) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 27. Din proclamaţia I.
2) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 54. Tudor către Divan.
3) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 27. Din proclamaţia I.
4) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 128—9. Din proclamaţia III.
5) Emil Vârtosu: op. cit. pag. 81.

«...unindu-mă cu toţii cei înfrăţiţi la bunele cugetări ce între toţi se vor chibzui spre binele, folosul, nebântuirea paşnicei şi liniştitei petreceri a patriei, voi fi silitor şi săvârşitor din parte-mi spre orice bună pornire» [1]).

La fel se poartă Tudor şi cu boerii refugiaţi la Braşov. După ce le întăreşte din nou că nu va părăsi lupta decât odată cu căpătarea drepturilor şi ridicarea patriei, îi roagă să lucreze cu el împreună pentru binele naţional [2]).

Părerea că revoluţia lui Tudor a fost la început socială şi apoi naţională, pe care a rostit-o un mare istoric şi filosof român [3]), ni se pare lipsită de temei şi mai ales părerea sa că Tudor nu ar fi avut o bună înţelegere a evenimentelor lăsându-se purtat oarecum de ele [4]).

Revoluţia lui Tudor a fost dela început cu amândouă aceste caractere: socială şi naţională totodată. Suferinţa şi nedreptatea ce venea din partea boerilor, pe care a văzut-o şi trăit-o de copil, nu se putea ca Tudor să nu fi văzut-o că era legată de «rumânie», că boerii cei mari erau înstrăinaţi şi străini pe de-a'ntregul. Chiar dacă la început revoluţia ar fi avut mai mult un caracter social, acest caracter era mai mult tactic, în felul exterior cum se arăta, lucru care este de altfel uşor de înţeles când privim situaţia externă pe care Tudor o cumpănea cu mare băgare de seamă. Ideea naţională nu i-a lipsit acestei mişcări niciodată.

Că la început nu a fost făţiş împotriva Grecilor şi că înainte de a se ridica le-ar fi dat cuvânt de legământ prin căpitanul Iordache (ceea ce nu se ştie sigur), aceasta se înţelege prin încrederea pe care o avea Tudor în Ruşi, susţinătorii «cu cuvântul» ai eteriştilor.

Se poate ca în mintea ageră a ţăranului «domn» să fi încolţit şi alte gânduri mai îndrăsneţe, să fi fost şi o altă socoteală decât aceea pe care a arătat-o şi anume: cu ajutorul Ruşilor pe cari îi vedea mai puternici decât pe Turci, să scape ţara şi de Greci şi de Turci. Ruşii însă erau legaţi prin tratate internaţionale; ei nu puteau să dea făţiş

1) Emil Vârtosu: op. cit. pag. 82.
2) Emil Vârtosu: op. cit. pag. 96.
3) A. D. Xenopol: Istoria Românilor: vol. X pag. 68.
4) A. D. Xenopol: Istoria partidelor politice, pag. 53.

ajutor eteriştilor, ci îi încurajau numai în ascuns şi aceasta nu de dragul lor, ci pentru a le pune piedici în cale, Turcilor.

Incă dela începutul mişcării, din momentul celei dintâiu proclamaţii dată către popor, Tudor a înţeles că ajutorul Ruşilor nu va veni şi că această veste nu este decât o laudă deşartă a lui Ipsilanti. Acest lucru l-a ştiut sigur, mai târziu, dela consulul rusesc Pini prin. Al. Filipescu-Vulpe. Din această proclamaţie şi din cele următoare, adâncind cuvintele, putem înţelege împotriva cui era el şi cât de hotărît pornea să tae drum drept şi să curăţe răul din rădăcinile lui, adică domniile fanariote, cu toţi boerii înstrăinaţi cari au jăfuit ţăranii «lăsându-i mai goi decât morţii din mormânturi» [1]). Impotriva acestora s'a ridicat Tudor. Boerilor iubitori de ţară şi de neam nu are a le face rău cu nimic şi nici nu e împotriva Turcilor faţă de cari se recunoaşte legat şi supus. O dovadă obiectivă că Tudor a fost împotriva Grecilor dela începutul mişcării, este că odată cu cuvântul trimis ţării el a trimes act şi către Poartă să nu i se ia în nume de rău ridicarea, pentrucă este îndreptată numai împotriva boerilor înstrăinaţi şi a domnilor greci cari au jăfuit ţara de veacuri.

In ceeace priveşte înţelegerea politică a lui Tudor, nu numai că a ştiut ce vrea în toate noile împrejurări ale vremii şi că a avut un simţ politic deosebit, dar s'a ridicat cu gândul şi cu fapta sa de-asupra tuturor contemporanilor săi, care nu l-au înţeles, devenind astfel un îndrumător şi un simbol al românismului. In el trăia adânc conştiinţa unui întreg neam, conştiinţa limpede a faptei isbăvitoare a neamului pe care era dator să-l slujească. Vornicului Nic. Văcărescu pe care l-a aflat pornit împotriva sa pentru a-l da pieirii şi a opri ridicarea norodului, el îi vorbeşte astfel:

«Prea bine ştiu că D-ta eşti foarte înţelept şi născut din neam slăvit şi iubitor de patrie şi părinţii D-tale niciodată nu s'au ridicat cu arme de moarte împotriva patriei» [2]).

Perspectiva istorică, înţelegerea evenimentelor în această perspec-

1) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 48. Tudor către clucerul C-tin Ralet.
2) C. D. Aricescu: Acte justificative... pag. 75.

tivă nu i-a lipsit. Aceasta ne-o dovedeşte felul cum a voit el să desfăşoare faptele şi să orienteze întreaga revoluţie; de aci a decurs şi tactica pe care a întrebuinţat-o. Ceeace a dat însă o nouă lumină gândului şi faptei politice a lui Tudor şi l-a arătat un adevărat înaintaş, a fost conştiinţa unităţii românismului în forma ei superioară. El a voit ca mişcarea sa să nu fie ceva regional, care să intereseze numai o parte a acestui neam, ci a voit-o ca o trezire pentru toţi aceia cari au o limbă şi sunt de acelaş neam şi cari sunt supuşi aceloraşi dureri. Tudor s'a ridicat până la conştiinţa românismului întreg. El a văzut Moldova ducând aceeaşi soartă cu a Munteniei şi a voit-o alături de el, nădăjduind în acest fel într'o isbândă deplină a românismului. Astfel ajunge să ceară boerilor prin mitropolitul Dionisiei şi vistiernicul Al. Filipescu, să prindă legături cu boerii moldoveni şi să le ceară să lucreze împreună:

«...cu dinadins trebuinţă urmează să aveţi corespondenţe cu Dumnealor boeri moldoveni, ca unii ce suntem de un neam, de o lege şi sub aceeaş stăpânire şi ocrotiţi de aceeaş putere» [1]).

In adevăr dintre celelalte provincii româneşti Moldova lupta în sensul vederilor şi interesului său, deoarece suferea şi ea de pe urma domniilor fanariote şi a tuturor străinilor balcanici şi asiatici. Ea cerea la fel «domn oblăduitor pământului din însuşi neamul moldovenesc» [2]).

Şi Tudor a luptat, a stăpânit şi a căzut; a căzut aşa după cum simţia el şi mărturisea mai înainte: «de când m'am născut în cămaşa morţii m'am îmbrăcat».

Lupta făţişă şi nevoia de a străbate dârz drumul sortit până la capăt, l-a răpus. Intre duşmănia lui Ipsilanti, invidia boerilor şi neîncrederea Turcilor, fapta şi viaţa lui Tudor nu puteau să aibă alt sfârşit decât acela pe care l-a avut.

Ipsilanti, căpetenia eteriştilor, din momentul când a văzut că Tudor nu merge laolaltă cu el şi nici nu se lasă să fie o unealtă în mâinile

---

1) Emil Vârtosu: op. cit. pag. 103.
2) V. A. Ureche: Istoria Românilor XIII, pag. 102.

lui pentruca Ţara să meargă cu el, a luptat dosnic cât a putut pentru fărâmiţarea mişcării româneşti şi aceasta pe două căi: în primul rând desbinându-l de boeri cari se legaseră prin jurământ faţă de Tudor că-l vor ajuta la ridicarea patriei şi în al doilea rând, cunoscută fiind cinstea şi cruzimea lui Tudor, îndemnând tot mai mult la jafuri pe panduri pentru ca să dea prilejul Domnului lor să-i omoare şi astfel să dea naştere la nemulţumiri chia rîn rândurile propriilor săi ostaşi.

Boerii nu i-au fost niciodată pe de-a'ntregul credincioşi, deşi mulţi doreau înlăturarea regimului fanariot şi se chemau naţionalişti. Aceeaşi boeri cari la sosirea lui Tudor la Bucureşti scriseseră Turcilor că «pornirea Dumnealui Slugeru Tudor nu este rea şi vătămătoare», la 1 Aprilie scriu tot către Poartă că ei nu sunt alături de Tudor şi că toate cele spuse în urmă nu sunt adevărate, că au semnat siliţi. Era, după cât se pare, teama şi invidia că într'o zi Tudor va fi domn al ţării ceeace nu puteau suferi «bărbile» [1]), mai ales că la mulţi dintre ei le surâdea o eventuală domnie. In acest fel, cu toată sforţarea depusă pentru a-şi câştiga încrederea Turcilor prin legăturile pe cari le păstra cu Paşii de pe Dunăre, încredere de care avea atâta nevoe pentru a isbândi şi pe care numai boerii puteau să i-o capete, Tudor nu a isbutit şi a fost socotit de către Turci, un răsvrătitor de felul lui Ipsilanti.

Ce putea face în această împrejurare atât de grea, fără nici un adevărat prieten şi sfătuitor, înconjurat numai de duşmani şi de trădători? A mers până la capăt, adică până acolo unde era ferit de a se închina altuia decât neamului şi patriei sale. Aşa a căzut omul cu tărie de piatră, ţăranul tăcut şi crunt, care a voit mai mult bine neamului său părăsit. El a luptat cu toate puterile să învingă greutăţile până la sfârşit. «Şi, deşi un îndrăsneţ, el n'a fost un nerăbdător, un pripit, ci până la capăt a judecat toate cu multă cuminţenie rece, cu multă înţelepciune de om matur, deprins şi cu binele şi cu răul în viaţă. A chibzuit, a socotit, a potrivit — nu fără isbândă de multe ori. A dovedit că ştie să cântărească oamenii şi lucrurile, că prevede primejdia şi se poate feri, că nu calcă decât unde e sigur că va întâlni pământ statornic» [2]). Contemporanii

---

1) Boerii divaniţi.
2) N. Iorga: Domnul Tudor din Vlădimiri 1906, pag. 101.

nu l-au înţeles. Boerii cari puteau să-l ajute cinstit, cum cerea întreaga lui făptură, nu i-au prins adâncul gândurilor sale mari şi curate, nu au avut nici o vedere largă asupra situaţiei sociale şi istoriei naţionale.

Dacă Tudor a murit părăsit de toţi ai săi nu a avut o moarte zadarnică. Nu, căci sunt morţi cari lasă vie în urmă fapta lor şi a căror putere creşte şi se răspândeşte peste veacuri. Aşa a fost Tudor: ceeace a început el în viaţă, prin moartea sa s'a înfăptuit dela sine. Ridicarea şi moartea lui a trezit pe cei rătăciţi şi pierduţi pentru binele acestei naţii. Aşa au putut, încă din vremea lui, să ajungă cărturarii boeri la gândul ridicării şi unirii tuturor Iomânilor [1]). De aceea Tudor a însemnat cu deosebire, momentul istoric al deşteptării conştiinţei naţionale. El a ridicat elementul românesc pe primul plan şi a semănat în sufletul urmaşilor săi conştiinţa şi mândria românească. Şi dacă în «Valahia» românismul s'a ridicat şi s'a înfăptuit înaintea celorlalte provincii pe cari şi le-a apropiat una câte una, nu este o întâmplare fără legătură cu acest răscolitor de suflete şi îndrumător de neamuri.

Noi ne vom lumina mereu la flacăra faptei sale. Căci în Tudor, omul care prin legătura sa directă cu pământul şi cu viaţa românească crescută din adâncuri pe aceste locuri, s'a manifestat voinţa dârză şi limpede a unui neam care cerea intrarea din nou în drepturile lui istorice de netăgăduit. Tudor a fost omul care, în vremea lui, a întruchipat conştiinţa şi virtutea românească adevărată, rămânând astfel peste veacuri un ctitor şi un oblăduitor al sufletului nostru naţional.

ERNEST BERNEA.

1) Emil Vârtosu: 1821 — Date şi fapte noi — 1932.

C R O N I C A

DREPTURILE CRITICEI

Sunt în Ţara românească oameni cari au o sfântă oroare de critică. Dacă ar fi să-i credem, şi-i credem pe jumătate, acesteia îi datorăm cea mai mare parte din relele care bântuiesc astăzi societatea noastră. In ori care din ramurile activităţii publice, dorinţa, sinceră şi desinteresată, de a isbuti, se loveşte fără abatere de corul organizat ca prin farmec al prevestirilor descurajatoare, mai întâiu, şi, apoi, al acuzărilor piezişe, iar prea arareori ajungând să-l nesocotească în sine şi să-l înfrângă în afară, se dă îndărăt şi tace. In acest chip iniţiativele sunt compromise de la început şi, printre atâtea strădanii rămase în drum, care fac din câmpul vieţii noastre publice un cimitir de lucruri neisprăvite, reuşesc tocmai acţiunile care închee legământ cu cei mai temuţi şi profesionali dintre acuzatori, prin cointeresarea lor la roadele personale ale muncii.

Observaţiunea e în bună parte îndreptăţită şi, în asemenea împrejurări, poate părea într'adevăr straniu gândul de a revendica drepturi pentru critică în societatea aceasta chiar, cea mai bogată în «critice». Şi totuşi dacă e să privim mai îndeaproape nu faţa înşelătoare a lucrurilor, ci forţele care se împletesc sub ea şi prin a căror mişcare se fac şi se desfac acelea, înţelegem că realitatea e alta. Nu e societate mai lipsită de critică decât aceea tocmai, în care «criticele» — ca într'a noastră — înfloresc la toate răspântiile vieţii publice.

Dar mai întâiu tabloul schiţat era incomplet.

Dacă pe deoparte vederea stărilor actuale ne vădeşte un asemenea exces în atitudinea de negaţie a faptelor, de ostilitate faţă de ele — care e în fond manifestarea de nimeni controlată a unor egoisme exasperate sau interesate — ea pune în lumină, pe de altă parte, un alt exces în însăşi aceste fapte care se propun fără control în toate domeniile vieţii noastre publice. Faptul că oricine se poate ridica spre a tăgădui merite şi valori, îşi are potriva în celălalt fapt al oricui de a întreprinde orice în politică sau cultură. Dar unul şi altul desvelesc în adâncime aceeaş stare generalizată de neorânduială a valorilor unei societăţi, de lipsă de ierarhie, de nesiguranţă a lor.

O cercetare mai amănunţită poate confirma acest diagnostic. Ea ne poate purta pe diferitele câmpuri ale vieţii publice şi pretutindeni ne va întâlni cu aceeaş aglomeraţie de gânduri, de programe, de fapte în schiţă, toate disonante

şi toate aproape, crescute sub aceeaş zodie a confuziei şi a nemodestiei. In politică ea poate prinde cu surâs generoasa mulţime de formule mântuitoare, care, de la cele «mai mult sau mai puţin radicale», trecând prin soluţia statului «ţărănesc», până la cele mai proaspete, fasciste şi hitleriste, se propun deopotrivă aprobării cetăţeanului român. In economie mulţimea programelor de refacere contrastează curios cu desorientarea şi desorganizarea de fapt în care ne găsim. Liberalismul de mai veche dată se întâlneşte acolo cu un tot mai pronunţat socialism de stat, revalorizarea cu stabilizarea, experţii dela Geneva cu experţii noştri, etc., etc. In culise sunt însă şi alţii, care se extaziază deja pentru reformele D-rului Schacht, promiţându-ni-le cât mai neîntârziat. Unii se pregătesc să treacă Oceanul pentru a studia, cu intenţia de a ni-le aduce, măsurile preşedintelui Roosevelt, alţii (consilieri municipali) călătoresc până la Stockholm, pentru a vedea aevea cea mai bună organizare a autobuzelor orăşeneşti.

Şi cum faptele cresc din ideile pe care le avem despre lucruri, iar ideile se resimt de mişcarea faptelor, în cultură vom găsi spectacolul cel mai pitoresc. In intenţiuni foarte pure, unul din fruntaşii tinerei generaţii, d-l M. Vulcănescu ni l-a oferit în parte, trecând în revistă, de curând, sensurile spiritualităţii vechi şi noi, deopotrivă, se pare, actuale în cultura noastră, care străbate cu uşurinţă depărtarea de la idealuri neoclasice la anarhism afectiv, de la profesiuni de ortodoxism mistic la raţionalism materialist sau evoluţionist.

Nu credem, fără îndoilă, în formula unică a vieţii spirituale, socotim, dimpotrivă, discuţiile şi deosebirile rodnice, dar «bogăţia» aceasta ascunde nesiguranţa unei direcţii proprii care să se cheme calea culturii româneşti. Egala cinste în care toate curentele de idei se găsesc, egala sfială respectuoasă, cu care toate afirmaţiile sunt primite aci, şi toate negaţiile, arată societatea noastră lipsită de putinţa distincţiunii şi a controlului de sine. O funcţiune de supraveghere, de judecare şi alegere, de ierarhie a valorilor şi astfel de orânduială lipseşte astăzi culturii româneşti.

Prin această funcţiune tocmai se defineşte critica. Oriunde în viaţa socială avem o creaţiune de valori, o asemenea operă de judecată tinde să-şi facă loc, spre a le verifica în ele însile şi prin cercetarea legăturii lor cu împrejurările reale ale societăţii, îndreptăţirea la alcătuirea unui program conştient şi a unei lumi de valori obşteşti. Astfel prin ea asupra lipsei de chemare, ca şi asupra capriciilor individuale sau a fantasiilor unei grupări, isbândesc întotdeauna valorile statornice, care exprimă legătura societăţii cu pământul şi cu istoria şi năzuinţele ei fireşti. E ceeace face ca o cultură să fie *şi nu un altul*, un întreg organizat în adâncime şi extensiune (căci fiecare cultură are un anumit simţ al adâncimii şi anumite graniţe, dincolo de care nu se mai recunoaşte şi nici nu mai recunoaşte preţ). Ori unde însă critica împlineşte această funcţiune judecătoare şi ordonatoare, care indică ceeace *este* pentru

anumiţi oameni şi ceeace *nu este* pentru ei, ea arată societăţile stăpâne, conştiente de sine, — de fiinţa lor omenească şi de tendinţele lor istorice — capabile de a se supraveghea singure.

Mai niciodată societatea noastră nu a fost aşa. Dacă astăzi ne găsim în faţa acestui spectacol de împrăştiere şi anarhie, cauza este mult mai depărtată [1]). Ea coincide cu cea dintâiu renunţare a gândului naţional în faţa ideii venite de aiurea. A doua cercetare pe care am întreprinde-o ne-ar arăta acum că valorile disonante din cultura românească, — constatarea poate privi deopotrivă economia şi politica, — sunt, cu prea puţine excepţii, venite din alte părţi decât din necesităţile noastre de gândire, şi venite aci cu autoritatea împrumutată care, dacă îngăduia ostilitatea oamenilor, unii faţă de alţii, nu îngăduia însă critica rodnică a lor. Indiferent dacă patronajul strein era al unui înţelept sau al unui nebun, ele erau menite în cultura românească unor cariere echivalente. Şi astfel, rând pe rând, adepţii lui J. J. Rousseau, ai lui Kant, ai lui Hegel, ai lui Spencer, ai lui Marx sau ai lui Haeckel, chiar ai lui Bergson, iar mai recent ai lui Henderson sau Mussolini, ai lui Berdiaeff sau ai lui Spengler, ai lui Jean Cocteau sau Ch. Maurras, ai lui Heidegger sau Robi Thakkur, ai lui Freyer sau Rosenberg s'au întâlnit în forul românesc, schimbând priviri curioase, cu aceeaş conştiinţă de fiecare parte a unei indiscutabile superiorităţi în misiunea lor culturală. Superioritatea o aveau cu toţii, şi sdrobitoare, faţă de bietul om român, care orbit de această sclipitoare încrucişare de priviri agintii şi uitând că e totuşi o fiinţă cugetătoare, şi-a acoperit faţa cu mânile, plin de renunţare şi plin de ruşinea de a fi el însuşi.

Renunţarea aceasta, pe care numeroase împrejurări de alt ordin o favorizau, fără a o justifica, devenită sistematică în ordinea gândului şi a faptei noastre, ar fi hotărît curând sensul, adică *nonsensul* vieţii româneşti, dacă o reacţiune a vitalităţii autohtone nu ar fi indicat de aproape o sută de ani linia rezistenţei. De la Kogălniceanu şi Russo la Maiorescu şi Eminescu până la d-nii Iorga şi Motru şi, în parte, la Gândirea — d-l N. Crainic şi îndeosebi d-l Nae Ionescu (şi Cuvântul) — s'a ridicat neîncetat o cugetare critică în faţa acelei frenezii, care ne voia sclavii împodobiţi ai tuturor mai curând decât noi înşine. Păstrându-se însă în cercuri restrânse, mărginindu-se în domenii paticulare, ea nu s'a statornicit în inima societăţii româneşti şi nu a intrat în deprinderile intelectuale ale omului român.

O poziţiune ne-a fost câştigată totuşi. Sub impulsul viguros al lui Maiorescu s'a constituit mai durabil o critică literară, o primă supraveghere cul-

---

1) Noi nu implicăm aci decât superficial sensul unei «crize europene», pe care am străbate-o în mod real, solidar cu civilizaţia apuseană. Asupra acestui punct ne-am exprimat opiniunea în «Ţara Bârsei» 1933 Nov.-Dec.

turală în calitatea realizărilor noastre. Împlinirea ei, uneori cu gust şi pricepere, a coincis cu o ridicare a exigenţelor publicului şi a nivelului impus producţiunii literare.

Înţelesul acestei critice — ea însăşi astăzi în declin — păstrându-ne însă pe planul formal al unor valori de un caracter foarte general, a nesocotit un plan încă mai general, care îl învăluia vital pe cel dintâiu, planul integral al culturii. Gândirea românească a rămas mai departe, şi în cea mai mare măsură (prin prejudecta de a fi la «curent») la cercetarea şi comentarea cărţilor streine, care astăzi apar mai nelipsite sub revolta celor tineri. A scrie un studiu despre Ernest Renan (nu spunem să nu-i citeşti operele), despre Bismark, sau despre legiurile laice ale lui Combe, după cum a vorbit în conferinţe publice despre Céline sau Malraux, despre Lenin sau Snowden însemnează încă a face cultură românească. (Utilitatea unor asemenea manifestări presupune dimpotrivă cultura românească vie). O grupare de tineri, care conduce o publicaţie, după ce a amănunţit curentele spirituale ale Europei, şi-a propus să facă o revistă a «ideilor principale ale vremii» în intenţiunea de a oferi «un îndreptar gândului celor mai tineri, care vor să se orienteze exact faţă de problemele pe care le găsesc deschise de înaintaşii lor» (*Criterion* nr. 1).

Dar cultura nu este o viaţă coborîtă din carte şi aceasta adusă de ori unde, ci o seamă de cărţi şi mai mult, crescute din viaţă. Din orice viaţă? Din viaţa oamenilor care vorbesc prin cultură. In ori ce societate ea nu este decât explicitarea tendinţelor de viaţă spirituală, care se exprimă deja în formele mitului şi ale artei populare. De la ele la cea dintâiu e drumul unei urcări şi al unei împliniri. Inţelesul acesta organic al culturii, deodată cu direcţia activităţii noastre fireşti, arată şi imensa zădărnicie a împrumuturilor şi a trăirii pe probleme streine. Ca societate ne definim printr'o poziţiune, *una*, în cosmos şi istorie. *Problemele noastre* toate se ridică din înţelegerea distinctă a acestei poziţii, cântecul nostru din simţirea ei.

Sensul criticei se lămureşte acum. Menită să recunoască sistematic valorile autentice ale culturii noastre, prin confruntarea cu poziţiile fundamentale ale vieţii naţionale, şi să denunţe continuu falsele sale câştiguri, ea va căuta — urmând linia Eminescu...—*fixarea unui punct de vedere românesc* în judecata manifestărilor culturale (şi mai larg: sociale). Ceeace, aproape fără abatere, am făcut până acum, atât în cultură cât şi în politică şi economie, în educaţie şi administraţie, a fost să privim faptele noastre din puncte de vedere streine. Noi vom încerca să privim aci faptele noastre şi cele streine dintr'un punct de vedere românesc, raportând neîncetat la interesele statornice ale societăţii româneşti: interese materiale în economie, interese de stat în politică, interese spirituale în cultură.

Depare de a ne sărăci — cum mulţi alergând o vor pretinde, — fixarea

acestui punct de vedere, care nu înseamnă organizarea unui exclusivism, ci o nouă rânduială, ne va asigura de acum condiţiile adevăratei noastre bogăţii. Celor cari ne-ar aduce întâmpinarea că nu e cultură cultura noastră cât timp nu-şi va însuşi valorile curente ale Apusului («cât timp nu ne vom civiliza»), vom răspunde că nu ajunge cultura noastră la posibilitatea *vie* a lor decât fiind mai întâiu românească, adică *fiind* pur şi simplu. Cunoştinţele moarte, fie cele mai nouă, fie cele mai savante, păstrate în cutiuţele minţii, n'au însemnat şi nu vor însemna nici odată cultură reală, nici cel puţin informaţie «la curent», ci întotdeauna a însemnat aceasta *putinţa de a răspunde la întrebările pe care singuri le punem.* Nu trebue să ne înşele caracterul internaţional al valorilor de artă şi de ştiinţă. El spune doar putinţa înfrăţirii pe culmi. Dar desvoltarea concretă a lor, putând duce cât de departe, are condiţii particulare de viaţă în fiecare societate. Ele nu cresc, în adevăr, decât în anumite împrejurări morale de autonomie a gândului şi de autenticitate a simţirii, împrejurări care sunt date în realitatea socială. Pentru a se împământeni ori unde, ştiinţa de ex. cere o recufundare a gândului în lucruri, în stare să reparcurgă căile parcurse, să restabilească, poate cu noi sensuri, ipotezele iniţiale. Discuţia aci merge însă foarte departe. Nu avem şi nu putem avea prea mult de aşteptat de la alţii. Năzuinţa aceasta spre valorile cardinale ale Omului se face solidar în ascensiunea societăţii întregi. O societate vie tinde să-şi organizeze pe datele ei fundamentale o lume a sa. In puterea cu care va trage din rădăcinile-i seva Pământului şi a Istoriei, spre a o împinge în înfloririle extreme înălţate spre Bine, Frumos şi Adevăr, va sta şi putinţa de universalitate a creaţiunilor sale culturale. Astfel universalitatea vie nu este în promiscuitatea cosmopolită, nici în nesocotirea voită sau nevoită a caracterelor naţionale, ci în creşterea cea mai *omenească* în ele, care le subţiază şi le dă o transparenţă diamantină.

Pe temeiul acestei înţelegeri desleagă gândirea critică, în potrivirea programului ei fixat, problema raportului culturii româneşti cu valorile streine. Ea nu le va nesocoti dar, într'un exclusivism romantic, nici le va îngădui să se substituie muncii şi gândirii noastre proprii, ci judecându-le din punctul de vedere al folosului ce l-ar putea aduce omeniei noastre româneşti, ea le va primi, rânduindu-le pe cercul de însemnătate, mai apropiat sau mai îndepărtat, pe care li-l recunoaşte pentru noi.

Căutând să restabilească astfel, prin lucrarea sa continuă, centrul de gravitate al culturii noastre, al politicii şi al celorlalte domenii active, în însăşi societatea căreia aparţin deopotrivă, critica va ajunge să dea nu numai societăţii româneşti posibilitatea unei depline închegări, ci prin consecinţele sale fireşti, va ridica şi pe omul român către libertăţile şi mândriile sale esenţiale. Puterea de stăpânire de sine a unei societăţi se oglindeşte şi în puterea de stăpânire a oamenilor săi. Lipsa de personalitate e caracteristică pentru membrii culturilor

subalterne «[illegible] Austen Chamberlain afirma într'o lucrare celebră...», începutul acesta e modelul stilului lor minor. Ei își caută pretutindeni stăpânul atotputernic să-l urmeze, să-l ajungă, să-l imite, dar niciodată să lucreze autonom după resorturile lor.

An spus mai sus «prin lucrarea criticei...». Dar numai prin ea? Firește nu. Rolul cel mare îl are pretutindeni creațiunea directă. Funcțiunea criticei e din primul moment clinică și rectificatoare. Prin ea însă ajunge să se realizeze cu încetul, și pentru spiritul public și pentru atmosfera de viitoare creațiune, condițiunile prielnice, în care inteligența și simțirea românească, activitatea îndrumată de ele (aceasta din urmă având mai cu seamă și un alt factor determinant, cel politic), se pot realiza neabătute în lucrări durabile.

In funcțiunea aceasta însă aparent negativă, gândirea critică tinde să se depășească. Intre idealurile și valorile nenumărate, pe care le apune neîncetat și le judecă, confruntându-le cu împrejurările concrete ale societății, ea ajunge să sculpteze cu încetul o viață. Ea o construește astfel geometric, nu printr'un act de inspirație totală, dar prețul său sigur stă tocmai aci. Dacă ceva lipsește mereu acestei înălțări înspre viață, nimic nu face o societate mai stăpână pe mijloacele sale și mai capabilă să se controleze în temeiurile obiective și subiective ale muncii sale.

Apropierea aceasta a criticei de viață nu va lăsa nepăsători pe foarte mulți. Cei mințiți cu darul poeziei vor surâde gândind la neputința criticului de a se ridica spre lumea lor de elegiac. Nu le vom tăgădui dreptul, vom căuta doar să ni-l explicăm. Cercetarea critică rămâne într'adevăr lipsită de vre-un rost față de înfăptuirea care se mărturisește ireductibil personală, a cărei intuițiune depășește înțelesul obștesc și se păstrează intransmisibilă. Funcțiune publică de supraveghere, de recunoaștere și clasare, critica întotdeauna caută spre valorile ce trec dincolo de strânsa incintă a individului și intră, printr'un înțeles sau altul al lor, în viața spirituală a comunității. De câte ori dar, vre-una din operele de inspirație pur singulară cheamă admirația publică și cere dreptul unei cinstiri și a unei influențe sociale, strângând o seamă de oameni în jurul unui punct de vedere sau al unui mod de simțire, ea primește prin însuși faptul acesta putința unui acord sau unui dezacord dincolo de sine, unde duce decizunea. Și iată-ne astfel iarăși pe firescul tărâm al criticei. Intr'un singur caz deci, se poate tăgădui cu temei drepturile criticei: în cazul hermetismelor desăvârșite, și nici atunci deplin, căci ele rămân totuși ca atare, cu un înțeles și cu un îndemn pentru cei mulți. Ele cer dar judecata asupra speciei lor. E o altă întrebare acum dacă aceste hermetisme desăvârșite sunt

cu putință și dacă mijloacele de expresie ca și fondul intuițiilor personale nu apropie nevoit pe om de atmosfera de gânduri și simțiri în care trăiește sau de cele de care s'a apropiat pe drumul vieții lui.

Astfel obiecțiunea de mai sus revine pentru noi la invocarea unor împrejurări de fapt. Ea stă în mărturisirea, deloc ruinătoare, a neputinței criticei în societatea în care critica lipsește. In cultura organic desvoltată o unitate de gândire și simțire crește învăluind intuițiile personale și hrănindu-le. Spiritul locului și al vremii pătrunde în manifestările convergente ale societății pe toate tărâmurile. Criticul îl poate pune în lumină și când simțirea lui creeată în această atmosferă îi înlovărășește inteligența, el se înfrățește cu poetul, lumea căruia o tâlmăcește celor mulți. Singularizarea oamenilor apare pretutindeni ca o mărturie a curentelor divergente care străbat, fără strajuirea criticei, viața spirituală a societății. Anarhia culturală prilejuește astfel lumi închise, care fărâmițează societatea și micșorează omul prin tăierea rădăcinilor lui firești.

Calea întoarcerii ni se arată limpede.

ION I. IONICA

MONOGRAFIA SOCIOLOGICĂ

— INTRE RAȚIONALISM ȘI EMPIRISM IN SOCIOLOGIE —

In mișcarea științifică din ultimii ani, s'a vorbit mult despre cercetările monografice pe care le întreprinde Institutul Social Român asupra satului românesc. Și pe bună dreptate, căci prin aceste cercetări d. profesor Gusti a dat un temei științific sociologiei românești și totodată a pus-o în slujba culturii noastre naționale. Studiile publicate până acum în *Arhiva pentru știința și reforma socială* stau drept mărturie acestui început nu îndeajuns de prețuit.

Despre însemnătatea științifică și națională a monografiei sociologice am mai vorbit și cu alt prilej. In rândurile cari urmează nu vom repeta expunerea acelor gânduri, ci vom încerca o discuție mai desvoltată asupra acestei metode, referindu-ne la două lucrări apărute în ultima vreme, a căror importanță ne obligă să le luăm în seamă. Este vorba de *Teoria monografiei sociologice*, de d. Traian Herseni, la care se adaogă studiul d-lui profesor Gusti, *Sociologia monografică știință a realității sociale* și *Tehnica monografiei sociologice*, de d. H. H. Stahl.

De când au apărut aceste lucrări, diverși cronicari le-au prezentat publicului. Unii, mai rezervați, le-au înfățișat sub forma de rezumat conștiincios; alții, mai entuziaști, nu s'au oprit de a le aduce toate laudele. Spre deosebire și de unii și de alții, noi, ca modești colaboratori ai d-lui profesor Gusti pe acest tărâm de activitate, ne vom permite să discutăm aci, critic, lucrările pomenite mai sus și anume ca o critică pe care ne-am face-o nouă înșine, de-aproape cunoscători și părtași la elaborarea rezultatelor prezentate de către d-nii Herseni și Stahl.

Soiologia, ca și celelalte științe, s'a desprins din filosofie și anume din filosofia istoriei. Deși astăzi este socotită printre științele pozitive, ea este dominată în mare parte de o metodă speculativă, din care cauză nu s'a ajuns încă la *o sociologie* ci la mai multe *sociologii*. Dovada concretă ne-o dă diversitatea și contradicția sistemelor de sociologie din ce în ce mai numeroase. Cu deosebire în vremea din urmă, când filosofia a devenit «o chestie personală» iar rezultatele ei ceva inaccesibil, deseori chiar autorului însuși, sociologia i-a urmat pasul, în-

cât mulți dintre susținătorii, mai mari sau mai mici, ai acestei științe se cred chemați «să o întemeeze din nou» dându-i mai ales o «fundamentare filosofică». Discuțiile asupra obiectului, asupra metodei, asupra caracterului ei științific sau filosofic nu mai încetează. Sociologia are astfel, între celelalte științe, tragica soartă de a avea nenumărați «fondatori» și foarte puțini lucrători.

Adevărați întemeetori, sociologia a avut pe Comte, Marx, Durkheim. Ce avem noi de făcut astăzi pentru progresul acestei științe? Ceeace au făcut urmașii lui Lavoisier în chimie și ai lui Cl. Bernard în fiziologie. Să ne apropiem adică de obiectul care ne este dat spre cunoaștere și să-l cercetăm cât mai de-aproape, cât mai direct și mai precis. Să observăm faptele concrete, viața care ne este supusă observării, adică realitatea socială. Astfel sociologia își poate aduna o seamă de date sigure privitoare la obiectul ei, prin care va căpăta un caracter științific tot mai pronunțat. Numai așa vedem posibilitatea unui progres într'o știință. In acest sens, monografia sociologică aduce o metodă proprie acestei științe, întrucât o face să ia contact direct cu obiectul său.

Pentru alcătuirea treptată a acestui corp de date științifice asupra societății ca formă de viață umană, trebue deci cercetate mai întâi, după o metodă riguros științifică, diferitele societăți concrete actuale și trecute. Convinși că metoda sociologiei nu poate fi alta decât cea monografică, noi am înțeles să contribuim la cunoașterea realității sociale în genere, cu studiul celei românești. Incepând din anul 1925 încoace I. S. R., prin secția sa de monografii sociologice, întreprinde în satele românești asemenea cercetări monografice, ale căror rezultate sunt în curs de elaborare. Pentru organizarea muncii la teren, ne-am înarmat din capul locului nu numai cu un plan general de lucru, stabilit în conformitate cu principiile concepției și metodei noastre sociologice, ci și cu o serie de planuri speciale amănunțite, privitoare la fiecare categorie de fapte din câmpul cercetării noastre. Se înțelegere că experiența științifică acumulată treptat ne-a făcut să le aducem necontenit îmbunătățirile pe cari numai contactul cu realitatea le poate sugera. Metoda noastră «pe cât este de riguroasă pe atât e de suplă, pentrucă este o metodă vie» [1]).

După această experiență de ani, I. S. R. a publicat lucrările d-lor Herseni și Stahl. Ce a determinat apariția acestor două lucrări? Ne-o spune d. Herseni în prefața cărții pe care o semnează: «nevoia de lămurire, de propagandă» [2]). Noi ne întrebăm: ca cercetători ai vieții sociale după metoda *riguroasă* a monografiei, era nimerit să scriem cărți de teorie și metodologie înainte de a fi publicat *în întregime* măcar una din cercetările începute? Cu

---

1) D. Gusti: cuvântare inaugurală la deschiderea muzeului satului Drăguș. — Arhiva, anul IX, 1930, pag. 386.
2) Pag. 76.

toată modestia ne permitem să afirmăm că nu. Aceasta pentru a ne păstra *pe de-a întregul pe poziție* față de principiile fundamentale după cari ne-am propus să facem știință. Deși a dat roade îmbucurătoare, așa cum dovedesc studiile publicate până acum, *metoda noastră nu a fost până la sfârșit experimentată*. Nu trebuia să fie publicate aceste lucrări teoretice, de doctrină și metodă, ci rezultatele cercetărilor, căci pe bună dreptate spune profesorul nostru într'o cuvântare: «o metodă se justifică prin rezultatele aplicării ei» [1]). Credem deci că aceste cărți au apărut prea de vreme.

La această obiecție ni se va răspunde că, după atâția ani de experiență la teren, aceste două lucrări erau totuși necesare pentru a arăta *și altora* metoda monografică în virtuțile ei științifice și pentu a pune la îndemână instrumente de lucru acelora cari doresc să facă astfel de cercetări, cunoscută fiind la noi și chiar în străinătate, metoda superficială și impresionistă a autorilor de «monografii sociale» de până acum. Este prin urmare de netăgăduit: metoda științifică a școalei sociologice dela București e bine să fie adusă și la cunoștința altor cercetători. Dar aceste lucrări să fi fost cel mai bun mijloc prin care să fie înfățișată metoda noastră? Credem că nu și iată dece.

D. profesor Gusti împreună cu colaboratorii d-sale pregătesc acum un al treilea volum în legătură cu monografia sociologică. El va fi, se spune, o bună complectare a celorlalte două. Acest volum va cuprinde o seamă de planuri teoretice și chestionare practice pe deosebitele probleme speciale pe cari le ridică o cercetare monografică. Fiecare fragment va fi redactat de specialistul problemei, acela care a deprins meșteșugul la teren. Procedând în felul acesta credem că se termină cu ceeace trebuia să se înceapă. Planul după care au fost concepute aceste lucrări nu a fost bine întocmit. Prima consecință sunt repetițiile ei: d. Herseni repetă pe d. profesor Gusti și se repetă chiar pe d-sa, dela partea generală la cea specială. Odată cu apariția celui de al treilea volum se va produce o nouă repetiție și anume atât față de cele spuse în *Teoria M. S.* și mai ales față de *Tehnica M. S.* a d-lui Stahl. — Pentrucă nu ne puteam lipsi de expunerea și transmiterea acestei metode acelora cari doresc să pornească cercetări monografice, socotim că aceste publicații trebuiau să fie făcute după alt plan, după un plan organic care ar fi înlăturat repetițiile și mai ales ne-ar fi ferit să călcăm un principiu dela care pornește însăși concepția noastră științifică.

Pentru o bună introducere trebuia prezentat acest al treilea volum, care într'o singură lucrare colectivă (s'ar fi vădit astfel cu adevărat colaborarea din sânul instituției noastre) să fi cuprins toate celelalte volume de acum. Lucrarea trebuia să se deschidă printr'un concentrat și limpede studiu introductiv al profesorului Gusti asupra teoriei monografiei sociologice și sistemului D-sale,

---

1) Cuvântarea citată mai sus.

urmat de indicațiile practice necesare pregătirii unei cercetări, adică tehnica generală de organizare a monografiei. Astfel se înlocuiau cu mai mult folos lucrările d-lor Herseni și Stahl, în părțile lor generale. După aceasta urma să fie înfățișată fiecare problemă specială în parte, atât în ceeace privește indicațiile teoretice cât și cele practice necesare, cum erau îndrumările de culegere și redactare a materialului. Pentru o expunere complectă fiecare capitol trebuia să cuprindă următoarele trepte:

1. definiția de lucru și clasificarea sociologică a faptelor din categoria respectivă;
2. problema lor sociologică urmată de un plan sistematic de redactare, care să arate precis momentele esențiale ale cercetării științifice întreprinse pe baza materialului cules la teren;
3. un plan de cercetare la teren după care se va face culegerea materialului in condițiunile de exactitate cerute de o temeinică cercetare științifică;
4. o notă bibliografică cu literatura de seamă a problemei respective.

In acest fel constituit, volumul de introducere prezintă avantagii însemnate. Pe lângă faptul că se înfățișează mai organic și că înlătură neajunsurile de care am vorbit, acest plan are calitatea de a urmări ceva mai adânc problemele puse, sau uneori numai enunțate, în *Teoria M. S.* și de a înfățișa mai amănunțit și mai precis indicațiile de lucru formulate în *Tehnica M. S.* Acest rezultat este și explicabil pentrucă în acest fel, fiecare din capitolele cari alcătuesc lucrarea colectivă, începând dela studiul introductiv al profesorului până la cele mai speciale probleme, sunt înfățișate de aceia cari le-au frământat și experimentat mai mult, într'un termen pretențios, de specialiști.

Dar dacă lucrările au apărut, nu le mai putem schimba. Așa cum sunt, ele rămân un fapt împlinit. Ne luăm însă permisiunea unei discuții critice, mai departe, de astădată asupra felului cum au fost realizate, din punctul lor propriu de vedere. Le analizăm pentru a vedea întrucât isbutesc ele să înfățișeze doctrina și metoda monografiei sociologice.

Nu vom discuta aici lucruri de amănunt ci vom intra direct în discuția problemei noastre. Să vedem deci cum ajunge d. Herseni să arate drumul către metoda monografică și cum definește această metodă. In primul capitol al lucrării, D-sa, după ce discută problemele sociologiei și criza ei contemporană, ne înfățișează metoda monografică în sociologie ca pe un «mijloc universal în știința noastră» și care, prin calitățile deosebite ce le are, «trebue aplicată tuturor unităților sociale» [1]). D-l profesor Gusti este mai puțin radical decât elevul D-sale. Deși afirmă la începutul studiului că metoda monografică «este

---

1) Teoria monogr. sociologice, pag. 95.

singura metodă pe care şi-o poate însuşi sociologia» [1]), gândind că această ştiinţă are şi alte posibilităţi de cunoaştere, între cari, dacă înţelegem bine, este speculaţia, atenuiază afirmaţia exclusivistă dela început, precizând: «ceeace susţinem însă, e că pentru cunoaşterea realităţii sociale concrete nu există decât calea observaţiei întemeiate şi metodice şi a contactului viu şi direct cu ea» [2]). Aşa fiind, această problemă, pentru cei mai mulţi dintre cetitori, rămâne nelimpezită. Noi credem că între cele două afirmaţii ale d-lui profesor Gusti, nu este vorba de o contradicţie cum s'a spus, ci de o precizie mai mult.

Dar lipsa pe care o regretăm în această lucrare despre teoria monografiei, mai ales în expunerea d-lui Herseni care, altfel, îşi ia din capul locului sarcina să discute în contradictoriu, stă în altă parte. Cu 40 de ani înainte, *Durkheim* ocupându-se într'o lucrare a sa [3]), rămasă clasică, de posibilitatea sociologiei ca ştiinţă, aduce din acest punct de vedere, metodei monografice, obiecţii care, pentru netezirea deplină a terenului de discuţie, meritau să fie luate în seamă într'o lucrare ce vrea să propună tocmai monografia ca adevărata metodă ştiinţifică de constituire a sociologiei.

In capitolul IV din lucrarea citată, sociologul francez vede în metoda monografică un fel de «nominalisme des historiens» în opoziţie cu «le réalisme extrême des philosophes». Ce puncte de vedere reprezintă aceste două concepţii contradictorii asupra vieţii sociale? Durkheim spune:

«Pour l'historien, les sociétés constituent autant d'individualités hétérogènes, incomparables entre elles. Chaque peuple a sa physionomie, sa constitution spéciale, son droit, sa morale, son organisation économique qui ne conviennent qu'a lui, et toute généralisation est à peu près impossible. Pour le philosophe, au contraire, tout ces groupements particuliers, que l'on appelle les tribus, les cités, les nations ne sont que des combinaisons contingentes et provisoires, sans réalité propre. Il n'y a de réel que l'humanité et c'est des attributs généraux de la nature humaine que découle toute l'évolution sociale» [4]).

S'ar părea, rezumă de aci Durkheim, că realitatea socială nu ar putea forma decât obiectul sau al unei filosofii abstracte şi vagi sau al unor monografii descriptive. Singura cale de a ieşi din această alternativă este, după el, de a recunoaşte că «între această mulţime confuză a societăţilor istorice şi conceptul unic, dar ideal al umanităţii» se află ceva intermediar şi anume «speciile sociale». Ideea de specie socială are, după sociologul francez, o mare calitate:

1) Sociologia monografică, ştiinţă a realităţii sociale, pag. 12.
2) Studiul citat, pag. 71.
3) Les Règles de la méthode sociologique, 1894.
4) Op. cit., pag. 94—95.

«Dans l'idée d'espèce, en effet, se trouvent réunies et l'unité qu'exige toute recherche vraiment scientifique et la diversité qui est donnée dans les faits, puisque l'espèce se retrouve la même chez tous les individus qui en font partie et que, dautre part, les espèces different entre elles» [1]).

La întrebarea: cum se poate proceda la constituirea unor asemenea specii sau tipuri de societăţi ca mijloc de a clasifica faptele sociale pentru uşurinţa unei interpretări, Durkheim cercetează din nou dacă nu cumva metoda căutată nu este decât tot cea monografică:

«Il peut sembler, au premier abord, qu'il n'y ait pas d'autre manière de proceder que d'étudier chaque société en particulier, *d'en faire une monographie* aussi exacte et aussi complète que possible, puis *de comparer toutes ces monographies entre elles*, de voir par où elles concordent et par où elles divergent. . .» [2]).

Şi aceasta cu atât mai mult cu cât metoda monografică nu face decât să descrie pe fiecare din unităţile care formează, în realitatea concretă, specia, iar pe baza acestor monografii individuale, sociologul n'are decât să constitue, în planul logic, noţiunea de specie.

Două sunt obiecţiile de principii pe cari Durkheim le aduce metodei monografice:

1. Este cu neputinţă să ajungem la constituirea genurilor sau speciilor sociale pe baza cercetării monografice a tuturor indivizilor cuprinşi în aceste genuri. «Tout individu est un infini et l'infini ne peut êtrt epuisé» [3]), spune el, din care pricină va trebui să se meargă la proprietăţile esenţiale alese după un anume principiu. Iată deci că pentru aceasta este necesar un criteriu care depăşeşte individul şi pe care monografiile cele mai bine făcute nu ar avea putinţa să ni-l dea. De aci conchide Durkheim:

«La vraie méthode expérimentale tend plutôt à substituer aux *faits vulgaires*, qui ne sont démonstratifs qu'à condition d'être très nombreux et qui, par suite, ne permettent que des conclusions toujours suspectes, *des faits décisifs ou cruciaux*, qui, par eux-mêmes et indépendament de leur nombre, ont une valeur et un intérêt scientifique» [4]).

2. Dar chiar dacă am putea întocmi în adevăr o clasificare a societăţilor după metoda monografică, această clasificare nu are putinţa să ne folosească la ceeace ne este necesară şi anume de a ne uşura munca ştiinţifică «substituind multiplicităţii indefinite a indivizilor, un număr restrâns de tipuri».

1) Op. cit., pag. 95.
2) Op. cit., pag. 97.
3) Op. cit., pag. 98.
4) Op. cit., pag. 97—98.

Constituind tipurile, abia după ce a studiat cu de-amănuntul toate cazurile individuale, clasificarea monografică nu poate ușura în nici un fel cercetarea sociologică din moment ce nu face decât să rezume cercetări deja împlinite. Rostul ei științific-metodologic este tocmai de a înlesni clasarea și a altor cazuri concrete, decât cele care i-au slujit ei de bază, procurându-ne astfel un cadru de lucru pentru cercetările viitoare.

«Mais, pour cela, il faut qu'elle soit faite, non d'après un inventaire complet de tous les caractères individuels, mais d'après un petit nombre d'entre eux, soigneusement choisis. Dans ces conditions, elle ne servira pas seulement à mettre un peu d'ordre dans les connaissances toutes faites; elle servira à en faire. Elle épargne à l'observateur bien de démarches parce qu'elle le guidera. Ainsi, une fois la classification établie sur ce principe, pour savoir si un fait est général dans une espèce, *il ne sera pas necessaire d'avoir observé toutes les sociétés de cette espèces; quelques-unes suffiront*. Même, dans bien des cas, ce sera assez d'une observation bien faite, de même que souvent, une expérience bien conduite suffit à l'établissement d'une loi» [1]).

Am citat aproape în întregime argumentarea lui Durkheim pentru a putea observa și cei cari n'au la îndemână textul însuși, seriozitatea criticii pe care sociologul francez a făcut-o metodei monografice.

Dar această discuție de principii nu se pune pentru noi, numai cu acei ce sunt de-adreptul împotriva metodei monografice în sociologie, ci și cu aceia cari au propus-o și au practicat-o, adică cu școala franceză *La science sociale*, desprinsă din *Le Play* și întemeiată de *Tourville;* continuată apoi de o seamă de cercetători dintre cari importanți, din punctul de vedere al discuției noastre metodologice, sunt: Paul Bureau, Paul Descamps și **Jaques Valdour.**

In adevăr, despre metoda lui Le Play, d. Herseni vorbește. Dar cum? Ca de un exemplu de monografie descriptivă și neștiințifică, așa cum apar și la noi, datorită «unei pleiade de învățători și preoți entuziaști» [2]). Pentru a ne convinge de neseriozitatea acestor cercetări monografice făcute în Franța, D-sa mai aduce un argument și anume un citat, din economistul Ch. Gide, care ridiculizează școala lui Le Play.

Mai întâi să dăm câteva lămuriri în legătură cu acest citat, prin care autorul și camaradul nostru, s'a simțit dezlegat de a trece dela simpla afirmare la o discuție documentată. Din Le Play s'au desprins două ramuri: *Școala de reformă socială* și *Școala de știință socială*. Prima a continuat cu deosebire ideile sale morale și politice, susținute astăzi în bună parte de Ch. Maurras și grupul «Acțiunei Franceze», iar a doua a continuat și perfecționat metoda monografică prin cei mai de seamă reprezentanți ai săi: Tourville, Bureau, Descamps, Valdour. Acestea sunt două categorii care nu trebuesc confundate, deoarece din cei ce au mers mai departe pe latura științifică a lui Le Play, sunt unii cari nu-i admit părerile politice, așa cum e cazul lui Bureau.

1) Op. cit., pag. 99.
2) Op. cit., pag. 95.

In legătură cu cercetările noastre, ne putem face și alte păreri despre metoda lui Le Play, fie mergând la isvoare (ceeace e întotdeauna mai sigur, deși mai greu), fie consultând lucrările continuatorilor direcți pe această ramură. D. Herseni nu numai că nu a făcut aceasta, dar informația indirectă pe care se sprijină, a luat-o dela un cercetător deosebit și ca idei politice, de Le Play. De aceea ne permitem să o vedem, dacă nu rău intenționată, atunci întâmplătoare.

Iată câteva date în legătură cu metoda acestei școale. Le Play consideră faptele sociale ca fapte umane și anume de ordin material și religios-moral; el cercetează omul social, nu omul individual. Metoda generală aplicată în aceste cercetări este pozitivă:

«J'ai appliqué, à l'observation des sociétés humaines, des règles analogues à celles qui avait dressé mon esprit à létude des minéraux et des plantes» [1]).

Metoda aplicată este observația directă asupra unei unități sociale, metoda analitică și sintetică după cum i s'a spus. Unitatea cercetată este familia, adevărata «celulă socială». Familia este societatea elementară dela care trebue să pornim; ea este «l'image exacte de la société» [2]). Dar știința societății nu se mărginește numai la studiul familiei ci are un domeniu mult mai întins:

«Elle a pour but suprême la connaissance des moeurs et des institutions qui donnent à tous, sans distinction, la paix et la stabilité» [3]).

Din adunarea ordonată și comparația mai multor monografii se poate purcede la generalizări și stabiliri de legi sociale.

Această metodă, Le Play nu a stabilit-o dela început pe de-a'ntregul, ci a dobândit-o continuu prin observarea faptelor sociale:

«La méthode employée... n'a point été inventée de toutes pièces. Elle s'est imposée peu à peu à l'auteur, à mesure qu'il acquérait par l'observation même, la connaissance des faits matériels et moraux qui président à l'organisation des sociétés» [4]).

Dintre continuatori *Paul Descamps* este acela care a lucrat cu mai multă

1) Les ouvriers européens, ed. II, 1879, pag. VIII.
2) Op. cit., pag. 208.
3) Op. cit., pag. 380. 4) Op. cit., pag. 48.

stăruință la perfecționarea acestei metode și a înfățișat-o cu mai multă precizie. El a aplicat științei sociale principiile metodologice ale observației și experimentului, așa cum le-a arătat Claude Bernard în lucrarea sa clasică, *Introduction à la médicine expérimentale*. In *Cours de méthode de science sociale*, pe care, întrurât apăruse în 1912 [1]), d. Herseni ar fi putut-o folosi, Descamps mărturisește precis care îi este sforțarea:

«...cette méthode n'est que l'adaptation de la méthode générale des sciences expérimentales au cas particuliers de l'étude de sociétés humaines» [2]).

Dar aplicarea acestor principii nu este posibilă decât în cadrul unei monografii, ceeace îl face să combată părerea lui Durkheim mai înainte expusă și să stabilească regulele necesare realizării unei monografii sociale științifice, care nu poate rodi decât aplicându-i metoda experimentală. In acest fel Descamps recomandă, pentru o adevărată știință a societății: cercetări monografice experimentale și deci explicative [3]) căci, spune el, «c'est de la science que nous voulous faire» [4]).

Jaques Valdour aduce un nou punct de vedere și anume: el propune observația *trăită*, adică să fie pe cât mai mult posibil, directă, imediată și personală [5]). E o poziție pe care pe cât se pare, o au și mulți cercetători ai școalei dela București.

Pe lângă școala lui Le Play, în cercetările de azi asupra vieții sociale se observă că metoda monografică este întrebuințată de către etnologi așa cum e Leenhardt în Franța, Ratray în Anglia sau Turnwaldt în Germania, pentru a da numai câte un exemplu.

Iată o seamă de date cari contrazic afirmațiile d-lui Herseni și arată lipsurile capitale ale lucrării. D-l profesor Gusti, renunțând la discuția contradictorie, a adoptat din capul locului calea expunerii afirmative, alegând din curentele sociologiei moderne și pe latura teoretică și pe cea practică, în deosebi pe acelea a căror evoluție științifică avea să culmineze în expunerea D-sale, cu metoda monografică așa cum se aplică la noi. A ales poate într'adins calea aceasta, tocmai pentrucă elevul D-sale nu se sfieşte să o întrebuințeze din belșug pe cealaltă: discuția în contradictoriu. Deaceea d. Herseni avea datoria *să înregistreze conștiincios toate aceste curente și să arate ce ne apropie și ce ne deosebeşte de cei cari au lucrat înainte. Aceasta pentru folosul științei și al nostru*

1) Ideile dintr'insa au fost reluate și desvoltate de autor în lucrarea *Sociologie expérimentale* din 1933.

2) Op. cit., pag. 71. 3) Op. cit., pag. 31, 73, 90. 4) Op. cit., pag. 5.

5) Les méthodes en science sociale. Étude historique et critique — 1927, pag. 282.

înșine. Mai ales că, de pe o poziție și filosofic gândită și științific experimentată, nu ne îndoim că discuția ar fi fost purtată din partea D-sale cu mult succes. Dupăce aceste lucruri ar fi fost lămurite, abia atunci d. Herseni ar fi putut merge argumentând, către afirmația că metoda noastră înseamnă «o direcție nouă în sociologie», lucru care se înfăptuia abia odată cu expunerea sistemului de sociologie care stă la baza cercetărilor noastre.

Problemele puse în cele două părți ale lucrării, cea generală și cea specială, bazându-se pe sistemul profesorului, nu le vom discuta aici pentrucă ar trebui să intrăm în discuția sistemului însuși. Asupra acestui sistem de sociologie, aplicat de noi la teren și expus — adesea prelucrat — de d. Herseni, ne vom permite însă să ne spunem cuvântul cu alt prilej, deoarece acum depășește cadrul discuției noastre.

Lucrarea d-lui Herseni, care este unul din cei mai activi tineri ai noștri de azi pe tărâmul filosofic, așa cum se înfățișează, nu este o cercetare ci mai mult o expunere, foarte bogată de altfel în date bibliografice cari pun în vedere intinsa lectură a autorului ei. D-sa este înclinat cu deosebire către filosofie, către speculație. Dovadă sunt repetatele studii și lucrări de filosofie a sociologiei și chiar acelea de fapte concrete cărora le dă o încadrare și o perspectivă filosofică [1]). Aceste însușiri le găsim și în ultima lucrare, *Realitatea socială, încercare de ontologie regională*, pe care vom avea plăcerea s'o discutăm în paginile acestei Arhive, ca reprezentând una din pozițiile principale în filosofia contemporană.

Prin metoda monografică însă, noi continuăm să credem totuși, că sociologia tinde către o întemeere științifică experimentală și nu filosofică-speculativă.

Lucrarea d-lui Stahl, *Tehnica M. S.* vine să aducă o contribuție complimentară teoriei și anume în legătură cu chipul cum trebue să cercetăm la teren, pentru o bună întocmire a unei monografii sociologice. In prima parte este înfățișată tehnica observării manifestărilor sociale, în cazul nostru ale unității sociale a satului, iar în a doua parte a lucrării sunt tratate problemele de tehnică științifică sociologică, spre deosebire de aceea a folkloriștilor și etnografilor.

Tehnica M. S. este o lucrare în care autorul a procedat cu adevărat empiric. De aci decurge și o calitate dar și o lipsă. Calitatea stă în primul rând că lucrurile înfățișate, fiind observații de experiență la teren, sunt mai întotdeauna bine întemeiate și în al doilea rând, sunt spuse pe înțelesul tuturor, chiar și al nespecialiștilor, ceeace nu e cazul expunerii d-lui Herseni.

1) Vd. Individ și societate la Fundul-Moldovii. Arhiva X, 1932.

D. Stahl iubeşte faptul concret, descris în toate amănuntele lui, aşa cum îl aflăm în viaţa socială. Din această înclinare a d-sale a rezultat bogăţia materialului publicat pentru a demonstra tehnica. Exemplele date nu sunt întotdeauna necesare pentru înţelegerea problemei tratate, ele nu fac decât să îngreueze expunerea neputând astfel să ajungă, cu tot talentul d-sale stilistic, la o prezentare pe de-a-întregul limpede şi plăcută, aşa cum îşi propune în prefaţă. In primele două capitole cari sunt principale, ar fi putut lipsi fără nici o pierdere, exemplele de stenografie. Cât despre celelalte trei capitole, paragrafe întregi puteau fi lăsate laoparte, aşa cum sunt cronicele de activitate ale echipelor, sau chiar unele îndrumări practice dela sfârşit. Acestea în ceeace priveşte economia lucrării.

Pornind tot dela această preţuire a faptului concret d. Stahl susţine un punct de vedere care angajează întreaga d-sale atitudine şi concepţie asupra ştiinţei pe care o practică. Să precizăm printr'un exemplu. Dacă voim să cercetăm nunta, înmormântarea sau şezătoarea într'un sat, nu ne este îngăduit, spune D-sa, să culegem material întâmplător dela mai multe fenomene de acest fel şi să le descriem apoi depăşind faptul concret. Până aici suntem în deplină înţelegere cu tehnica d-lui Stahl. Când însă trece la redactarea, la explicarea faptelor, dacă nu mă înşel — D-sa susţine acelaş lucru, adică tratarea unei singure nunţi, cu nume şi dată precisă. Credem că această prelungire a regulelor de observaţie în explicaţia unui fenomen, nu se poate susţine. Ridicarea dela planul concret individual la cel abstract general este necesară; altfel nu vedem cum mai poate fi ştiinţifică cercetarea noastră. Noi căutăm să prindem legăturile generale între fapte şi astfel să le explicăm; D-l Stahl se pare că reprezintă încă metoda istorică, de unde D-sa a venit, adică a legăturii dela particular la particular.

Când facem o cercetare asupra unui fenomen într'un sat, atunci noi, pe cale inductivă şi experimentală, pornind dela fapte concrete şi urcând treptele elaborării ştiinţifice, trebue să ajungem la un grad de generalizare în aşa fel încât cercetarea făcută de noi să poată cuprinde orice fenomen concret de acest fel care s'ar întâmpla în sat, să poată fi adică subsumat. Acelaş lucru se petrece şi cu monografia unităţii satului: se cercetează un sat existent într'un anume loc şi timp, dar această cercetare se face în vederea «ştiinţei naţiunii». Oricât de mult am iubi cercetările concrete, să ne fie permis să nu împărtăşim afirmaţia D-sale că pe «omul de ştiinţă îl caracterizează o iubire fanatică a faptului în sine» [1]). In ştiinţă, «faptul în sine» nu e chemat să

---

1) Pag. 78.

mărturisească niciodată despre «sine» ci despre altceva care e şi în el dar îl şi întrece.

Dacă d-l Herseni are în sociologie o tendinţă pronunţat speculativă, d-l Stahl o are pronunţat empirică. Poziţia rodnică în legătură cu această problemă, o exprimă profesorul nostru în studiul introductiv pomenit:

> «Cunoaşterea ştiinţifică nu se poate bizui nici numai pe puterile raţiunii, nici numai pe îngrămădirea datelor. Sociologia nu poate fi nici raţionalistă şi nici empiristă» [1]). «Sociologia trebue să tindă spre teorie prin fapte» [2]).

Lucrările d-lor Herseni şi Stahl, cu toată nuanţa personală pe care o au, rămân totuşi, în conţinutul lor, opere colective, ca rezultat al muncii tuturor acelora cari au făcut parte din secţia monografică a Institutului, în frunte cu profesorul nostru. Insă dacă prima rămâne tributară aproape în întregimt ideilor şi sistemului d-lui profesor Gusti, a doua rămâne în mare parte experienţii la teren a întregului grup de cercetători.

Am expus aci pe scurt, părerea noastră asupra acestor lucrări şi totodată sensul unei metode pozitive în sociologie.

Monografia sociologică se vrea cunoscută prin aceste două lucrări. E o cale ce poate fi folosită. Cine ştie însă ce este o cercetare şi vrea să cunoască în adevăr calităţile deosebite ale acestei metode ştiinţifice ia alt drum, mai bun: lectura studiilor făcute pe bază de material concret, publicate în *Arhiva*. Aci se găseşte adevărata metodă şi totodată fapte interesante şi inedite asupra civilizaţiei noastre săteşti. Acesta este drumul care trebue străbătut până la capăt, nu acela al teoriei care îmbie dar şi înşeală. Sunt lucruri cari dispar sub ochii noştri, dela o zi la alta, sunt fenomene sociale deosebit de interesante atât din punct de vedere ştiinţific cât şi românesc, acum când această civilizaţie, în contactul tot mai apropiat cu lumea burgheză a oraşelor, este în plină desagregare.

D. profesor Gusti care a avut meritul de a fi văzut şi organizat la noi cercetări ştiinţifice de acest fel şi de a fi format o seamă de cercetători în acest domeniu, are datoria, dela care nu mai poate da înapoi, *să reorganizeze munca ştiinţifică în acest sens*. I. S. R. nu trebue şi nu poate fi un laborator de teorii mai mult sau mai puţin efemere, ci un laborator de cercetări pozitive şi româneşti. Numai în acest fel vedem «o nouă direcţie în sociologie» şi «o şcoală sociologică românească».

ERNEST BERNEA

---

1) Op. cit., pag. 43. 2) Op. cit., pag. 12.

FILOSOFIA IN INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

1. Principiul dela care socotim că avem datoria să plecăm, atât pentru problema repartiţiei pe clase a materiilor filosofice cât şi pentru aceea a catedrei autonome, este grija pentru o mai firească aşezare a învăţământului filosofic, potrivit pe de-o parte cerinţelor şcoalei secundare (proporţionat în întregul didactic şi cumpănit facultăţii elevilor), iar pe de alta potrivit rostului disciplinelor cari îl alcătuesc.

Formula de astăzi a filosofiei în liceu închide un echivoc, pe care trebuie să-l înlăturăm. De altcum felul în care s'a ajuns la compoziţia actuală a acestei «filosofii», prin modificări şi adăogiri succesive de discipline formate în spirit deosebit, fără vreo deosebită grije — administrativă — a unei legături lăuntrice a lor, putea naşte, singură, bănuiala unei lipse de omogenitate. Vechiul liceu cu 3 clase păstra, dintr'o destul de veche tradiţiune, Psihologia — odinioară tratat despre suflet — şi Logica, materii filosofice în cl. VII şi a VIII. Necesitatea mai apoi a unei materii de ansamblu a introdus în ultimul an al noului liceu cu 7 clase, «Introducerea în filosofie», iar importanţa tot mai mare a Sociologiei a hotărît iarăşi pentru ultimul an cuprinderea în filosofie a învăţământului sociologic. Se cunosc inconvenientele didactice ale acestei aglomerări şi nu mai insist asupra lor. Ea este însă nefirească şi altfel. Disciplinele acestea, numite deopotrivă filosofice, sunt vădit deosebite între-olaltă şi ca chip de alcătuire şi ca metode. Programa de liceu le cuprinde însă — şi atât de disproporţionat — în virtutea unei vechi formule metafizice, cu multă inerţie păstrată, aceea a unităţii filosofiei morale, opuse până în secolii din urmă, filosofiei naturale [2]). Când filosofia naturală s'a disociat în ştiinţele devenite autonome prin constituirea lor pozitivă (astronomie, fizică, chimie), filosofia morală a rămas socotită singură *filosofie*. Ştiinţele morale şi sociale cuprinse în unitatea ei, rămâneau încă, într'adevăr, tributare ipotezelor metafizice. Dar secolul din urmă şi acesta au adus progresiva lor emancipare şi constituirea, cu lipsuri mai mici sau mai mari, ca ştiinţe pozitive autonome. Aci ne aflăm

---

1) Cercetarea de faţă a fost obiectul unei comunicări la Congresul Profesorilor de filosofie din 2, 3, 4 Februarie 1934.

2) Formula era încă în întrebuinţare pe vremea lui Newton, care-şi publică lucrarea fundamentală sub numirea Philosophiae naturalis principia mathematica, 1686.

astăzi. Psihologia şi Sociologia nu mai au în întregul filosofiei decât o justificare tradiţională, sau atunci toate ştiinţele pozitive intră deopotrivă în unitatea filosofiei.

Un universitar voia să arate de curând, în «Revista de Filosofie», în ce măsură sociologia este o disciplină filosofică, insistând asupra caracterului sintetic al ei. Este vădit însă că această însuşire ţine esenţial — caşi în biologie de altcum — de caracterul organic al vieţii şi de subordonarea în manifestările ei a părţilor către tot. Vom observa apoi că această sinteză se realizează pe planul fenomenal, aşa cum se realizează şi în alte ştiinţe pozitive, fără ca prin aceasta ele să-şi piardă însuşirea lor de ştiinţe pentru a deveni discipline filosofice.

Concluziuni filosofice — mai exact metafizice — se desprind din sociologie, dar asemenea concluziuni încoronează toate ştiinţele, fie că ele se ridică din speculaţii matematice, fie din reflexiunile asupra constituţiei materiei sau asupra naturii vieţii şi a planului armonic şi progresiv al manifestărilor ei. După cum am avut un materialism ridicat din preocupări fizico-chimice generalizate, un evoluţionism ridicat din preocupări biologice, apoi un psihologism etc., putem avea astăzi un sociologism — o explicare generală pornită din sociologie, dar speculativă aceasta, — prin precumpănirea actuală a sociologiei în cultura europeană. Dar sociologia acum, ca şi psihologia, e în fiinţa ei o ştiinţă pozitivă şi nu o disciplină filosofică, este adică un studiu fărâmiţat al unui domeniu particular de fapte, între cari ea încearcă să pună în lumină raporturi constante de coexistenţă şi de succesiune fie sub aspectul cauzalităţii, fie sub acela, propriu domeniului vieţii, al finalităţii.

Sociologia deci, ca şi psihologia, urmează acum logic să fie, împreună cu aceasta, constituite în materii independente, Filosofia rămânând mărginită la Logică şi Introducere în filosofie şi astfel organizată ca o tratare a problemei cunoaşterii şi a existenţei.

Pe de altă parte în vechea programă — ca şi în noul proect dealtfel — se indică materii deosebite în cl. VII-a şi a VIII-a, Dreptul şi Economia politică. Şi în această privinţă programa menţine o diviziune veche, care izolează ceeace în realităţile de studiat, ni se înfăţişează ca firesc legat. Intr'adevăr Dreptul şi Economia politică examinează, într'o concepţiune dogmatică şi astăzi fără justificare, funcţiuni cari sunt ale societăţii. Ele se cer înglobate în Sociologie care ne dă cunoştinţa totală a vieţii sociale. Aci abia, cele două discipline îşi dobândesc adevărata fiinţă, uşurându-se astfel înţelegerea lor şi câştigându-se, în acelaş timp, în deprinderea vederii lucrurilor în unităţile lor fireşti. Aş putea să urmăresc în amănunte această nouă organizare în care Economia politică şi Dreptul câştigă în orizont iar sociologia în preciziune. Aşa bună oară, Constituţia, arătată ca organizare a raporturilor umane într'un

anumit regim, în regimul democratic, ca o codificare a principiului libertăţii şi al individualismului etc.; munca, în Economie, hotărîtă de sistemul tehnic şi de organizaţia socială a factorilor productivi; valoarea economică dependentă de reprezentările colective, etc. etc. Nu am înţeles niciodată de ce atunci când un ansamblu era socotit prea greu pentru mintea tânără a liceenilor, se prezintau acestora, ca o uşurare, părţi trunchiate din el.

Vechea «filosofie» a programei analitice urmează deci să se scindeze în firească potrivire cu felul materiilor ce o constituesc, în:

1. Psihologie, ca studiu al vieţii sufleteşti individuale;
2. Sociologie, ca studiu complex al vieţii colective, cuprinzând Drept şi Economie; şi în sfârşit
3. Materia propriu zis filosofică, cuprinzând Logica, Teoria cunoaşterii şi a existenţei.

2. In acest fel avem în locul «filosofiei» două grupuri: unul de *ştiinţe morale şi sociale*, iar altul de *discipline* propriu *filosofice*. Şi unul şi altul îşi cer acum, în programa liceală, importanţa ce le revine în mod firesc, după judecarea locului ce îl ocupă în cultura naţională. Prin Psihologie şi Sociologie, noi ne aşezăm în centrul ştiinţei despre Om, în centrul Anthropologiei, încadrată pedeoparte de disciplinele literare, pe de alta de Istorie [1]), şi opusă ştiinţei

1) Intr'o astfel de organizare care ar aduce schimbări inlăuntrul materiilor respective, apare clar avantagiul ce decurge şi pentru prezentarea mai vie, mai legată, mai sintetică şi a Istoriei şi a disciplinelor literare. Sub influenţa sociologiei, cea dintâiu se va ridica dela ţinuta pragmatică de astăzi la o *istorie a civilizaţiilor*, în care mişcarea forţelor sociale se vădeşte peste mulţimea împrăştietoare de fapte şi oameni. Cele de-al doilea, fie ca studiu al genurilor, fie ca istorie literară, vor câştiga în apropierea lor de viaţa sufletească a omului, apoi in înţelegerea funcţiunii lor sociale şi a legăturii genetice cu alte forme de cultură, şi iarăşi in aşezarea şi explicarea curentelor literare, în atmosfera de simţire şi de idei a epocilor. Trecerile şi legăturile tot mai strânse între deosebitele domenii vor fi continui atât prin întâmplătoarele analize de exemple complexe, cât şi prin urmărirea mai departe — devenită sistematică — a unor reflexiuni născute cu prilejul fenomenelor singulare. Astfel spre câteva pilde, la istoria literaturii, Manifestul din Dacia literară al lui Kogălniceanu, aşezat în atmosfera epocii şi în legătură cu trebuinţele timpului, îşi va vădi valoarea istorică şi semnificaţia sociologică în judecarea condiţiilor de desvoltare ale unei civilizaţii; apoi la studiul genurilor, drama grecească prinsă în ambianţa istoriei vechi ca atmosferă de simţire şi idei, şi înţeleasă în evoluţia formelor de cultură, — sociologic —: derivaţia dramei din cultul religios, idem pentru miracolele şi misterele Evului-Mediu; studiul literaturii populare în înţelesul său documentar ducând spre folklor şi, prin lărgire, la sociologie, arătându-se funcţiunea manifestărilor spirituale în viaţa societăţii, pe de altă parte, aducând cercetarea la cazul societăţii româneşti, se va putea face legătura cu anchetele monografice şi cu importanţa cunoaşterii ethnosului nostru ş. a. m. d. E de prisos, cred, să mai insistăm asupra posibilităţilor superioare de coordonare a cunoştinţelor într'o asemenea organizare de loc arbitrară.

naturii, Cosmologiei. Dacă studiul Omului şi studiul Naturii formează dualitatea fundamentală a Ştiinţei noastre, prin precumpănirea firească a celui dintâiu în interesul nostru şi teoretic şi practic, Psihologia şi Sociologia trebuesc să aibă în compoziţia programelor de instrucţiune secundară un loc privilegiat. Dându-ne dar cunoştinţa fiinţei noastre sufleteşti în alcătuirea ei tipică şi în desfăşurarea ei istoric-socială, ele măresc conştiinţa de sine a omului şi aduc în învăţământ fundarea ştiinţifică a unui nou umanism. Prin succesiunea lor, ele marchează, mai mult, treptele unei ascensiuni, spre puncte de vedere tot mai cuprinzătoare, pregătind astfel oficiul filosofiei. Psihologia va înfăţişa viaţa sufletească arătând manifestările ei readuse la un principiu unitar, acela al structurii. Sociologia va lărgi câmpul cercetării, raportând această structură la unitatea şi constituţia particulară a vieţii sociale. Ea va arăta omul în înfăţişerile multiforme ale activităţii lui. Ea îl va arăta înlănţuit firesc într'o realitate, în care îşi are sensul plin şi dela care îşi împrumută fiinţa sa morală.

O asemenea vedere nu are însă numai o importanţă instructivă ci şi una educativă. Căci dacă este de făcut din ora de Drept aceea oră de educaţie cetăţenească, de care ni se vorbeşte tot mai mult, încercarea nu ne apare viabilă decât într'o încadrare sociologică, în care respectul recomandat al legii să fie lămurit şi întărit prin înţelegerea funcţiunii dreptului în viaţa societăţii şi în care dreptul să ni se arate isvorît nu din abstracţiunile legiuitorului, ci din rânduiala de viaţă firesc solidară a oamenilor.

Iată cum se circumscriu în cuprinderea şi în importanţa lor aceste elemente ale anthropologiei. Să ne oprim puţin asupra prezentării noi a sociologiei împreunate cu dreptul şi cu economia politică, precum şi asupra perspectivei nebănuite care se deschide pentru înţelegerea disciplinelor istorice şi literare.

Ceeace era învăţământul sociologic în liceu, ceeace este, sau ceeace poate fi în actualele condiţii, se vede uşor din singura lectură a tablei de materii a unui manual de sociologie aprobat de Minister, şi din aprecierea împrejurărilor de timp în cari trebuie predat. In ce măsură poate trezi şi menţine interesul elevilor un asemenea îndreptar teoretic, care e mai degrabă un memorizator al unui vast curs, sau mai curând un indicator de bibliografie, veţi judeca singuri din lectura tablei de materii a unui manual de Sociologie aprobat de Minister, cum e d. p. acela al d-lui P. P. Ionescu, din 1929.

Dacă există un materialism didactic acesta e. Nu ne gândim să facem aci critica unui manual; ea ar trebui să ne ducă spre vălmăşala aceea de materie dinlăuntrul capitolelor şi să facă să ne prindă mirarea pentru seninătatea cu care au fost declarate oficiale atâtea arbitrare afirmaţii, atâtea defectuoase analogii, ca aceea b. o. care organizează studiul cadrului psihologic pe asemănarea vieţii sufleteşti individuale şi prin care se oferă elevului la sfârşit un

tablou sintetic de un efect neîntrecut (Vezi manualul de Sociologie al d-lui P. P. Ionescu, p. 87). Am voit să dăm numai o sumară idee despre condiţiunile în cari se desfăşoară învăţământul sociologic liceal. Manualele cari mai există sunt asemănătoare acestuia. Ordonarea marilor capitole e, în toate şi în cea mai mare măsură, forţată; ea este indicată în programa analitică. Ori o asemenea goană printre generalităţi pentru spirite prea puţin critice, este plină de primejdii intelectuale.

In schimbarea pe care o propunem, noi socotim să mărginim cercetarea societăţii la două sau la trei numai din sistemele sale de fapte concrete, la cele pe cari le considerăm cu toţii mai importante şi pentru viaţa practică şi pentru folosul discuţiunilor în atâta cinste astăzi, unde ar aduce mai mult simţ al cumpănirii în judecată, — la sistemele economic şi juridico-politic, cel dintâiu în cl. VII-a, celălalt în cl. VIII-a. Ceeace este important e ca elevul să fie ferit de vagul, turburător de disciplină intelectuală, al generalităţii împărtăşite şi nu dobândite prin proprie lucrare. Puţine exerciţii ar fi asemănătoare ca element de formaţie logică şi ştiinţifică aceluia care ar urmări un singur sistem de fapte sociale, temeinic şi amănunţit, în alcătuirea sa şi în legătura continuă şi explicativă a părţilor sale cu întregul vieţii sociale. Se vor putea aci desprinde cu altă temeinicie şi noţiunea de *societate* şi cea de *solidaritate*, de *tradiţiune*, de *lege socială* şi însfârşit de cuprinderea explicatoare a sociologiei. Mă gândesc la asemenea modele de tratare sociologică, după cari manualele de alcătuit s'ar orienta: la încă instructiva carte a lui Fustel de Coulanges, şi apoi fără îndoială la cele mai noi, la admirabilele monografii etnologice ale unui Montagne, sau Léenhardt, Rivers etc. sau la acele monografii, pe cari Seminarul de Sociologie de sub conducerea d-lui prof. Gusti, nu va întârzia să le publice. E problema întreagă a manualelor, care se pune aci, problemă gravă în împrejurările noastre, pentrucă manualele acestea, atât de nesupravegheat formate, îndeosebi cu actuala atribuire a orelor de filosofie, *nu servesc numai elevilor* şi cu atât mai puţin pot fi corectate în predare.

3. Ajungem acum la examinarea materiei propriu filosofice din liceu, compusă din Logică şi din aşa numita Introducere în filosofie. Cea dintâiu e constituită în fond, din reflexiunea spiritului asupra căilor sale de cercetare, ce de-a doua din problematica ce răsare din atitudinile acestui spirit în faţa universului. Cu ele ne găsim deci în cursul firesc de fundamentare unitară a cunoştinţelor omeneşti. Şi aceasta este filosofia. Ne vom opri puţin aci. Filosofia comportă o pluralitate de înţelesuri. Ea poate fi privită ca o disciplină a gândirii, ca o deprindere a judecăţii critice şi în acest sens am dori-o generalizată în întreg cursul liceului. Ca atare ea poate precedea la organizarea materiilor în învăţământ şi poate intra în metoda didactică. Dar filosofia poate fi considerată şi ca un mănunchiu de probleme speciale privitoare la

principiile universului. Ea poate fi însfârşit privită ca o unitate materială, apoi formală (o vastă clasificare în sensul lui A. Comte) a cunoştinţelor. Cu toate că filosofia cuprinde din fiecare din acestea, ea are mulţi sorţi să nu fie nici una din ele. Căci cea dintâiu e metodă în sensul cel mai larg, cea de-a doua metafizică, cea de-a treia enciclopedie. Iar filosofia stă, după socotinţa noastră, întreagă în cunoaşterea unitară, nu însă în datele materiale ale acestei cunoaşteri ci *în funcţiunea ei, în sforţarea reflexivă care ne duce spre ea*. Filosofia esenţial aceasta este, pe deasupra tuturor şi feluritelor filosofii. De ori unde ar pleca, din ori ce punct particular al existenţei, ea este *calea, metoda de ridicare progresivă a gândului spre cea mai largă încadrare a experienţei*. Ca atare ea nu ne poate «învăţa» deopotrivă cu celelalte ştiinţe o seamă de date materiale, pentrucă ea nu este, decât ca istorie de sisteme particulare, un material dat de noţiuni. Dar nu în acest fel poate avea vre-un rost în învăţământul secundar. Iarăşi ea nu se poate «învăţa» la fel cu celelalte ştiinţe, ci se câştigă *în deprinderea filosofării*, — în cercetarea d-sale intitulată «Ce înseamnă a învăţă filosofie», D-l Amzăr desvoltă cu deosebită limpezime acest punct de vedere [1]) — prin reflexiunea personală îndrumată de pildele marilor filosofi. Astfel ea ajunge să dea elevului ultimului an, printr'o lucrare în cea mai mare parte proprie, putinţa punctelor de vedere sintetice pentru întregul domeniu parcurs. Folosul filosofiei în liceu aci îl vedem şi, odată cu aceasta, în obicinuinţa, prin ea dobândită, a *autonomiei gândului*, care e bunul major al educaţiunei noastre, ca temeiu al personalităţii, şi care singură e creatoare în cultură. Preţul unui asemenea învăţământ se judecă singur prin urmările lui posibile. Căci subalternitatea culturii noastre se datoreşte servituţii în care s'a menţinut gândirea românească — şi uneori cu ascunsă mândrie — urmând fără discernământ (cu prea rari abateri), pentru ele însile, feluri şi obicinuinţe de cugetare aduse din alte părţi şi impuse apoi prin învăţământ, cu prestigiul ce înnăbuşa ori ce tresărire de inteligenţă pământeană. Autonomia gândului, câştigată prin filosofare, dând posibilitatea eliminării influenţelor nefireşti, face singură cu putinţă trăirea în cuprinsul unei cunoştinţe, a tendinţelor profunde natale şi astfel creşterea unei filosofii proprii societăţii noastre.

Iată cu ce accent ni se prezintă însemnătatea învăţământului filosofic în liceu şi în ce sens credem că ar trebui îndreptat. Şi această însemnătate este deopotrivă şi morală, căci sentimentul propriei sforţări în gândire ridică pe elev în stima sa proprie şi în răspunderea conducerii sale.

Rămâne acum să vedem, în potrivire cu aceste principii, cum s'ar organiza învăţămânul filosofic în liceu, adică în ultima clasă, unde-l mărginim. In soco-

---

1) D-l D. C. Amzăr a scos în broşură lucrarea de care e vorba. O recomandăm tuturor celor cari poartă grija unei orientări româneşti în şcoală şi în cultură.

ținta noastră el ar trebui să ne ducă firesc pe drumul ascendent al generalității, prin pornirea de la ceeace este apropiat, concret și cunoscut. Ne-am îngăduit astfel să credem necesară o modificare în alcătuirea tradițională a unei discipline filosofice constituite într'un spirit cu totul deosebit de acela al unei materii pedagogic organizate pentru predarea în liceu. Această modificare ar privi logica constând în răsturnarea ordinei obicinuite în ea, trecând Metodologia înaintea Logicii formale, astfel ca printr'un proces progresiv de reducere și generalizare să se ajungă la căile esențiale ale gândirii.

Se va porni deci de la metodele științelor descriptive, experimentale și demonstrative, pe cari elevii le cunosc din anii precedenți, și prin propria analiză se vor desprinde din ele căile opuse ale inducțiunii și deducțiunii. Se va urmări la inducțiune cu luare aminte ridicarea de la indivizi la specii — și aci teoria noțiunilor — și de la fapte la legi, toate acestea făcându-se prin aserțiuni asupra lucrurilor, adică prin judecăți (de unde teoria judecății extinsă prin cercetare asupra vorbirii). Examinându-se punctele de plecare, se va arăta ce este empirismul și ce este știința. Se va indica apoi cum de la legi spiritul se ridică la principii. Pentru calea deductivă, pornind de la cercetarea metodei demonstrative, se vor arăta formele tipice ale raționamentului deductiv. Cele două mari căi și elementele gândirii omenești se vor desprinde acum, și anume cu altă vigoare, în caracterele lor generale și abstracte, și mijloacele pe cari ni le dau spre a depăși datele experimentale. Ridicarea la principii se va arăta a fi calea proprie a filosofiei, indicându-se tot odată până aci, limitele cercetării științifice. Orizontul se lărgește. Cercetarea mai departe se va urmări rezolvându-se în aceea a raportului dintre subiect și obiect (privitor însă mereu la *realitate)* cu arătarea varierii acestui raport din antichitate la timpurile noastre, cu precumpănirea modernă a subiectului. Prin aceasta se va fi arătat poziția științei alături de metafizică și religie precum și valoarea adevărurilor sale. Elevul va fi câștigat astfel un punct de vedere unitar al cunoștințelor sale și le va fi dispus pe acestea la etajele lor firești.

Prezentarea aceasta pe un nou plan a logicei în liceu poate ridica obiecțiuni serioase care să aducă înainte necesitatea cunoștințelor de logică formală pentru predarea Metodologiei. Nu vom tăgădui partea de dreptate pe care o comportă o asemenea întâmpinare în alcătuirea de astăzi a Logicei școlare. In fața ei ne vom lămuri însă punctul de vedere care se sprijină pe alte date.

Desigur asemănătoare întâmpinări pot fi aduse și dispozițiunilor din programa analitică secundară, cari propun, la gramatică, sintaxa înaintea morfologiei, și, trecând recent peste o falsă simetrie intelectuală, cap. Judecății înaintea cap. Noțiunii. Rațiunea acestor modificări este în primul rând pedagogică. Pedagogică este și rațiunea modificării propuse de noi, problemele Logicii comportând în larga tratare a filosofiei o multiplicitate de puncte de ve-

dere și fiind în bună parte independentă de ordonări școlare. Incercând s'o arătăm, am voi să asigurăm din capul locului că ideile preconcepute singure au ceva de pierdut.

Așa cum se propune tradițional în liceu, Logica are o compozițiune convențională, care la noi în Țară datează de la primul manual, împrumutată, după legea timpului, modelelor curente în Occident: Logică formală (cuprinzând cap. I Noțiunea, cap. II Judecata, cap. III Raționamentul) și Logică aplicată sau metodologie, (cuprinzând metodele științelor). Distincțiunea aceasta globală, mai întâiu, e de la început vădit falsă, deosebirea de la Logica formală la Metodologie ne fiind cea de la teorie la aplicație, ci mai curând poate, de la general la special. O aplicare pot avea și prima și cea de-a doua Logică — ele pot să n'o aibă nici una nici cealaltă, fiind amândouă *cercetări asupra proceselor de cunoaștere*, odată în ținuta lor cea mai generală, a doua în îndreptarea lor spre adevărurile speciale ale osebitelor științe. Astfel considerată, într'o ordonare deductivă, succesiunea celor două Logice are numai aparent o îndreptățire teoretică. In realitate însă, rațiunea deosebirii și succesiunii lor este istorică, cea dintâiu dintre ele păstând într'o formă secătuită de substanță vechea Logică deductivă a lui Aristoteles, cea de-a doua formându-se dintr'o mai recentă grupare a metodelor științifice în jurul teoriei baconiene a inducțiunii. In așa fel, dela una la alta avem mai curând trecerea dela o logică a gândirii pure la o logică a gândirii empirice. O unitate a lor s'a căutat în Logica școlară, dar aceasta nu putea fi găsită (chiar lărgind domeniul celei de-a doua Logici pentru a cuprinde acolo și metoda demonstrativă a matematicilor) în supoziția că metodologia ar închipui o aplicare a normelor Logicii formale, nici în afirmația unei continuități lineare de la ceeace este mai simplu la ceeace este mai complex, necesitând astfel mai întâi cercetarea Logicii formale. Mecanismul vădit în Logica formală nu este *aplicat* în Metodologie, el se găsește însă *implicat*. Intr'adevăr câtă vreme *Metodologia urmărește gândirea în îndreptarea ei spre un obiect de cunoaștere, Logica formală desface gândirea în elementele sale componente.*

Deosebirea aceasta, punând în lumină raporturile celor două logici, ne arată și sensul expunerii lor. Aceasta poate porni de la înfățișarea directă a elementelor ca rezultate ale unor analize anterioare, spre a ajunge la mersul concret al gândirii, ea poate însă urma și un drum invers căutând să desprindă elementele și formele generale ale gândirii în analiza gândirii îndreptate spre un obiect de cunoaștere. Acum, într'o organizare pedagogică pentru predarea în liceu a Logicii, socotim că două puncte trebuie să avem în vedere: o prezentare care să conducă tocmai spre această desprindere de către elevi, prin proprie lucrare, a formelor gândirii din procesele de cunoaștere date și cunoscute,

apoi o încadrare a materiei, care orânduind-o interior, să continue mersul gândirii dincolo de limitele disciplinei, în persepctivele filosofiei. Pentru primul punct posibiiltățile sunt limitate: se va porni sau de la analiza vorbirii concrete, ducând spre o filosofie a gramaticii [1]) sau dela cercetarea metodelor în științe, îndrumând, în spiritul indicațiilor de mai sus, spre căile generale ale logosului. In acest din urmă caz, limpezirea noțiunilor necesare, se va face, ca și în cazul mai sus citat al sintaxei și morfologiei, în mers. Privitor la al doilea punct, am dat aci o schemă, prin care organizăm Logica în liceu ca introducere la o teorie generală a cunoașterii, încadrând-o astfel în întregul filosofiei din învățământul secundar. Alte scheme mai bune sau mai puțin bune pot fi propuse și discutate.

In ce privește acum Etica și educația morală mărturisesc că problema e cu deosebire delicată, ea angajând nu numai o pozițiune teoretică ci și una practică. Am vrea totuși, lăsând deslegările pentru altă chibzuială, să stăruim aci asupra unui punct. Morala ca știință normativă, formulează judecăți de valoare, iar aceste judecăți de valoare sunt hotărite de raportarea lucrurilor (și a *faptelor)* la un ideal suprem care se găsegte viu în societate. Avem un asemenea ideal în raport cu care să așezăm valorile? Religia ni-l oferă, dar societatea noastră românească e așa cum este, în marea ei neașezare de valori etice. Voim atunci să propunem cu orice chip un ideal etic în liceu și putem s'o facem fără a trece în arbitrarul personal sau în acel împrumut de formule etice occidentale: protestante sau laice, atât de rătăcitoare pentru *firea noastră?*

Rămâne însă neîndoios că o seamă de reguli de un caracter imperativ ipotetic, privitoare la purtarea omenească, pot fi deduse din sociologie, în judecarea funcționării normale (prospere) a societății. Până la întemeerea eticei rămâne marele pas.

4. Să strângem acum rezultatele discuțiunii noastre: Anthropologie, cuprizând Psihologie și Sociologie (împreunată cu Drept și Economie) pe deoparte; Filosofie, cuprinzând Logică și Problematica filosofică pe de alta. Din alăturarea acestor discipline, cari își dobândesc astfel cuprinderea potrivită firii și însemnătății lor, credem că s'ar putea alcătui dorita catedră autonomă, urmând a fi încredințată unui filosof cu pregătire în șiințele morale, ce ar părea normal cu alcătuirea de azi a Universității, ceeace este însă destul de rar.

Orele ar fi atunci astfel dispuse, tot în potrivire cu principiile fixate:

Psihologie: cl. VI-a 2 ore săptămânal.
Sociologie: cl. VII 3 ore »

1) Poziția d-lui Vulcănescu în Convorbiri Literare, Martie 1934, poziție firească într'un regim normal al inteligenții românești.

în cari, după o cercetare introductivă a societății și a funcțiunilor ei, se va urmări în special funcțiunea economică și technică.

Sociologie cl. VIII-a 3 ore săptămânal
în cari, continuându-se examenul din anul precedent, se va stărui asupra funcțiunii juridico-politice; apoi în încheere, se va încerca o vedere de întreg asupra unităților sociale și asupra structurii societății, cu indicațiuni privitoare la cercetările sociologice românești [1]).

Filosofia cl. VIII-a 2 ore săptămânal
Logica și Teoria cunoașterii și a existenței, loc geometric al încercărilor de sinteză.

In total 10 ore. Este nevoie de mai mult?

Munca profesorului de filosofie fără îndoială nu se oprește aci. In sarcina lui revine conducerea unui laborator de psihologie pentru cercetarea individualității elevilor, laborator pe care l-am crede necesar fiecărui liceu. Tot în sarcina lui vor veni desigur, în afara orei de Drept din cursul inferior, orele de dirigenție ale cursului superior, sau, cum socotim mai potrivit, orele de dirigenție ale ultimelor două clase. In acest fel catedra de antropologie și filosofie va putea fi cu prisosință justificată.

Interesul cercetării noastre a mers în primul rând spre așezarea logică a materiilor înlăuntrul acestei noui catedre, potrivită și cu firea cunoștințelor corespunzătoare și cu importanța lor în întregul învățământului liceal. Intru cât sunt ele la nivelul inteligenții vârstii, aceasta comportă o discuțiune specială de psihologie, pe care nu o întreprindem aci. Dar această înțelegere se găsește postulată de pretențiunile până astăzi formulate ale învățământului secundar.

ION I. IONICA

1) Numărul orelor de sociologie nu poate părea exagerat întru cât în el se găsesc cuprinse și vechile ore de Drept și Economie. Plusul de două ore asupra psihologiei este îndeajuns îndreptățit de raportul dintre complexitățile celor două științe. Nu putem intra aci prea mult în amănunte. Cercetarea societății trebuie să se închee însă printr'o privire solidară a tuturor funcțiunilor ei, ridicată din examinarea specială a celor două-trei serii concrete de fapte, și să ducă la înțelesul constituției organice a societății în timpuri și locuri. și astfel la necesitatea înțelegerii românești a societății românești — de unde indicația asupra monografiilor sătești.

INDUSTRIA DIN ROMÂNIA [1])

Expoziţia industrială organizată în toamna anului trecut la Bucureşti cu colaborarea celor mai de seamă factori economici, a fost prin amploarea ei, nu numai un important eveniment pentru economia ţării, ci după părerea multora, o mare manifestaţie naţională, o dovadă a câştigării independenţii noastre economice faţă de streinătate.

«Avem în sfârşit — s'a spus — o industrie românească», şi revista standurilor strălucitoare, a făcut pe mulţi să tresalte de mândrie, căci această expoziţie era rezultanta unei uimitoare desvoltări industriale, oglinda progresului şi a puterii industriei de la noi, ajunsă după cincizeci de ani în gospodăria noastră, imens izvor de producţie şi bogăţie naţională şi factor al potenţialului nostru economic, mai important chiar decât agricultura.

Acum când economia mondială se redresează după grei ani de criză, expoziţia industriei de la noi, este un prilej de importante constatări şi învăţăminte.

In cadrul preocupărilor acestei modeste grupări de cercetare a evenimentelor şi faptelor româneşti, găsim potrivit a analiza obiectiv şi româneşte industria dela noi, în lumina Expoziţiei de astă toamnă aşa cum s'a desvoltat în marginele economiei noastre naţionale.

Ţară de structură agrară, România, a fost supusă, prin voinţa conducătorilor ei, mai ales în ultimii ani, unui intens proces de industrializare, care a transformat-o din stat agrar în stat semi-industrial. Să urmărim senzul acestui proces, din punct de vedere naţional, pentru a vedea, dacă grandioasa manifestaţie de la Parcul Carol, îndreptăţeşte cu adevărat un sentiment de mândrie naţională.

Românii, neam de plugari şi păstori, au fost învăţaţi să-şi facă singuri atât îmbrăcămintea lor (ţesături de cânepă, in, mătase, dimie, broderii, cojoace, scoarţe, opinci), cât şi casa cu utilajul necesar gospodăriei lor rustice (car cu jug, mori, etc.) au avut astfel din vechi timpuri, industria lor proprie, deşi rudimentară. Din aceasta s'au desvoltat şi meşteşugurile româneşti, ajunse în floare în veacul trecut, când apar prin încurajarea înţeleaptă a unor Domnitori ca Şuţu, Moruzzi, primele întreprinderi industriale mai mari (fabrici de postav, cărămidă, tăbăcării, etc.), înfiinţate de boeri ca Postelnicul Asaki, Vornicul

1) Cu prilejul Expoziţiei de la Parcul Carol din Septembrie-Octombrie 1934.

Teodor Ghica, prinţul moldovean Cantacuzino, Cogălniceanu, Radu Slătineanu, în Principate, şi de Gheorghe Bariţiu în Transilvania (fabrica de hârtie Zărneşti).

Aceasta era industria românească desvoltată organic din necesităţile unei ţări agricole. Dar după Unirea Principatelor, odată cu invazia culturii şi a politicei streine, s'a produs şi o invazie a capitalului strein (la început anglo-francez, apoi austriac, german, etc.), care a dus la un dezechilibru în desvoltarea noastră, dând o grea lovitură industriei casnice şi meseriilor autohtone, pe cari le-a luat din mâna ţăranilor, provocând astfel, mai ales pe timpul iernii o mare perdere de muncă.

Totuşi motivele cari au determinat pe conducătorii noştri politici, mai ales după câştigarea Independenţii, să creeze o industrie românească, erau numeroase. Trebuia asigurat un venit suficient statului, pentru întreţinerea aparatului său, care devenia mai complicat şi nu mai putea fi lăsat la riscul unei recolte slabe, care dezechilibra tot bugetul. Numai crearea unei industrii naţionale, cu sprijinul statului, putea duce la câştigarea independenţii noastre economice, necesară pentru a o menţine pe cea politică. Infiinţând industrii, se creiau izvoare noi de bogăţie, de valori utile întregii ţări, se ridica standardul de viaţă al populaţiei, se găsea un plasament pentru excedentul de populaţie, se dedea posibilitatea de a fabrica în ţară material necesar apărării naţionale.

Spre sfârşitul convenţiunii comerciale cu Austro-Ungaria, încheiată la 1875, se porneşte prin acţiunea lui I. Ghica, Xenopol şi mai ales a lui Aurelian, o vie mişcare contra liberului-schimb şi pentru crearea unei industrii proprii, prin mijloace protecţioniste de stat, care duce la votarea legii Costinescu (1887) «a măsurilor generale pentru protejarea industriei naţionale». Aceasta este baza desvoltării industriei mari la noi.

Incep acum să apară, alături de întreprinderile ceva mai vechi, cu capital strein, ca fabricele Wolf şi Lemaître-Freund-Bucureşti (metalurgie), Schiel-Buşteni (hârtie), Goetz-Galaţi (cherestea), sau cu capital românesc, ca Tăbăcăria Alexandrescu, Fabrica de hârtie Letea, manufactura de tutun Belvedere, moara Assan, — o mulţime de noi întreprinderi industriale, mare parte româneşti, ca «fabrica de ciment I. G. Cantacuzino Brăila», etc.

Pentru prosperarea lor, aceste industrii găseau în România, afară de protecţia statului, căi de transport (liniile ferate fuseseră construite însă înainte de 1880 de capitalul strein pentru a-şi distribui mărfurile exportate în România) —, belşug de materii prime, combustibil, ca isvor de forţă motrice, mână de lucru şi capital. Acesta din urmă nu era numai strein, căci dela crearea Băncii Naţionale (1880) apare capitalul românesc al noii burghezii, realizat prin comerţul cu streinătatea şi care trebuia investit productiv. Insuşi statul dealtfel, începuse a face funcţie de capitalist.

Această politică sistematică de industrializare a ţării, îşi arată roadele la 1906, când după 20 de ani numărul întreprinderilor crescuse la 471, reprezentând un capital investit de aproape 160 milioane lei aur şi producând pe an cu ajutorul a 25.000 de lucrători, materiale în valoare de 170 milioane lei aur. S'au desvoltat în special industriile petrolului, a cherestelii, alimentară şi a materialelor de construcţie. Expoziţia organizată atunci la Parcul Carol, marcă întâia treaptă în desvoltarea noastră economică, arătând cum printr'o politică chibzuită de încurajare a industriei naţionale, statul nostru îşi mărise în mare măsură potenţialul economic şi naţional, fără ca în acel moment capitalul strein, să prezinte un pericol naţional, grija de apărare a muncii şi avuţiei româneşti, fiind la noi trează în fiecare moment. Astfel Expoziţia din 1906, a făcut dovada puterii de realizare naţională, ea a fost cu drept cuvânt o mare manifestaţie de vitalitate şi solidaritate a neamului românesc.

Cu anii cari trec în desvoltarea industriei noastre, capitalul strein începe să depăşească pe cel românesc, care creiază totuşi în acest timp întreprinderi mari, ca bună-oară «Societatea Tramvaielor Bucureşti» 1909 (rămasă până astăzi model de întreprindere românească: capital, conducere, muncă), «Soc. Română de navigaţie pe Dunăre», «Soc. de navigaţie maritimă» etc.

In 1912, când se aduce «Legea pentru încurajarea industriei naţionale» în vigoare până astăzi, care sub formă de acordare de teren pentru fabrică, utilizare gratuită a forţelor hidraulice din acel loc, scutiri de vamă la maşini, piese, conducte, etc., reducere de 45% pe C. F. R., scutire de orice impozite şi preferinţă la licitaţiile de stat, a dat un mare impuls industriei de la noi, numărul întreprinderilor trecuse de 800, iar valoarea producţiei anuale se apropiase de 400 milioane lei aur. O mare parte din necesităţile interne erau acum satisfăcute de mulţimea de fabrici prelucrătoare de produse agricole (mori, ferăstrae, fabrici de zahăr, spirt, bere, hârtie, textile, materiale de construcţii, uzine electrice, etc.), putându-se astfel micşora importul şi mări venitul naţional.

Prin desvoltarea industriei mari, industria autohtonă casnică era greu lovită, totuşi îndepărtarea dela linia naturală a evoluţiei industriei noastre şi accelerarea desvoltării unei industrii mari de structură apuseană, cu capital în parte strein, era un rău necesar, pentru a ridica aparatul de circulaţie al ţării, a transforma România rurală, într'un stat modern bogat în mijloace, şi a câştiga emanciparea economică.

Capitalul strein începuse însă a deveni un pericol, din punct de vedere naţional, pin beneficiile mari realizate şi prin investiţiile sale considerabile, mai ales că politicienii noştri, în faţa lui, începuseră a pierde din dârzenia naţională, — când vârtejul puternic al războiului, cu victoria şi întregirea neamului nostru, ne-a redat deodată în 1919, întreaga independenţă şi stăpânire a ţării.

1919 este temelia a tot ceace am văzut acum la Parcul Carol. In acel an, producţia atinsese în Vechiul Regat, prin cele 1114 întreprinderi, valoarea de 12 miliarde lei şi în acel moment unic pentru noi, s'a pus problema încadrării în patrimoniul naţional a încă 1024 întreprinderi în Ardeal şi 137 în Banat (uzine complexe, metalurgice, chimice, textile, etc.), precum şi a 210 în Bucovina şi 262 în Basarabia (industrii agricole-alimentare şi de mici maşini agricole), mai toate streine. Această operă de încadrare financiară şi naţională, s'a făcut într'un chip lamentabil, fără nici un criteriu naţional, iar în 1920, legea făcută la 1912 ca să încurajeze industria românească, este extinsă şi în provinciile alipite, pur şi simplu. Greşala o simţim astăzi cu toţii, căci încurajat, protejat şi înstărit, numai neamul românesc nu a fost.

Graţie conjuncturii favorabile şi protecţionismului de stat, industria ia la noi, după 1919, un avânt tot mai puternic, procesul de industrializare a ţării se face tot mai intens. In venitul naţional al statului, noul izvor de bogăţie: industria, câştigă un loc tot mai mare, dar cu cât aceasta se desvoltă, cu atât partea noastră de adevărată bogăţie românească scade. Atât timp cât capitalul strein a fost ţinut în frâu de o energică politică naţionalistă de stat, forţele României au crescut, dar când moralul clasei politicianilor a slăbit (după război) străinismul sub forma unui capitalism colonial, a unor «spetzialişti» aroganţi şi a egoismului economic minoritar, a invadat ţara.

Ingenunchiată pe câmpul de luptă de braţul ţăranului nostru, puterea streină se ridică din nou după 1919, sub formă economică, pe pământul României întregite. Aceasta n'a fost cu putinţă decât prin actul de trădare conştientă sau inconştientă al clasei oamenilor noştri politici, cari de la început nu au voit să facă nici-o distincţiune între streinul dela noi, «cetăţean român fără voie» şi românul de baştină care întregise cu sânge ţara lui. Decadenţa morală a cuprins aproape întreg aparatul nostru de stat după război, sub forma corupţiei şi a freneziei materialiste. Reprezentarea acestei decadenţe a conştiinţei naţionale, am văzut-o prin acei «Români ai Societăţilor industriale», membri în consiliile de administraţie, politicieni de profesiune, cari au dat principalele ajutoare desvoltării unor întreprinderi industriale sau bancare, streine de neamul nostru. Aserviţi banilor şi intereselor streine, aceste personalităţi economice şi politice româneşti, au făcut în aceşti 15 ani dela război, o acţiune de trădare pur şi simplă a neamului lor.

In zadar la 1924, Vintilă Brătianu, care personal, reprezenta o redresare mândră în apărarea neamului lui, caută printr'o bogată legiuire, să repună în mâni româneşti, conducerea vieţii noastre economice. Legea energiei, care reglementează producerea, transformarea şi distribuţia forţei, Legea comercializării, care fixează norme pentru o exploatare raţională a bogăţiilor statului, Legea Apelor şi Legea Minelor, de caracter socialist-de-stat, cea mai im-

portantă şi care fixează naţionalizarea subsolului, cu toate protestele capitalismului strein (în special anglo-american), — toate acestea trebuiau să creeze scheletul unui nou regim industrial, să stăvilească invazia forţelor streine în economia ţării noastre şi să procure mijloace de îndestulare a necesităţilor naţionale, asigurându-ne independenţa faţă de streinătate. In special prin măsurile de naţionalizare a capitalurilor şi personalului din întreprinderi (proporţia străină să nu depăşească 25%, atât la capital, cât şi la personal, pentru a obţine autorizaţia de funcţionare) Vintilă Brătianu, voia ca patrimoniul nostru de bogăţii naţionale, să fie pus în valoare raţional şi numai de un aparat de producţie românesc. Dar după scurt timp toate eforturile sale patriotice, s'au spulberat în vânt. Faţă de adevăratul capital românesc, cel strein, devenise deja, prin consolidarea dintre 1919 şi 1924, o forţă periculoasă, imposibil de stăpânit, deoarece aparatul nostru de control al aplicării legilor de naţionalizare era corupt şi evaziunea streinilor de sub supravegherea acestor legi a fost un lucru foarte uşor.

Toate celelalte măsuri de organizare şi încurajare a întreprinderilor industriale şi comerciale, ca înfiinţarea în 1923 a «Uniunii generale a industriaşilor Români», a «Asociaţiei industriaşilor din Ardeal», în 1925 a «Camerelor de industrie şi comerţ», toate destinate a apăra interesele industriei româneşti, nu şi-au atins scopul naţional, deoarece dela început ele au fost acaparate de streini, membrii români, fiind copleşiţi, aserviţi intereselor lor sau împinşi în situaţii secundare şi astfel aceste instituţii nu au apărat, mai totdeauna, decât interesele capitalului şi personalului minoritar sau strein, influenţând în favoarea lor prin toate mijloacele, politica protecţionistă a statului român, în care ele deveniseră autorităţi.

Neputându-se naţionaliza capitalurile din întreprinderi, naţionalizarea personalului nu a fost nici ea cu putinţă, solidaritatea naţională a clasei conducătoare fiind total slăbită.

Datorită sprijinului statului industria câştigase acum o importanţă tot mai mare pentru venitul naţional, pentru susţinerea balanţei comerciale şi pentru echilibrarea bugetului. Cuprinzând în ea şi un număr foarte redus de întreprinderi româneşti, industria din România, revendicându-şi titlul de naţională, dar reprezentând o forţă streină de neamul băştinaş, intră cu anul 1924, când se pune ordine în economia noastră, într'o epocă de desvoltare rapidă în toate ramurile. Aceasta datorită conjuncturii favorabile, dar mai ales necontenitului sprijin al statului care în măsurile lui de încurajare, nu a făcut deosebirea necesară, între slaba industrie românească şi puternica industrie streină şi minoritară. Beneficiile imense datorite încurajării prin tarife vamale, ajutor la export, comenzi mari la stat, şi creşterii puterii de consum a pieţii interne, au fost astfel ale «Industriei din România» dar nu ale «industriei româneşti».

Desvoltarea industriei de la noi, până în 1929, cât şi în perioada de criză este considerabilă şi merită a fi privită mai în amănunt. In toate ramurile atât producţia, cât şi beneficiile cresc continuu. In mod foarte intens în industria de petrol, chimică şi textilă. Industria metalurgică, axa procesului de industrializare a ţării (desvoltată mai mult în Ardeal şi Banat), prin uzine mari ca «Reşiţa», «Malaxa», «Calan», «Cugir», «Wolf», «Schiel», «Rieger», «Astra», «Unio», etc., alimentează cu maşini agricultura, industria mică, întreprinderile de transport, furnizează materialul necesar căilor ferate şi altor industrii, conductele de petrol, fierul de construcţie, produce chiar material de război, etc.

In plină desvoltare şi creştere a rentabilităţii industriale, prin activitate intensă de refacere a întregii economii de după război, toate întreprinderile, după exemplul mondial, fac mari investiţii, îşi măresc instalaţiile şi producţia şi cresc repede prin împrejurări favorabile, atingând în 1927, maximum de rentabilitate.

Pentru a ne da seama de progresul realizat este suficient să notăm, că dela 1906 la 1927, valoarea producţiunii industriale s'a ridicat dela 6 la 60 de miliarde lei, iar această creştere continuă chiar în epoca de criză şi se cifrează astăzi la peste 40 de miliarde lei stabilizaţi.

Următorul Tablou No. 1 reprezintă în cifre progresul vertiginos al industriei din ţara noastră dela 1906 la 1933:

Tabloul I: Progresul Industriei din România

A. Industria prelucrătoare — Industria prelucrătoare 1933, România

	Vechiul Regat		România													
	1906	1933	1922	1927*	1933	alimentară	textilă	chimică	metalurgică	hârtie-grafică	pielăriei	lemnului	materiale de construcţie	sticlei	electrotechnică	ceramică
Numărul întreprinderilor .	471	1332	2924	4094	3487	1029	510	257	388	143	164	651	253	38	15	39
Capital investit (miliarde lei)	5,39	22,55	—	39,5	39,84	10,5	5,68	8,22	5,93	2,51	0,97	2,52	2,80	0,51	0,10	0,10
Lucrători (mii)	25	73,3	147	189,6	163,6	24,3	43,2	13,9	28,3	8,1	6,8	24,2	9,7	4	0,4	0,7
Valoarea materiilor prime (miliarde lei)	4,48	9,96	13,1	33,63	17,88	5,25	4,35	3,23	2,23	0,71	1,14	0,71	0,14	0,09	0,04	0,01
Valoarea producţiei (miliarde lei) .	6,14	18,87	22,4	59,04	34,94	9,33	7,31	6,60	5,24	1,90	1,59	1,48	0,91	0,44	0,09	0,05

*) In compararea valorilor din 1927 cu aceleaş din 1933, trebue ţinut seamă de ridicarea valorii leului prin deflaţia care a urmat după stabilizare şi în timpul crizei economice.

B. Industria extractivă-minieră

România 1933

Valoarea producţiei (miliarde lei)		Cantitatea (milioane tone)
petrol brut	3,23	7,4
cărbuni	1,1[illegible]	1,5
metan	0,44	1,9 (mil. metri-cubi)
minereuri, aur, argint, plumb, fier pirită, bauxită, etc.	0,98	2,1
C. Celelalte industrii	0,54	
Valoarea producţiei industriei întregi manufacturieră-extractivă, 1933 (miliarde lei)	**41,26**	

Numai în intervalul dela 1922 la 1933, industria de la noi a prelucrat materii prime în valoare de aproape 300 miliarde, având o producţie totală de peste 550 miliarde lei. Prin procesul de transformare industrială s'au creiat deci numai în ultimii 11 ani valori noi, de aprox. 250 miliarde lei. Progresul este cu atât mai remarcabil, cu cât se constată că în ramurile industriilor: alimentară, distilării de ţiţei, materiale de construcţie, cherestea şi celuloză, se utilizează numai materie primă indigenă, în fabricarea produselor chimice, săpunuri, vehicule, buloane, sârmă, fontă, oţel, piese C. F. R., pielărie, sticlă, mobile, aceasta este în proporţie de 70—90%. Numai în industria textilă, materia primă indigenă este foarte redusă (20%).

Este interesant de observat că în Vechiul Regat s'au desvoltat mai mult industriile: alimentară, petrol, hârtie-grafică, materiale de construcţie pe când în Ardealul cu subsol foarte bogat în materii prime şi căutat de capitalul strein, industriile metalurgică, chimică şi textilă.

In desvoltarea industriei la noi, cea mai interesantă epocă este aceia dela 1929 la 1933, care cuprinde anii de criză economică generală. Criza mondială deslănţuită în toamna lui 1929 prin crahul Bursei din New-York, atinge grav şi economia noastră, lipsită prin natura ei de rezistenţă şi organizare, după ce stabilizarea se făcuse la un nivel prea ridicat. Lovitura a fost primită însă mai ales de agricultură, printr'o mare depreciere a preţurilor (grâul scade dela 650 lei în 1928, la 242 lei în 1931) în timp ce industria graţie sprijinului statului, cu toată panica financiară şi retragerea de credite interne şi externe dela începutul lui 1932, când criza atinge apogeul, reuşeşte să traverseze această grea epocă nu numai uşor, dar cu mare folos, căci în acești ani ea trece prin forţa împrejurărilor în locul întâi al factorilor ce susţin venitul statului nostru.

Intr'adevăr, prin criza economică bugetul statului se desechilibrase grav, cerealele, petroliferele şi lemnoasele, suferind o depreciere la export de peste 50%. Venitul naţional scăzuse vertiginos cum se vede din următorul tablou:

Tabloul II: Venitul naţional (1929—1931)

	1929	1931
	milioane lei	
Bunuri agricole-silvice (cereale, plante, animale, lemn)	117.635	56.970
Bunuri industriale-miniere, construcţii	39.342	30.000
Servicii comerciale-bancare	28.350	21.790
Venit brut	185.327	108.760
Se scad datorii în streinătate	11,958	10.005
Venit naţional net	173.374	98.755
Pe cap de locuitor (18 milioane)	9.632	5.487

In 1932 Venitul naţional scăzuse la 85 miliarde lei.

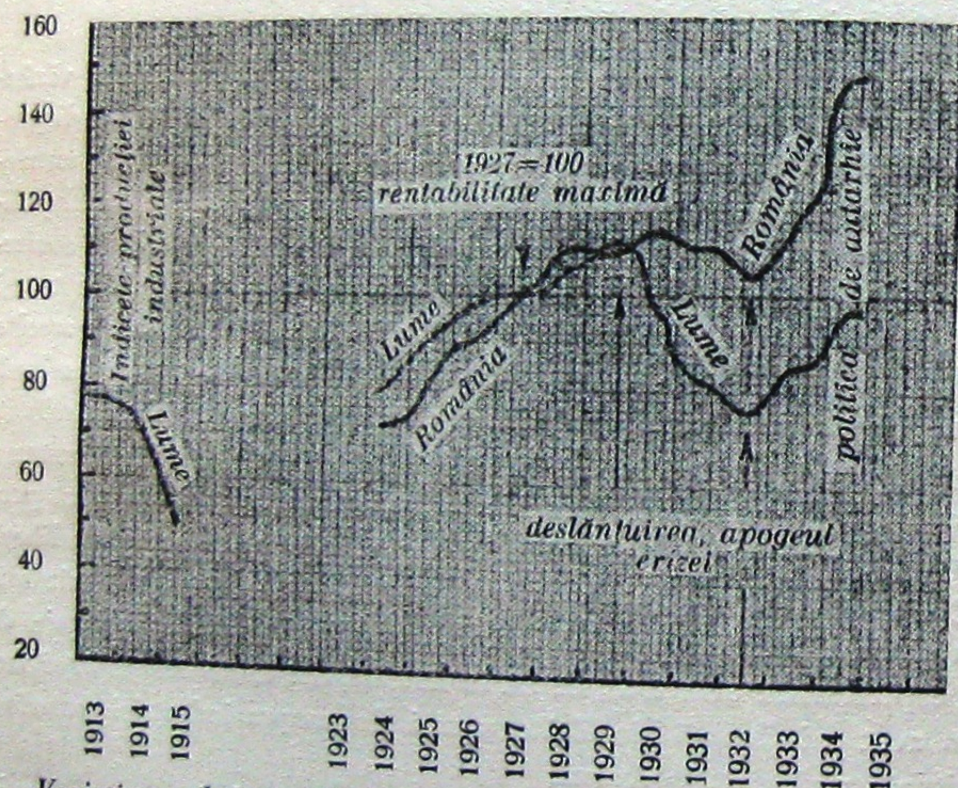
Prin deprecierea preţurilor la produsele noastre de export, statul văzându-şi bugetul desechilibrat, ia imediate măsuri de mărire cantitativă disproporţionată a produselor petrolifere şi lemnoase la export şi pune enorme restricţii la importul fabricatelor şi semifabricatelor streine, uşurându-şi astfel politica de devize printr'o politică de autarhie care face ca dela 1929 la 1933 comerţul nostru exterior să cadă dela 58,5 la 25,69 miliarde, dar soldându-se totuşi dela 1930 cu excedente de 2—6 miliarde lei, aceasta datorită şi unor recolte agricole bune. Restrângând importul din ţările industriale, acestea au lovit exportul nostru de cereale, printr'o politică de reagrarizare proprie, având totodată scopul să mărească puterea de cumpărare a pieţilor lor interne. Pentru a putea menţine viaţa noastră economică activă, statul nostru a intensificat protecţionismul industrial prin tarife vamale şi contingentare, deoarece la liberă concurenţă, industria streină mult mai raţionalizată, ar fi distrus industria mai slabă din România. Acest protecţionism de stat, contingentarea şi nevoia de plasare a capitalurilor dela 1932, de ex. în imobile, din cauza nesiguranţei monetare, au avut o influenţă binefăcătoare mai ales asupra industriei manufacturiere, situată mai mult în Ardeal.

In timp ce în economia mondială dela izbucnirea crizei se constată scăderea producţiei industriale şi oprirea investiţiilor (volumul comerţului exterior scade la 34% din valoarea lui din 1929) la noi industria, creşte aproape continuu, aşa cum se vede din tabloul următor:

Tabloul III: Evoluţia indicilor de producţie pe industrii în ultimii 10 ani (după datele Inst. Rom. Conj.)

	1924	1927	1929	1932	1933	1934
Industria manufacturieră (metalurgică, textilă, chimică, alimentară, a lemnului, etc.)	71,6	100	105,8	94,5	114,2	148,7
Inductria extractivă-minieră (petrol, cărbuni, metan etc.)	58,2	100	139,7	166,5	166,2	180,6
Industria monopolurilor (tutun, sare)	96,9	100	93,1	70,2	69,9	74,9
Industria curentului electric . . .	37,4	100	108,3	115,8	101,9	118,0
Indice total	70,2	100	109,5	103,2	118,0	146,9

Diagrama următoare ne reprezintă grafic interesanta constatare a diferenţei de conjucturi economice la noi şi la celelalte state:

Variaţia producţiei industriale în ultimii 10 ani, în România şi în economia lumii (după datele «Inst. Rom. Conj.» şi «Institut f. Konjunkturforschung»).

(In timp ce producţia industrială mondială abia acum se apropie de valoarea 100 (1927), cea din România, a depăşit-o cu aproape 50%).

In lumina acestor date, epoca de după război, în ceeace priveşte condiţiile favorabile pentru crearea şi desvoltarea unei puternice industrii naţionale, ne apare, ca unică în istoria unui popor. Inainte de 1929, intensa creştere a producţiei şi a rentabilităţii, datorită necesităţii de refacere a întregii economii a ţării, după izbucnirea crizei, politica autarhică a statului, protejarea industriei cu mari sacrificii din partea agricultorilor şi a consumatorilor, au fost elementele extraordinare conjucturi, din cari a eşit cu puterile mult mărite industria din România.

Numai în ultimii zece ani, creşterea în industria petrolului a fost de 300%, iar în cea chimică şi textilă de 250%.

Datorită perfecţionării producţiei în ultimii ani, industriile dela noi au mărit considerabil producţia pe cap de lucrător, consolidându-se puternic; astfel în producţia de:

		1923		1933
petrol brut, (tone) . . .	dela	575	la	5160
ciment (tone)	„	86	„	190
ţesături de bumbac (m)	„	3196	„	8683
ţesături de lână (m) . .	„	354	„	1055
siderurgice (kg.) . . .	„	786	„	1650

Chiar investiţiile au crescut dela 1927 la 1933 pe cap de lucrător cu 45% cu toată epoca de criză mondială.

Această desvoltare a redus în însemnată proporţie, participarea importului la satisfacerea consumului intern, care a fost scopul principal al creării industrii naţionale; astfel în:

industria textilă . . .	dela	77 %	în	1924	la	40 %	în 1933
industria metalurgică .	„	65 %	„	„	„	35 %	„ „
industrla sticlei . . .	„	50 %	„	„	„	15 %	„ „
industria manufacturieră (în total)	„	41,2 %	„	1926	„	23,6 %	„ „

Se poate prevedea că în curând aproape toată piaţa internă va fi satisfăcută de industria din ţară. Dar beneficiara acestor împrejurări unice, care a făcut-o să fie primul factor al potenţialului nostru economic, nu este industria românească, ci industria *de la noi* ajunsă în stăpânirea capitalului şi a elementelor minoritare şi streine prin politica industrială protecţionistă, prin suspendarea de către stat a liberei circulaţii a schimburilor, deci evitarea concurenţei ţărilor industriale, şi mai ales prin toleranţa şi ajutorul politicienilor lipsiţi de conştiinţă naţională.

Ce folos pentru neamul nostru, dacă vedem că industria construcţiilor, de exemplu (cu ramurile industriale: ciment, fier laminat, geamuri, cherestea, etc.) a luat o amploare extraordinară. Numărul clădirilor ridicate pe an cres-

când dela 1500 în 1920, la 6372 (cu 16460 apartamente) în 1934, când constatăm că şi aici, atât capitalul învestit în proprietatea imobiliară, cât şi antreprizele cu meseriaşii anexi, sunt în proporţie de peste 90% streini şi tot beneficiul este al lor. Avem aci un exemplu tipic de conştiinţa minoritarilor noştri, în deosebi evrei şi maghiari, de a-şi păstra patrimoniul înlăuntrul grupului lor, de a îngriji continuu, ca «banul lor să circule în circuit închis, cu excluderea populaţiei româneşti», cum remarcă foarte just inginerul U. Issărescu în studiul său «Bazele ocrotirii muncii româneşti». Această politică economică a streinilor de la noi, a fost sistematic aplicată în toate ramurile industriei şi comerţului din ţara noastră.

Atrase de bogăţiile solului şi subsolului nostru, am văzut în aceşti ani de după război, nenumărate, modeste capitaluri streine sau minoritare, strecurându-se printre dispoziţiile legilor de apărare a avuţiei şi muncii româneşti şi realizând în scurt timp, în diferitele ramuri de industrii chimice, metalurgice, etc., beneficii considerabile, cea mai mare parte pe spinarea consumatorilor români, obligaţi de politica industrială a statului să plătească un preţ de câteva ori mai mare, decât acela al aceluiaş produs adus din streinătate. Mai ales în Ardeal avem o mulţime de astfel de exemple: sârma, tabla, cimentul, produsele textile şi chimice (soda, sulfatul de cupru, acizii minerali). O industrie complect streină este aceia a sticlei, care prin uzinele dela Mediaş, Turda şi Diciosânmartin, pretind, şi aproape deţin prin şeful lor d-l Senor Saporta, monopolul fabricaţiei în ţara noastră. (Numai în anul 1933, graţie campaniei de construcţii, valoarea producţiei de sticlă a depăşit 450 milioane lei). Beneficiile acestor industrii, trec de cele mai multe ori graniţa, pentru a servi acolo acţiunii de denigrare a neamului nostru, acţiunii revizioniste contra statului care le-a creat prin politică inconştientă.

Ne găsim astfel la începutul lui 1935, când conjunctura internaţională arată clar, apariţia procesului de refacere a economiei prin impulsul dat în 1933 de căderea dolarului urmată de urcarea preţurilor, (după «Wirtschaft und Statistik» 39% din state sunt acum în plină desvoltare economică, iar 33% în convalescenţă), la un punct hotărâtor în istoria economiei noastre naţionale.

Pe umerii îndoiţi de mizerie ai plugărimii noastre, industria din România cu ajutorul voit şi forţat al statului, a traversat anii culminanţi ai crizei, vărsând grele beneficii capitalului strein şi minoritar. Toată emanciparea noastră economică faţă de streini a rămas doar o iluzie, căci aceştia s'au aşezat de mult chiar între frontierele noastre. Şi astfel azi, când scăderea şomajului mondial (în ultimul an dela 30 la 22 milioane), scăderea stocurilor acumulate, înviorarea pieţii capitalului şi creşterea producţiei arată că epoca aprigă de egoism şi autarhie, care a fost în diferitele ţări, mai mult una de reculegere, refacere, şi reorganizare a vieţii economice în cadre naţionale (căutarea unui nou echi-

libru în puterile nţionale), este spre sfârşit şi se anunţă o nouă eră de colaborare între naţiuni — noi cari an de an, de la război, am cedat pas cu pas în faţa duşmanului ascuns în economia noastră, ne înfăţişem cu forţele naţionale economice, aproape stinse, ca după o grea înfrângere.

Capitalurile mobiliare private româneşti, cari s'au format de bine de rău, în epoca de prosperitate economică, au fost risipite de nenorocita politică de distrugere a creditului şi a depunerilor, opera aceloraşi «patrioţi politicieni». Fructificarea economiei naţionale a ţării prin capital românesc n'a fost decât a iluzie.

In ceeace priveşte gospodăria proprie a statului, cu toate legile «Regiei cointeresate» (Vintilă Brătianu 1924) şi a «Regiilor autonome» (Madgearu 1929) aceasta dând norme de exploatare raţională a bunurilor şi serviciilor economice ale Statului, prin autonomie complectă, rezultatul a fost foarte slab. Această mare avuţie, în valoare de peste 140 miliarde, cu excepţia industriei monopolurilor, a avut până azi o rentabilitate de sub 0,5%, din cauza detestabilei administraţii (exemplu Pescăriile Statului) şi a organizării ei numai pe bază de plasare în buget a clientelei politice parazitare uneori chiar streină (inginerii la C. F. R. sub directorul Vidrighin).

In acest timp, prin măsuri sistematice de raţionalizare, mecanizare a ritmului de producţie, prin regrupare pe întreprinderi (carteluri) reducere de salarii şi intensificare a muncii, industria la noi şi-a creiat acum o nouă rentabilitate — cu toate greutăţile fiscale, restricţiuni valutare, vamale — şi s'a aşezat pe temelii foarte tari.

In faţa exploatării devastatoare a bogăţiilor ţării (în 1933 s'au extras 7 milioane tone ţiţei şi s'au tăiat fără răspundere peste 20 milioane mc. de lemn din pădurile noastre), de către întreprinderi cari mai toate nu sunt ale noastre, noi stăm azi neputincioşi, căci industria la noi a devenit reazămul principal al bugetului statului şi al economiei noastre naţionale.

Iată în cifre raportul de forţe între industia şi agricultura noastră, contribuţia industriei la balanţa comercială şi la bugetul statului în ultimii ani:

Tabloul IV: Raportul între agricultură şi industrie:

Anul	Producţia agricolă		Producţia industrială	
	miliarde lei	Valoarea ei în % din Venitul naţional	miliarde lei	Valoarea ei în % din Venitul naţional
1929	96,56	63,47	68,22	21,23
1931	46,37	52,38	38,85	27,58
1933	40.93	39,70	41,26	40,06

Beneficiile brute la produsele industriale au crescut dela 31,5% în 1929 la 44,1% în 1933.

Tabloul V: Contribuţia industriei la balanţa comercială
(valori, miliarde lei)

Exportul de produse	1 9 3 1	% din valoarea exp. total	1 9 3 3	% din valoarea exp. total
Industriale				
Lemn şi derivate	2,38	41,5	1,02	62,5
Petrol şi derivate	6,83		7,84	
Agricole				
Animale vii, prod. alim. .	2,38	52,2	0,77	32,3
Cereale şi derivate	9,20		3,81	

Exportul nostru de cereale şi cherestea a scăzut dela 78,8% în 1927 la 43,1% în 1933, pe când în acelaş timp, al produselor minerale (petrol) a crescut dela 21,3% la 56,9%.

Cum vedem din tabloul V, exportul nostru industrial a atins aproape 2/3 din totalul exportului şi excedentul absolut necesar, azi se menţine numai prin sporirea cuantumului de produse petrolifere.

In ceeace priveşte *contribuţia industriei la bugetul Statului, ea trece azi de 50% din prevederile bugetare*. Astfel pentru anul bugetar 1933/34, din prevederile bugetare directe de 4,33 miliarde, industria a acoperit 0,96 miliarde, iar din cele indirecte de 12,71 miliarde, industria a acoperit 8,16 miliarde. Lucrul care părea acum 50 de ani un vis, este azi o realitate, căci valoarea producţiei anuale a industriei mari a depăşit 40 de miliarde lei.

Această forţă care s'a ridicat în ultimii 15 ani pe întinsul ţării noastre, odinioară curat agrară, s'a înfăţişat ochilor noştri la «Expoziţia-târg a industriei româneşti» în Octombrie trecut la Parcul Carol. A fost o manifestaţie impunătoare, căci ea fusese organizată de cei mai de seamă boeri ai industriei româneşti, pe nume: Cavaler Dionis de Anhauch, preşedintele Uniunii industriaşilor din Bucovina, J. Diamant, preşedintele U. G. I. R. Cluj cu d-l Dr. A. Boeszoermenyi, director U. G. I. R. Cluj, R. Schmutzler, preşedintele Uniunii industriaşilor transilvăneni, R. Totis, preşedintele asociaţiei fabricanţilor din Banat, indispenzabilul Max Auschnitt, ad-tor-delegat «Reşiţa» şi «Soc. an. rom. a telefoanelor», rege al fierului în România, etc., M. Farkaş, director general al «Soc. Dermata», L. Margulies, director general al Soc. «Buhuşi», M. Schapira, ad-tor-delegat al fabricei de vagoane şi motoare «Astra», Wewig H. director S. A. R. Cluj, etc., etc. şi bineînţeles printre ei şi câteva importante personalităţi româneşti.

Sute de mii de oameni, au admirat produsele variate ale celor 420 de firme expozante, majoritatea reprezentând industria metalurgică, alimentară, chimică-extractivă, textilă, pielărie şi forestieră. Dar această puternică manifestaţie a progresului industriei noastre era ea, mărturia emancipării noastre de sub tutela streinătăţii?

Intr'adevăr importul strein a scăzut mult, dar în proporţie mult mai mare a crescut în mijlocul ţării noastre forţa minorităţilor organizate şi înstărite ale capitalismului iudaic-strein.

Pe porţile dela intrare, ca acum 83 de ani drapelul cu semilună pe primul stand românesc la expoziţia dela Londra, flutura acum în toamna lui 1934, alături de culorile neamului nostru, drapelul alb-albastru, simbolul noii stăpâniri — deocamdată economice — a străinului în ţara noastră. La 1899 în Senat, tânărul ministru de Lucrări Publice Ionel Brătianu spunea: «Când dorim prosperitatea acestui colţ de ţară, nu ne este egal cui revine câştigul şi avuţia. Nu împărtăşim acele vederi cosmopolite, care, indiferent de rasă şi de neam îşi au ca scop fericirea locuitorilor unei regiuni, oricare ar fi ei. Pentru ca belşugul să fie cum dorim noi, el trebue să revină în primul rând neamului nostru românesc». De atunci au trecut 35 de ani grei în istoria noastră, dar fapta n'a urmat cuvântului.

Cei ce au pătruns adânc sensul Expoziţiei de astă toamnă, nu au putut să capete «legitimul sentiment de mândrie» şi de «încredere în viitorul nostru», căci acolo nu vorbeau forţele naţionale. Am căutat industria textilă, în ţara celor mai frumoase ţesături ţărăneşti, şi am găsit întreprinderile: M. Tchomlekdjoglu S. A. R., Wilh. Tellmann et Co., Fraţii Stern, Klinger Henry, Nagh, Trebitsch, Zimmermann, etc., şi rareori un «Pop şi Bunescu»; am trecut la cea forestieră, a pădurilor noastre, şi afară de C. A. P. S. totul era strein, am trecut la metalurgică: M. Bozsak şi fiul, Exploatarea Farola, Feld Petre, Goldenberg David, Gytye Dumitru, Kalman A. S. A., Miloschevici D., fraţii Printz, fraţii Schiel, Rieger, etc., şi între aceştia, perdute casele Voina D. şi E. Costinescu; Firmele de industrie chimică sau ale sticlei erau toate streine şi aproape tot aşa în industria materialelor de construcţie. Am trecut atunci la cea alimentară, industrie bazată pe produsele agriculturii româneşti, şi am găsit înrteprinderile: Herdan, Hess, Gagel, Neumann, Kandia, Lica, Stollwerk, Rhein, Volmann, etc.

Spaţiul acestui studiu nu ne permite a da toate datele ce dorim asupra raportului de forţe între români şi streini în industria dela noi, totuşi, ca un exemplu: o industrie care ar fi fost cel puţin logic, să fie în mâna ţăranului nostru: fabricarea spirtului a ajuns în 1933 în următoarele mâni: (lista cuprinde

absolut toate întreprinderile din ţară, cu capitalul investit în milioane lei; sunt subliniate înterprinderile româneşti):

Banfy I. 4.9, Barcsay E. Rotschild 4.7, Bohosievici S. 3.3, Brumer J. 4.5, *Căpăţână* D. 2.1, *Coveşan* E. 3.3, Fabrica Baumann G. 3.2, Fischer Marcu 3.3, Frater Bela 4.4, Friedmann A. 3.2, *Grigorcea* Mavrocordat 3.1, *Grigorcea* V. 3.8, Ilieş V. 3, Kell Rich. 3.3, Kovacs A. 3, Kristofowitz W. 3.2, Nagh P. I. 6.9, Nagh St. 3.4, Neumann D. 5.2, Neumann Max 8.5, Polatsek 4.4, Rosman Leo 3.5, Schattner Mendel 4.8, Sinkowits O. 3.5, «Sireţelul» 3.2, Soc. ec. ind. pe ac. Timişoara 8.7, Spitzer Moritz 4.1, Suchestov 3.2, Teleky I. 3.7, Temeswary G. 3.6, Vasilco E. 6.2, Wermescher M. E. 5, Zelensky Robert 12.8, Adlersberg 11.2, Chrisoveloni-Ghidigeni 18, «Băneasa» Floreasca 42, «Banoviţa Mehedinţi» 10, Bernstein A. 4, *Bragadiru* 24.1, «Dagţa» Roman 6, «Coroana Botoşani» 8.2, Fab. ardel. spirt Mureş 10.5, Fab. ind. spirt Albina Cluj 23.6, Fischer Calman 4, Goldenfeld 4.5, Grigorcea Carapciu 8.5, Hemerle J. 12.5, «Ibăneşti» 7.8, Juster M. 6.4, Klein Leo 9.4, Konberg Willy 5.1, Kühnberg W. 7.4, Leb M. 4.2, Lederer Kalmann 16.5, Leonard P. 5.6, Löbel H. 9.4, «Mais» Orhei 9.3, «Mândac» Soroca 11.8, Manus Bei 4.9, Mendel Farkas 16, Moscovits A. 8.3, Nathanson L. M. 4, fraţii Neumann Arad 238, Neustädter C. 12.7, «Nicolina» 3.6, Peretz H. 5.7, Peritz Jacob 7.4, Prima Fab. bucov. 6, Prima Fab. Rohozna 7, Prima fabrică spirt Timişoara 198, Radomalschi 4.7, Rafin. întrepoz. spirt Odorhei 4.6, «Ringhileşti» 6.1, Rohrlich B. 6.8, Rosenblatt David 3.5, Schuleri Fr. 7.7, S. A. Colentina 56.7, S. A. indus. agric. Buc. 7.4, S. A. ind. com. Năsăud 4.2, Spodheim L. 25, Stabilim. Moscovici 68, Tărnăuca 6, Wertheiner Max 7, Zallik H. 5.3, fraţii Achner 2.9, Ausländer S. F. 1.5, Binder Th. 0.6, «Bucov» 1.6, «Dersca» 2, Fischer Jancu 1.3, Fronius Lud. 2.6, Glück S. 1, Mariaffy L. 2, Marcovitz Al. 1.3, Melchior Grünn 2.9, «Mercur» Someş 2.3, Peisah-Müler 2.7, «Rachieri» 2.4, Raf. sp. Maramureş 1.8, Raf. Tg. Săc. 0.7, Babad Abraham 2.5, Balasy Jos. 2.1, Banfy Gh. 2.3, Beldy C. 1.4, Beldy V. 0.6, Benkö S. 1.6, Berger Eug. 2.7, Bethlem A. 1, Blum Benö 1.5, Bohdanovici C. 2, Brosser I. 1.1, Daniel Francisc 2.4, Elteto J. 1.3, Fab. Agniţa 1.5, Fraţii Fleissig 1.7, Max Freitag 2.45, Geza P. 1.1, Glück A. 0.9, Glück R. 1.0, *Grigorcea R. şi A.* 2.9, Hager Aron 1.6, *Hagi Cristea* 2, Halasz Farcas 1.2, Hirsch Col. 2.8, Hirsch M. 2.5, Horowitz Nathan 2.6, Horvat Artur 1.1, Ionas Adolf 1.3, *Ionescu Virgil* 1.3, Ioos A. 0.9, Iosika G. 2.5, Kaminschi I. 2.7, fraţii Leb 1, Liscovatchi E. 1.9, Marton S. 1.5, Mendel J. 1.4, «Mercur» 1.9, Mikés C. 1.2, Mikes Sig. 0.5, Militzer L. 1, Mozes Carol 1.2, Mozes Jacob 1.2, Mozes Salomon 1.3, «Noua Suliţă» 2.5, fr. Orenstein 2.5, *Dr. Popa Maria* 1.5, Pruncul Gabriel 11, *Randa V. Maxim* 2.5, *Dr. T. Roxin* 1.5, *Santa J.* 1.1, văd. Santa 2, Scharf Solomon 2.7, Scherg W. 1.9, Schwartz G. 2.6, Skibiniewski A. 1.4, «Ugocea» 3.6, Solyom Nagh 2.3, Stein Berta 2.9, Szentkeresti Bela 2.5, Szoloy Eug. 4, Szőcs Val. 1.4, Szölösi Samuel 2.3, ...„Telegdy J. 2.2, Teleky I. Alexa 1.8, Török A. 0.3, Toth L. 0.5, Ugron Zoltan 1, Urany Aladar 2.9, Vass Andrei 2, Zadik Wilhelm 0.96.

Viaţa noastră economică aflându-se în mâni streine, conducătorii acestor întreprinderi dau preferinţă în toate domeniile activităţii lor technice, financiare, administrative, elementelor streine şi minoritare, iar dacă uneoi sunt forţaţi a primi Români, aceştia primesc roluri fără importanţă şi salarizare la fel. Asupra tristei situaţii a personalului superior şi inferior în întreprinderile noastre industriale şi comerciale, ne lămuresc constatările inginerilor G. Chelaru şi C. Cristea, în studiul «Problema şomajului românesc», care cuprinde

mai ales date asupra proporţiei de personal de cetăţenie streină. Acesta atinge în unele întreprinderi textile proporţia de 50%, în industria metalurgică, mai ales la Bucureşti, mai mult, iar în ramurile: mine, cariere, chimică proporţia de personal strein atinge în unele locuri 100%. In întreprinderile din Ardeal personalul românesc technic şi administrativ este aproape inexistent.

In faţa tristelor constatări de stăpânire streină în economia noastră, verificate prin Expoziţia dela Parcul Carol, este locul să ne întrebăm, cum ar trebui să fie o adevărată politică industrială românească.

Procesul de industrializare, necesar ţării noastre, trebue făcut numai cu capital românesc şi de măsurile protecţionismului de stat nu trebue să se bucure decât întreprinderile curat româneşti cari prelucrează industrial, materii prime date de agricultura noastră, sau maşini pentru utilajul agricol, pentru căile ferate, industria petroliferă, apărarea naţională, precum şi acelea cari satisfac direct nevoile ţăranilor noştri.

Iată câteva exemple de industrii curat româneşti, cari au luptat cu curaj pentru a nu fi înghiţite de cele streine ajunse stăpâne în economia noastră:

Ţesătoria mecanică Stan Rizescu S. A. Brăneşti Dâmboviţa, model de întreprindere ridicată din mediu rural curat românesc, prin priceperea şi viaţa de muncă uriaşe a unui singur om, care dela 4 războaie de ţesut în 1884, o ridică la 132 în 1914, pentru a atinge azi o producţie de 5 milioane metri ţesături, cu 480 războaie şi instalaţii moderne, întinse pe mai multe mii de metri patraţi.

Fabrica metalurgică Dumitru Voina Bucureşti şi Braşov, înfiinţată în 1882, şi de atunci în strânsă legătură cu agricultura, producând pentru ţăranul nostru, tot utilajul agricol mic şi mare, dela cuie până la uscătorii de porumb şi maşini de morărit, instalaţii de silozuri, etc. Fabrica de hârtie «Letea», care prin 50 de ani de muncă românească cu capital românesc a ajuns la considerabila capacitate de producţie de azi. Soc. de ciment Cantacuzino Brăila, Intreprinderile technice de construcţie ing. Tib. Eremie, cu fabrica de ciment Fieni, Soc. Tramwaelor Bucureşti, ridicată la starea de azi numai prin muncă românească. Fabrica de pielărie Mociorniţă Bucureşti, cu o producţie foarte variată, inclusiv măşti de război. «Exploatarea Administraţiei fondului bisericesc ortodox român» din Bucovina care posedă 233000 hectare păduri şi exploatează anual peste 1 milion mc. cherestea. In fine şi un exemplu din industria petroliferă: «Creditul Minier» înfiinţat în 1919 cu un capital de 630 milioane lei, care a produs de atunci 5,45 mil. tone ţiţei, care prelucrat, a atins o valoare de 9 miliarde forându-se peste 200 de mii de metri (sonda dela Chiţorani 3382 m. este cea mai adâncă din Europa). Prin moderna rafinerie construită anul trecut la Brazi, această Societate românească va putea prelucrà 120 vagoane zilnic.

Numai pe astfel de temelii se va putea desvolta o mare industrie romă-

nească şi pentru aceasta statul va trebui să pună mai întâi moralitate şi ordine în administraţia şi în finanţele sale. Intr'un nou regim de rânduială politică, economică şi financiară, prima datorie va fi perfecţionarea agriculturii prin înzestrarea ei cu tot utilajul necesar, pentru a-i spori randamentul şi deci a creşte puterea de consumaţie a maselor de ţărani. In acelaş timp va trebui ajutată cu toate mijloacele industrializarea produselor agricole şi animale numai prin întreprinderi româneşti.

In toate celelalte ramuri industriale, o politică energică va trebui să favorizeze prin comenzi mari la stat care este marele consumator, prin tot felul de legi de protecţie şi prime de încurajare, întreprinderile româneşti existente; iar toate întreprinderile mari cari interesează apărarea naţională şi sunt azi în mâna străinilor, dar cari cum ne-a spus Marechalul Foch în 1922, ne sunt de necesitate vitală, vor trebui etatizate forţat, având mai întâi grija de a pregăti din tineretul nostru în industria unui stat aliat, personal technic cu spirit conştiincios, metodic-sistematic. Paralel satul va trebui să reînvie industria casnică pentru ca prin munca ţăranului să concurăm industria minoritară manufacturieră de la noi. Va trebui reorganizat comerţul nostru exterior, încheindu-se convenţii de vânzare de produse agricole în schimbul acelor produse industriale cari azi sunt speculate la noi de industrii ce nu sunt ale noastre. Exportul de produse lemnoase, petrolifere şi chiar cereale şi animale, va trebui îndreptat mai mult în direcţia calitativă decât cantitativă. Toate acestea într'o Românie viitoare a unei noi rânduieli politice.

Pentru prezent concluziile sunt următoarele: După cincizeci de ani de politică industrială pentru propăşirea economică a neamului nostru, totul este de reluat aproape dela capăt, căci bilanţul se încheie azi prin trădarea politicienilor cu îngenuncherea noastră economică în faţa străinului «cetăţean român».

BIBLIOGRAFIE

1. *Aurelian:* Cum se poate funda o industrie în România 1881.
   » Rumänische Handelspolitik gegenüber der Handelsverträge. 1885.
2. *Manoilescu M.:* Starea actuală a României şi programul de viitor în cadrul noilor legi economice. Bucureşti 1921.
3. *Rommenhöller:* Gross-Rumänien, seine ökonomische, soz. finanzielle und politische Struktur. Berlin 1926. Puttkammer.
4. *Brătianu V.:* La politique d'Etat du pétrole en Roumanie à la suite de la loi des mines.
5. *Buşilă C.:* Industria românească în decurs de 50 de ani -- 1931. Bul. Soc. Politechnice.
6. *Buşilă C.:* L'industrie roumaine pendant la période de dépression.
7. *Madgearu V.:* La Roumanie à la Conférence de Stresa. 1932.
8. » Politica noastră financiară în decursul depresiunii economice.
9. » Pentru apărarea avuţiei statului 1934.

10. *Brătianu Ion I. C.:* Activitatea Corpurilor Legiuitoare şi a Guvernului dela 1922 la 1926.
11. *Gheorghiu I. D.:* Politica vamală şi comercială a României după război.
12. *Partidul Naţ.-Liberal:* Politica Industrială — Studii şi Rapoarte 1933.
13. *Topliceanu Al.:* Streinii în viaţa economică a ţării. 1933.
14. *Păianu N. J.:* Industria mare în România. 1866—1906. — Bul. Soc. Politechnice. 1906.
15. *A. G. I. R.:* Referat asupra Legii pentru protecţia Muncii Naţionale în legătură cu şomajul intelectualilor români. 1934.
16. *Paşcanu S. ing.:* Industria uzinelor electrice din România. 1929.
17. *Camera de comerţ şi industrie din Braşov:* Raport şi Dare de seamă asupra activităţii Camerei pe anul 1933.
18. *Iordan D. Dr.:* Venitul naţional al României. Ed. Instit. Econom. al României.
19. *Dragomir Dr. P.:* Pentru ce România este o ţară Agricolă-Industrială Bulet. U.G.I.R. No. 9—10. pg. 28. 1934 (de aci s'au împrumutat date pentru Tabloul I).
20. *Soc. Naţ. de Credit Industrial:* Meseriile şi mica industrie în România, 1928.
21. *Stroe G.:* Expoziţia Industrială. Rev. Fund. Regale. Nov. 1934, p. 456.
22. *Vlădescu I. Dr.:* Pro industria. Bulet. A.G.I.R. No. 3, 1934.
23. *Issărescu U. ing.:* Bazele ocrotirii muncii româneşti, Bul. A.G.I.R. No. 12, 1934,
24. *Panaitescu P. N.:* Ocrotirea muncii naţionale. Bul. A.G.I.R. No. 12, 1934.
25. *Panaitescu P. N.:* Ocrotirea muncii ţărăneşti. Bul. A.G.I.R. No. 11, 1934.
26. *Chelaru G.-Cristea C.:* Problema şomajului românesc. Bul. A.G.I.R. No. 11, 1934.
27. *Slăvescu Victor:* Statul şi întreprinderile economice. Inst. Ec. Rom.
28. *Ministerul Ind. şi Com.:* Indicatorul Oficial al Industriei Româneşti 1933, Mon. Of.
29. *Machlup Fritz:* Führer durch die Krisenpolitik. Herausg. Oester. Institut. f. Konjunkturforsch. 1934.
30. *Expoziţia-târg a industriei româneşti:* Lista participanţilor 1934.
31. *Institutul Românesc de Conjunctură:* Buletin Trimestrial. Anul I No. 3—4 şi Anul II No. 1, 2, 3 şi complectări în «Universul» din 15—20 Dec. 1934 şi 15—25 Ian. 1935 (din acest Buletin s'au luat majoritatea datelor din tablourile din text).
32. *Petin E.:* Industria românească în cadrul economiei naţionale. «Argus» 1 Oct. 1934.
33. *Angelescu Dr. N. I.:* Din începuturile industriei româneşti — «Argus» — 1 Oct. 1934.
34. Colecţia ziarelor «Universul», «Ţara Noastră», «Calendarul» şi «Porunca Vremii» din anii 1933/34 pentru date asupra proporţiei de streini (cu indicaţia nominală), în diferitele întreprinderi industriale din ţară.
35. *Camera de comerţ şi industrie din Cluj:* Industria şi bogăţiile naţionale din Ardeal şi Banat, 1927.
36. *Nicolau-Bârlad:* Valorificarea produselor noastre lemnoase, 1934.
37. *Polizu R.:* Anuarul general al Societăţilor anonime p. a. din România.

Ing. Dr. EUGEN IONICĂ

INSEMNARI

NICHIFOR CRAINIC ŞI POSITIVISMUL. — Reluând «Gândirea», d-l N. Crainic continuă, pe aceeaş linie a străduinţei ortodoxe, lupta, care îi face atâta cinste, pentru valorile noastre religioase şi tradiţionale. La autorul «Darurilor pământului» şi al «Ţării de dincolo de veac», lupta aceasta e aproape manifestarea spontană a unei sensibilităţi acordate surprinzător în mişcările afective ale poporului.

Intr'un articol (din al II-lea nr. al revistei), al cărui sentiment il impărtăşim în întregime aci, d-sa se ocupă, extinzând cadrul discuţiunii poate dincolo de ceeace ne priveşte, de cei pe care-i botează «titanii ateismului». E o trecere critică in revistă a doctrinelor apusene, din care a pornit şi pe care se sprijină ofensiva modernă împotriva Dumnezeului celui viu. Asupra acestei reviste însă noi ne îngăduim unele rezerve şi o facem din grija, mai cu seamă, de a feri, prin semnalarea lor, solidarizarea unei poziţii de preţ obştesc cu excluziuni excesive şi cu implicări nesigure.

Ne referim aci îndeosebi la consideraţiile d-lui Crainic asupra positivismului şi asupra lui Aug. Comte, pe care-l trece în ordinea filosofică reprezentant («titan») al ateismului — după cum în ordinea ştiinţifică recunoscuse pe Darwin şi darwinismul, iar în ordine economică pe K. Marx.

Două lucruri sunt însă, din capul locului, de deosebit în această privinţă: positivsmul ca atitudine a gândirii ştiinţifice în faţa universului fenomenal şi positivismul ca sistem personal de gândire al filosofului francez. In prima accepţiune, el depăşeşte ca durată şi cuprindere sistemele filosofice, el este anterior şi posterior lui Comte, şi se leagă de condiţiile însăşi ale cercetării ştiinţifice extinse la totalitatea domeniului fenomenal. In acest sens, care implică astfel întreaga desvoltare a ştiinţei de la Leonardo şi Galileu până în zilele noastre, fie fizico-chimică, fie biologică, fie anthropologică, în măsura rezultatelor vacrificate — şi nu sunt în bună parte pentru Darwin, dar pot fi pentru altul —, problema raporturilor nu se pune, după socotinţa noastră, în termenii unui antagonism, de care nimeni n'ar profita. Ea caută mai curând înţelesul unei armonizări care să aşeze cugetarea positivistă a ştiinţei în cuprinzătoarea vedere a lumii, la nivelul de adevăruri, pe cari le serveşte.

In a doua accepţiune, positivismul e o încercare de reconstituire a regimului minţii şi inimii omeneşti pe baza metodelor ştiinţifice. Ea exclude întradevăr ideea de divinitate, pe care o înlocueşte cu aceea de Omenire (nu cu aceea de Om), concepută însă ca personificare ideală a realizărilor morale şi intelectuale, spre care positivismul se va îndrepta într'o adorare suceptibilă de a-l înălţa *deasupra sa:*

In te misericordia, in te pietate,
In te magnificenza, in te s'aduna,
Quantunque in creature è di bontate!

Dar pentru cine ştie citi şi înţelege dincolo de litera cuvintelor, positivismul comtist e una din cele mai mişcătoare experienţe omeneşti pe calea ce duce spre Dumnezeu. Ea arată, prin trebuinţa lui de a se depăşi continuu în satisfacerea nevoilor morale ale omului, ridicându-se de la ştiinţă la filosofie şi de la filofosie la religie, apoi de la sinteza morală la sinteza poetică, dând astfel viaţă dincolo de Omenire, Pământului şi Spaţiilor eterate, ca arată cum în spiritul omenesc totul aspiră, în

ultima analiză, spre ideea de existenţă perfectă şi de existenţă absolută. Ca să facem plăcere d-lui Crainic îi amintim aci formula în care A. Comte ajunsese în *Sistemul de politică positivă* să rezume integrul sens al evoluţiei colective: «omul devine din ce în ce mai religios», adică mai unificat în larga rânduială a lumii. De altcum, spre sfârşitul vieţii sale, filosoful francez simţind adânca înrudire omenească a doctrinei positiviste cu creştinismul catolic, a propus Papei o alianţă în vederea unei lupte comune împotriva anarhiei morale şi a liberului examen — document curios, care vădeşte adevăratele tendinţe ale unei doctrine.

Dar omul acesta, care a «depărtat» apropiind de Dumnezeu, ne-a legat ca niciunul de pământul strămoşesc (d-l N. Crainic o recunoaşte însuşi, deşi cu o pagină mai înainte d-sa socotea îndepărtarea de cer şi ruperea de pământ între caracterele fundamentale ale titanismului). Tradiţionalismul intelectual îşi are obârşia în Auguste Comte. El este acela care a arătat preţul solidarităţii cu generaţiile trecute, adâncite în negura vremii, el a numit patria depozitara sufletului străbun, tot el a făcut din familie şi patrie treptele sigure ale omenirii, denunţând caracterul anarhic al democraţiilor moderne. «Vivre pour autrui», «Vivre au grand jour!». «Famille, Patrie, Humanité». Les vivants sont essentiellement et de plus en plus gouvernés par les morts» «l'amour pour principe, l'ordre pour base, le progrès pour but», iată maxime rezumative ale unei imense sforţări teoretice, care înscriu pe Comte între pământenii cei mai demni de recunoştinţa urmaşilor.

Argumentele d-lui Crainic cari tind să înfăţişeze positivismul ca o masonerie antropolatră (istoric nu există nici cel mai mic contact), se îndreaptă în realitate spre altă doctrină filosofică, spre aşa numitul positivism «inorganic» al lui Littré de pildă, şi al celorlalţi positivişti, cari, cum spunea Comte însuşi «dacă se numesc intelectuali, nu sunt prin aceasta mai inteligenţi». Dar aceasta ne duce iarăşi în altă parte, spre trufia pseudoştiinţifică a unui Haeckel, cu totul streină de spiritul doctrinei lui Auguste Comte.

SOCIOLOGIA CONTIMPORANA. — In ultimul vol. al *Arhivei p. ştiinţa şi reforma socială* (a. XII p. 96—128) d. Traian *Herseni* publică, după propriile-i cuvinte, «un tablou rezumativ» de 32 pag., limpede şi bogat în material documentar, asupra *Sociologiei contimporane*, dar nu ca o *cercetare* propriu zisă ci ca «lucrare de informaţie».

Aşa dar, pentru informarea celor cari vor să se orienteze într'o oarecare măsură asupra mişcării sociologice din ultima vreme, d. H. expune critic, — pe scurt însă limpede, deşi în termeni de strictă specialitate, — ideile generale ale fiecăruia din curentele deosebite de d-sa, ilustrându-le cu exemplele cele mai însemnate şi mai cunoscute de concepţii şi autori. Nefiind scris pentru cei iniţiaţi în istoria doctrinelor sociologice, — aceştia au, ca şi autorul, isvoarele necesare de informaţie în acest domeniu, — articolul d-lui H. nu poate folosi nici celor complet nefamiliarizaţi cel puţin cu terminologia sociologiilor mai noi, — articolul fiind, pentru aceştia, preà încărcat de generalităţi. In forma aceasta, el nu poate folosi decât celor orientaţi întrucâtva asupra lucrurilor acestora, cari au mai auzit şi mai ştiu câte ceva despre ele, dar cari n'au posibilitatea ori nici chiar timpul necesar pentru a consulta isvoarele directe sau celelalte mijloace de informaţie, cum este în genere cazul studenţilor în sociologie la cari se pare că s'a gândit în primul rând d. H.

Pentru aceasta însă ar fi fost poate mai nimerit ca materialul documentar aşa de bogat de care dispuneà autorul, — peste 130 de lucrări citate în note şi cam tot atâţia autori citaţi în text, — să fi fost prezentat sub forma unei *bibliografii critice*, pentru care i-ar fi servit de model lucrarea lui Daniel *Essertier: Psychologie et Sociologie* essai de bibliographie critique, Paris Alcan, 1927, pe care d-sa însuşi o citează printre isvoarele de informaţie. Dacă apoi, pe lângă datele *complete* pe cari, în forma aceasta ar fi trebuit să le deà asupra fie-

cărei cărţi înregistrate (locul, editura şi data apariţiei, formatul şi numărul de pagini) ar fi întreprins, sub forma unei introduceri de pildă, o cercetare, tot sociologică, a noilor curente din sociologie în legătură cu împrejurările de istoria culturii în cari au luat naştere, şi dacă ar fi stăruit mai ales asupra momentului în care sociologia a devenit înadevăr o *ştiinţă*, — pentru aceasta ar fi putut plecà dela teza lui *W. Sombart* din *Anfänge der Soziologie* (vol. *Die Hauptprobleme der Soziologie*, închinat lui *Max Weber*, München 1923) pe care d. H., fiind aşa de apropiată vederilor sale (v. *Arhiva* p. 98 sus), deşi nu o citează, fără îndoială că o cunoaşte, — autorul *Sociologiei contimporane* ar fi făcut o lucrare care, ca însăşi in spirit sociologic, puteà fi consultată cu folos chiar şi de specialişti. Însă după cum lasă să se întrevadă la începutul articolului, d. H. îşi rezervă probabil această sarcină în cadrul mai larg al unei *istorii a sociologiei contimporane*. Spre această lucrare, articolul din *Arhiva*, oricât de şcolăreşte conceput, este fără îndoială un pas făcut.

Dacă, pentru felul în care se înfăţişează acum, ar fi să-i remarcăm totuşi o lipsă, dealtfel destul de mică, ar fi aceea a câtorva rânduri cari să pomenească încercările asemănătoare din literatura *noastră* sociologică. De-ar fi fost numai cele două studii ale d-lui Petre *Andrei: Posibilitatea sociologiei ca ştiinţă* şi *Problema metodei în Sociologie* (vol. *Probleme de Sociologie*, C. S. 1927 p. 5—115) cari folosesc deşi altfel orânduit şi cu alt scop, cam acelaş material privitor la sociologia contemporană, fără a mai aminti de lucrarea recentă a d-lui Eugeniu *Speranţia: Problemele Sociologiei contemporne*, Bucureşti 1933, faţă de care d. H. îşi precizează atitudinea în recenzia cărţii apărută, întâmplător numai, în acelaş număr al *Arhivei* p. 159. Aceasta nu numai pentru a nu pierde *legătura cu munca înaintaşilor* ci mai ales spre a pune mai bine în lumină partea de *contribuţie nouă* a noului studiu, care nu se poate spune că lipseşte din cel de faţă.

Despre celelalte merite ale acestui tânăr înzestrat din plin cu darul de a scrie *viu şi informat*, cum ar fi bunăoară uşurinţa cu care mânuie abstracţiunile, noutatea ideilor, claritatea şi vioiciunea expunerii, nu e nevoe să stăruim; cetitorii le cunosc din studiile sale filosofice de mai nainte *(Metafizica Absolutului, Sociologia Spiritului, Dialectica Spiritului ş. a.)*, în care, în câte 10—12 pag. de revistă, are curajul să trateze şi să deslege chiar, aproape toate marile probleme ale filosofiei, cu o îndemânare la înălţimea celor mai de seamă gânditori apuseni contemporani.

SOCIOLOGIA MILITANS se numeşte cartea D-lui Profesor Dimitrie Gusti apărută de curând în editura Institutului Social Român. Sunt aci adunate o seamă de lucrări şi articole fundamentale care erau epuizate, sau răspândite prin reviste ce cu greu puteau fi consultate.

Această lucrare împlineşte o lipsă ce s'a făcut tot mai mult simţită în vremea din urmă, atât în rândul acelora cari se specializează în sociologie cât şi în rândul acelora cari se interesează din afară de mişcarea sociologică dela noi. Căci, alături de critica ce s'ar putea face gândirii şi activităţii sociologice a Profesorului Gusti, trebue să recunoaştem că începând cu D-sa sociologia românească se împământeneşte cu adevărat, atât prin lucrările teoretice pe cari le-a făcut, dar *mai ales* prin cercetările monografice.

Pentru o mai bună înţelegere, mergerea la isvor era necesară, fapt care se poate împlini acum după apariţia «sociologiei militans».

D. BRUCAR ŞI... FILOSOFICITATEA ROMANULUI. D. B., avocat de profesie însă de vocaţie filosof, după ce în celebrul său *discours* filosofase asupra filosofiei în general, a prins acum să *filosoficizeze*, cum ar spune d-sa, asupra filosofiei româneşti în special, socotind-o, *ontologic* vorbind, un... fenomen care a întrecut orice aşteptări dela 1924 încoace — cam de când a descoperit d-sa pe Husserl. Până acum nu ne-a dat însă, ca filosofie a filosofiei româneşti, decât tot numai un fel de discurs, în care ne-a lămurit cam ce-ar vrea să urmărească d-sa în descrierea fenomenului în chestie.

De explicat, cum s'a făcut pân'acuma, nu s'ar băga să-l explice, fiindcă «explicaţia (cauzală)» prea «se referă» la «temporicitatea fenomenului» şi lucrul acesta nu-l interesează pe d. B. Altceva ar vrea d-sa să-i facă fenomenului: anume să-l privească «pe un plan de ontologie, metafizic cu alte cuvinte», deoarece numai aşa se poate apropia de ceeace d-sa numeşte «existenţialitatea» lui, adică, pentru cine pricepe mai greu, de «permanenţa lui văzută ca esenţialitate». Rezultatul e că d. B. ne va descrie noua filosofie românească nu în *perifericiozitatea* ei exterioară ci în însăşi *filosofticitatea* ei pură.

Pentru aceasta, noul gen de *fiolsofilfizare* cere «descatenarea» imediată a fenomenului de tot ce miroasă a temporicitate şi empiricitate: orice fel de cauzalitate şi de existenţialitate care înconjoară numai pe dinafară esenţialitatea fenomenului cu pricina. Odată atinsă transcendenţa fenomenului văzută ca existenţialitate, răsplata muncii vine dela sine: «încântarea beatitudinii».

Se vede însă să d. B. a atins beatitudinea înainte de a trece la descrierea propriu zisă a «fenomenului filosofic românesc», fiindcă s'a mulţumit şi de data aceasta tot cu un simplu *discurs*. Lucrul se... explică dealtfel.

CONFLICTUL ŞI MISIUNEA CUGETATORULUI INIMOS. Mişcat de «*dezacordul dintre adevărurile spiritului şi fenomenele prezentului*», şi «*luând asupră-şi păcatele omenirii şi sarcina îndreptării lor*» mai ales pe calea «unui contact cât mai strâns cu masele şi *cu tinerimea entusiastă şi capabilă de jertfe*», d. Petru Comarnescu, s'a văzut nevoit să publice în primul nr. al revistei *Criterion* o meditaţie însufleţită de o impresionantă pornire spre jertfă, în care se strădueşte să înfăţişeze pe de o parte «conflictul de tristă grandoare» în care se găseşte astăzi «omul cugetător şi voitor de bine universal şi permanent», «căruia inima nu-i îngădue să rămână indiferent» în faţa amintitului dezacord, iar pe de alta misiunea aceluiaş «cugetător inimos» în legătură cu «păcatele omenirii» şi cu «îndreptarea lor». Dacă acest cugetător îngrijat de soarta omenirii şi mai cu seamă a mulţimilor, vrea să scape printr'o «atitudine demnă şi eficace» de acel conflict sfâşietor pentru inima lui «plină de fervoare şi îndoeli asupra destinului lumii şi a viitorului spiritualităţii» să *bine-voiască* a-şi pleca urechea înţelegătoare spre «aceste mişcări de preschimbare a fizionomiei lumii» cu scopul de a obţine «o relativă *împrietenire* care să îngădue un început de receptivitate critică în sens superior (fireşte!) sau o *minimă inspirare a cercurilor conducătoare conştiente a acelor mişcări*», iar refuzul din partea acelor cercuri, care nu s'ar lăsa deci *inspirate* de cugetările sale inimoase, să nu-l împiedece câtuşi de puţin dela «mărturisirea adevărului întreg», — ceeace fireşte că ar face cu atât mai bucuros dacă ar comunica efectiv cu căpeteniile mişcării! Dar şi într'un caz şi în altul, e bine să nu uite cugetătorul inimos că «imperativul etic» sub ordinele căruia lucrează, îi porunceşte ca «mărturisirea adevărului», oricât de «antipatică» ar fi pentru mase, sau poate tocmai deaceea, — să nu aibă un «caracter agresiv, sau suficient, sau, mai ales (mai ales aceasta:) *interesat*». Pentrucă numai în felul acesta «ideile şi criteriile» cugetătorilor inimoşi se pot dovedi reale şi eficace chiar când «purtătorii lor sunt nesocotiţi, persecutaţi sau (mai ştii?) *ucişi*».

Trebue să recunoaştem că pe cât de *trist* este conflictul în care se găseşte inimosul cugetător şi voitor de bine, pe atât de primejdioasă îi e misiunea, dacă vrea s'o ia în serios, aşa cum i-o recomandă, fără nicio rezervă, d. Comarnescu în meditaţia sa, ca însăşi o curajioasă mărturisire a adevărului, care însă din fericire nu-i va atrage autorului nici persecutarea nici uciderea din partea «cercurilor conducătoare ale acelor mişcări de preschimbare a fizionomiei lumii».

Cel mult dacă ea va apărea ca o... nouă «beţie de cuvinte», acelor «milioane de oameni ai miturilor şi fervorilor naturale», incapabili să înţeleagă drama cugetătorului inimos, contribuind astfel şi această primă «mărturisire a adevărului» la sporirea acelui tragic «dezacord dintre adevărurile spiritului şi fenomenele prezentului» constatat pe bună dreptate de către

d. C. mai ales în *capul* cugetătorilor prea.. inimoşi.

In ce priveşte latura serioară a problemei, răspunsul l-a dat Anton Golopenţia în n-rul 3 al rev. *Criterion*: «Dacă noi, intelectualii români ne vom săvârşi munca, situaţia noastră nu va fi niciodată problematică. Acum e problematică încă. Mai toţi perseverăm încă pe linia dinainte de război, a umblatului la pas cu Apusul (cu toate că acesta a ajuns să se îndoiască de justeţea paşilor lui), *fără să luăm seama la cele româneşti din jurul nostru*». Cât despre obârşia «dezacordului» şi conflictului în inima cugetătorilor noştri «voitori de bine», o bănueşte pe bună dreptate Golopenţia: «Situaţia noastră, a intelectualilor români, nu devine «tragică şi futilă» decât *când ne lăsăm copleşiţi de complicaţii străine*».

*

DESTIN, volumul de poezii al d-lui V. Voiculescu, este una din operile reprezentative ale literaturii româneşti contemporane. Dela *Pârgă* şi *Poeme cu îngeri* la Destin, d. Voiculescu străbate o cale în lungul căreia se simte cum treptat poetul se realizează interior şi artistul devine tot mai stăpân pe meşteşugul său. D. Voiculescu s'a realizat încetul dar temeinic; s'a înnoit continu, dar nu renunţând la ceeace a fost, ci întregindu-se.

In culegerea «Destin» desprindem două cicluri mai mari: Ciclul «Destin» şi ciclul «Copilul pădurarului», cu preocupări deosebite dela unul la altul, dar care arată o trecere dela idei abstracte în legătură cu destinul omenesc şi cu firea omenească, la omul concret al plaiurilor noastre şi la peisagiul curat românesc.

Dăm mai jos drumul pe care îl urmează inspiraţia poetului, drum a cărui ţintă şi ocoluri ni le anunţă poetul însuşi în poezia *Gândului*. Poetul îşi propune în vorbirea cu gândul propriu un drum greu şi spinos pentru desvăluirea valorilor mari ale cugetului.

Am să te port
Pe cărări de piatră abia slemnite
In graiul cu urcuşuri bolovănoase,
Peste praguri de expresii încremenite,
Sus pe coclauri de munte,
Un munte de calm şi tăcere,
De unde apele au cărat toate vorbele
mărunte.
Şi unde văzduhul miroase a cimbru şi
miere.

Acolo să aţipeşti pe graiu tare. . .

Părăsind «pulberea de vorbe tocite» poetul se îndreaptă către conceptele mari cari ţin înţelesul soartei şi fiinţării lumii şi rosturile omului pe lume. Intreaga zidire a existenţii o vede umbrită însă de presimţirea morţii, redată într'un minunat tablou în «Trista minune»:

«Iată puţin şi triste minuni s'or împlini
«Din cerul frunţii ochii, polar vor asfinţi.

Viaţa trudnică, de luptă şi ură, se va isprăvi curând. Aceasta este ideea principală din «Trista minune». Dar dacă acesta este sfârşitul vieţii, care este sensul ei? Poetul îl întrevede în eternitatea cugetului. Nici acesta nu e dat omului decât printr'un efort continuu şi peste puterile lui. Deaceea se îndreaptă către cel Atot-puternic să-i dea puterea necesară pentru a duce o viaţă spirituală cât mai pură.

Implântă Doamne în ceara molatec'a simţirii
Vertebre tari de cuget. . .

Aceeaş problemă se continuă şi în poezia «Târziu». Iată cum este mărturisită această preocupare:

Ca o albină 'n câmpul cu firele răscoapte
Aştepţi prisaca morţii, când brumele
s'aştern,
Să intri ca'ntr'un fagur de linişte şi noapte,
Flămând de neagra miere a somnului etern.

Problema morţii pe care mai înainte o trata ca o minune ce se împlineşte pe neaşteptate, de astădată o tratează cu o seninătate şi cu un sens realist într'adevăr superior. Ea este ultima verigă a unui şir de procese naturale care se succed cu necesitate şi pe cari nici o putere nu le poate opri să se producă. Fără ca cineva să te poată opri, instinctiv, cum întră albina în stupul ei, intri şi tu om în moarte, pentru că aşa ţi-a fost dat.

Problema destinului şi sensului vieţii şi al morţii o va trata mai târziu într'un chip cu totul remarcabil în *Centaurul* care este poezia sintetică a tuturor întrebărilor, nedumeririlor poetului asupra acestor lucruri şi în care se găsesc versuri substanţiale, de un puternic dinamism.

Cobor spre argila din alba-mi structură,
Mă urc pân'la aur, la spiritul pur.
. . .Strâng lacrimi. Culeg floare. . .
Lin licărind din văgăuni
Amforele gândului le înalţ spre isvoare.

In acest din urmă volum, poezia d-lui Voiculescu, deşi este inspirată dintr'o lume concretă, aceea românească, tratează teme universale. Arta d-sale este o artă intelectuală, echilibrată, arhitecturală, este o artă clasică.

ROMANUL SPECIFICULUI NAŢIONAL. — Ca o replică la discuţiile în legătură cu specificul naţional în artă, literatură, filosofie, în cultură în genere, — temă la modă a foiletoanelor şi eseurilor de după războ, — se pare că a prezentat d. Victor Ion Popa romanul *Velerim şi Veler Doamne*, operă de o remarcabilă valoare şi ca subiect şi ca realizare, — pe care însă critica literară, câtă avem şi cum o avem, absorbită întru totul de literatura «interioristă», a trecut-o cu vederea, socotind-o pe semne învechită. Şi totuşi, tratând o temă din lumea sătească, romanul d-lui P. aduce, faţă de lucrările asemănătoare dinnaintea lui (*Năpasta* lui Caragiale, *Ion* al lui Rebreanu, *Baltagul* lui Sadoveanu), o contribuţie nouă şi preţioasă la zugrăvirea artistică a sufletului şi cugetului ţărănesc. Spiritual, romanul se petrece în cel mai larg orizont cu putinţă: lupta omului cu destinul neînduplecat, cu osânda din sufletul lui ursit, împotriva tuturor dorinţelor şi sforţărilor sale spre o viaţă dreaptă şi cinstită, — unui sbucium, unui neastâmpăr fără temei vădit, care-l poartă pe drumuri nedorite. E tema marilor tragedii. Omul nu *face* nimic cu dela el putere, ci *împlineşte o rânduială* în care e cuprins şi el ca un fulg într'un vârtej năpraznic.

Faţă de *Muşcata din fereastă*, stăpânită de aceeaşi înţelepciune străbună a lucrurilor cari vin şi trec, rămânând totuşi aceleaşi în rotirea lor eternă, d. V. I. P., un talent de mari resonanţe spirituale, înzestrat cu bogate şi noui mijloace de mânuire a limbii româneşti, — vedem în d-sa un continuator al lui Sadoveanu — a înaintat mult spre adâncimile tainice ale sufletului şi cugetului ţărănesc.

Sufletul lăuntric al satelor noastre, cu înţelepciunea lor adâncă şi resemnată în lucrurile mari, isteaţă şi jucăuşă în cele mărunte şi omeneşti, cu vorba lor cumpănită mult, ca să fie mai limpede, şi spusă până în cele din urmă tot cu două înţelesuri, cu iubirea lor, contopită într'o desăvârşită înfrăţire, pentru lumea celor necuvântătoare, cu patimile şi virtuţile lor, răsare la fiecare pagină din romanul d-lui Vicor Ion Popa. Ca limbă, *Valerim şi Veler Doamne* este alături de *Destin*, volumul de poezii al d-lui Voiculescu, a doua carte cu însemnate noutăţi de vocabular.

Dacă D-sa, spre deosebire de aproape toţi romancierii şi poeţii noştri de azi, cari ajung foarte de timpuriu la nivelul «*definitiv*», dincolo de care nu mai pot trece, va şti să continue fără preget munca de pătrundere a celor omeneşti şi româneşti din viaţa societăţii noastre, va isbuti, cu mijloacele pe care le are din belşug să-şi sporească fără încetare adevărurile şi frumuseţile lumii pe care o creiază în arta sa.

ISVOARE ŞI POPASURI, ultima carte a arhitectului şi pictorului G. M. Cantacuzino este o continuare firească a celeilalte cărţi mai vechi «Arcade, firide şi lespezi». Aceste două lucrări aduc un gen nou în publicistica noastră. Este în ele o îmbinare continuă de arhitectură, istorie şi poezie, încât acela care s'a aplecat cât de puţin asupra creaţiilor artistice ale acestui popor se simte prins de observaţiile substanţiale şi descrierile frumoase pe cari cuvântul D-lui Cantacuzino ni le desvălue.

D-sa vede în trecutul artistic punctul de plecare şi sprijinul bun al adevăratului creator de frumuseţi: «Pentru a creea în linişte, pentru a privi viitorul cu ochii limpezi şi sufletul im-

păcat, atât meşteşugarul cât şi artistul au ne-
voe să se reazeme pe un trecut plin de legende
şi de experienţe realizate. *Trecutul stă în urma
noastră nu pentru a fi copiat ci ca o chezăşie
a posibilităţilor viitoare*».

Dar nu numai atât: legătura cu trecutul este
şi isvorul de energie şi ridicare a unui neam
care se vrea întreg şi puternic. Lângă mormân-
tul lui Mircea cel Bătrân gândul artistic a fost
depăşit: «Intotdeauna mormintele venerabile
mi-au apărut ca surse de energie mai mult de
cât ca exemple estetice. Nu modelele frumoase
căutam la umbra zidurilor care au rezistat asal-
turilor nebune ale oştirilor vrăjmaşe, ci ecoul
marelor fapte şi statornica intuiţie a aceloraşi
răvne. *O amplificare a nădejdii, iată ce am gă-
sit la Argeş, la Horez şi aici la Cozia; o dila-
tare a forţelor noastre de speranţă, un imbold
pentru a ne pierde în destinele acestui neam,
increzători în vremuri de isbândă ce au să vie*».

Dela paginile închinate arhitecturii lui Brâncoveanu şi Ştefan cel Mare până la acelea închinate casei ţărăneşti, cumpenei, troiţei şi meşteşugului în metale, avem frumuseţi de netăgăduit.

OAMENI CARI AU FOST, cartea D-lui prof. Iorga, tipărită de Fundaţiile Regale, cuprinde pagini de o înaltă inspiraţie şi de un puternic realism. Cuvântul se leagă aci într'o ţesătură de aleasă artă, imaginile se împlinesc bogate de înţeles. Caracterizările făcute, direct sau prin descrieri de situaţii, prind trăsăturile chipurilor în ce au ele mai esenţial, mai propriu, mai adânc. Aşa sunt paginile închinate lui Eminescu, Grigorescu, Gh. Popovici, Mihai Viteazul, Tolstoi, tot aşa sunt şi celelalte pagini închinate unor oameni de o deosebită măsură.

Iată câteva rânduri de adâncire în tainele sufletului omenesc scrise la moartea lui Tolstoi: «a hrănit şi el ultimul vis al păstrării pentru sine, al ruperii legăturilor cu omul făţarnic şi zadarnic. A fugit din mijlocul gloriei şi a uitat că fuge din mijlocul datoriei, care nu e întotdeauna plăcută, dar e inevitabilă întotdeauna». «Pentru a ieşi din viaţă nu e decât o singură poartă: a morţii. Şi ce e mai cuminte, e să aştepţi să ţi-o deschidă puterea dela care ţii vieaţa»

Dar în afară de aceste despicări în adâncul sufletelor şi de farmecul cuvântului cântat adeseori D-l prof. Iorga vorbind despre aceşti premergători, ne face să pătrundem în tainele istoriei noastre naţionale.

Pentru gândul instructiv, pentru arta aleasă, pentru energia şi încrederea ce ne-o transmite profesorul prin această carte, nu putem îndeajuns să o recomandăm. Ne gândim mai ales la tineri, la studenţii noştri pentru cari cetirea acestor pagini poate fi prilej de desfătare şi rodnicie spirituală.

TEODORESCU SION este unul din reprezentanţii de seamă ai plasticei româneşti de azi. Aceasta nu pentrucă lucrează şi expune în România ci pentrucă păstrează în creaţiunile sale legăturile directe şi continue cu viaţa de aci. In arta sa ne-a transpus pământul şi omul românesc. Din acest punct de vedere el poate fi apropiat de Grigorescu, dar poate fi şi deosebit de acesta prin caracterul puternic realist cu care este înzestrat.

In operile sale de mare compoziţie, Teodorescu Sion cu mijloace cu totul noi, a tratat subiecte româneşti caracteristice; ochiul pătrunzător al artistului le-a prins în trăsăturile esenţiale şi proprii. Sion a pictat peisagiul masiv, sobru, cu zările tăiate ale muntelui şi priveliştea pură, argintie şi întinsă, desprinsă din stânca mării. Oamenii au ceva din înfăţişarea locului care i-a născut şi crescut. Aşa ni-i arată operile sale, în deosebi acelea în cari apar ţăranii noştri puternici şi aspri, înfrăţiţi cu pământul şi zarea vieţii lor naturale.

Cu cea din urmă expoziţie dela Dalles, Teodorescu Sion ne-a adus lucruri noi, atât în privinţa temelor cât şi în aceea a coloritului. Compoziţiile ţărăneşti şi priveliştea românească au făcut loc interiorului, portretelor şi mai ales florilor. In culoare se observă la fel o schimbare; trecerea dela tonuri tari şi sobre spre tonuri tot mai îndulcite.

Preţioasa contribuţie artistică a ultimei expoziţii, pe lângă realizarea aleasă a portretelor,

pare că stă în flori, acest subiect care atrage, atâţi artişti şi pe care îl realizează cu adevărat atât de puţini. Nuanţele culorilor, puritatea şi lumina brumată ce cade pe ele, le dă o deosebită putere de expresie, ca a naturii vii.

Deşi îl găsim mai autentic în vechile compoziţii, şi cu această nouă expoziţie Teodorescu Sion rămâne în arta românească un inovator şi un întăritor al ei, între artificiile modernismului şi clişeele artei didactice.

MIRCEA ELIADE ŞI LITERATURA PROASTĂ. — D-l M. Eliade vrea să-şi prindă compatrioţii în vină de nemulţumire şi deşteptăciune, ceeace poate fi şi destul de greu şi foarte uşor. «Români deştepţi şi nemulţumiţi» îşi numeşte d-sa articolul din numărul de Crăciun al «Vieţii literare». Nemulţumiţi Românii ieri pentrucă se scria prea puţin, nemulţumiţi astăzi pentrucă se scrie prea mult. Şi deştepţi dece? Pentrucă vor să apară astfel prin nemulţumirea lor.

Foarte bine. «Se publică, ne spune d-l Eliade, zece cărţi pe săptămână? Ei şi? Lasă să se publice şi o sută. Orice carte apărută în România, oricât de «comercială» ar fi ea, tot este un act de afirmare spirituală; nu pentru d-ta (amabil)... ci (mai puţin măgulitor) pentru un funcţionar, pentru un ofiţer de provincie, un seminarist etc. Nu e vorba, precizează d-l E. de creaţie, de valoare, ci de funcţiunea ofensivă pe care o are *orice* carte, de ori cine ar fi ea scrisă. Nu cred într'o acţiune negativă a cărţilor proaste sau mediocre... Se găsesc întotdeauna în gradul de cultură în care ne aflăm, câţiva oameni care să înceapă a iubi literatura printr'o carte proastă».

Fireşte, suntem cu totul de aceaşi părere de câte ori această carte «proastă» e semnată de E. Bourget. Dar ce se va întâmpla, ne întrebăm, când acea «orice» carte ne vine prin bunele oficii ale d-lui Hertz, fie cu recomandarea d-lui P. Istrati, fie fără ea? Evident va fi şi aceasta un «act de afirmare spirituală» îndrumător spre alt act de afirmare spirituală (superior acesta). Căci preţul acestor cărţi stă, după d-l Eliade, în familiarizarea cu lectura şi în îndemnul pe care l-ar aduce fiecare, pentru altele mai bogate. Dar dacă — o ipoteză — în loc de a duce mai sus, o carte spre alta mai bună, ar duce mai jos, spre alta mai proastă, dacă b. o. «Pentru un petec de negreaţă» nu va duce la «Intoarcerea din Raiu», ci la «Apărarea are cuvântul» sau la «Messalina»? Mai este atunci cartea aceea un act de afirmare spirituală, mai are vre-un sens ofensiva ei? N'am putea răspunde logic decât într'un singur fel.

Şi-apoi, de ce, mă rog, Radu Cosmin, ca să luăm un exemplu, ne-ar duce la d-l Cezar Petrescu şi Vasile Pop la d-l M. Eliade? Nu-i mai firesc oare să ne depărteze? Viciul acela al lecturii, câştigul prin care d-l Eliade vrea să răscumpere cărţile proaste, are apoi vre-o valoare în sine? Se dobândeşte el pentru sine sau ne prinde în mod deosebit după lumea de simţiri şi de gânduri cu care ne familiarizează? Cei cari editează cărţile «comerciale» îşi cunosc mai bine oamenii şi ştiu pe ce constante să-şi sprijine calculele. Când astfel stau lucrurile, să mărturisească atunci cine a văzut tovărăşie proastă ducând la tovărăşie bună, patima comunităţii cu una la pasiunea comunităţii cu cealaltă, josnicia la distincţiune, lipsa de gust la bunul gust şi, ca să aducem o pildă, teatrul lui Tănase preparând publicul pentru adevăratul teatru. (A preparat el aşa de bine — cum a îndrumat şi cartea «comercială» — că astăzi, într'un oraş de provincie strângi anevoie o mână de spectatori pentru o producţie artistică, în timp ce compania «Cărăbuş» realizează reţete de 120.000 de lei pe seară).

Intr'adevăr ce uimitor materialism moral profesează d-l Eliade, propunând inferiorul ca funcţie de creaţie şi explicare a superiorului!

Realitatea e însă alta. Intre cartea bună şi
cartea «comercială» (de care deosebim cartea
neisbutită) nu este nimic comun. Căci una ne
duce spre artă, spre o ordine superioară, spre
depăşirea de sine iar alta exploatează slăbiciu-
nile păcătoase ale omului şi tinde să-l men-
ţină în hidoasa lor atmosferă. Despre valoarea
«pedagogică» a acesteia din urmă e liber d-l
Eliade să vorbească şi noi să credem ce putem.
Dar firea slăbănoagă a omului îşi pierde prin

ca şi ce bruma de nădejdi înălţate mai cuprindea în primul moment. «Un rău, spune un proverb, strică o sută de buni». Tot aşa şi gustul public. Secole de literatură bună şi de critică inteligentă sunt abia îndestulătoare — ca în Franţa — spre a forma bunul gust, fineţea pătrunderii psihologice, eleganţa aristocrată a sentimentelor, pentru care — spre statornicul scandal al neobarbarilor — E. Bourget este un aşa de viu exemplu. Dar cele dintâiu lecturi proaste mai durabile ajung uşor să le compromită.

Dacă am stăruit aci mai mult decât ar fi fost firesc pentru însemnătatea întâmplării, e pentrucă prin gustul paradoxului se întunecă la noi înţelegerea condiţiilor desvoltării normale a culturii.

Că acum nici o literatură nu tipăreşte numai cărţi bune, asta e altceva. E una din necesităţile mai puţin vesele ale vieţii, care explică dar nu îndreptăţeşte la vre-o recunoscătoare consideraţie literatura proastă. Că literatura bogată de astăzi nu e proastă, este iarăş o altă afirmare. D-l Eliade justifică desele publicaţii prin faptul că se scrie nu mult ci *repede* — observaţiune subtilă dar explicatoare pe jumătate. Căci una e să scrii şi alta e să publici. Şi dacă e îmbucurător să scrii cât mai mult pentru a te lămuri şi a-ţi limpezi arta, e în câtva imprudent să publici totul, cum face d-l Cezar Petrescu, care e totuşi un scriitor de mare suflu.

PANICA ŞI GRABA D-LUI MIRCEA ELIADE. In «prefaţa propriu zisă» a *Oceanografiei* sale, d. M. E. face o mărturisire foarte interesantă pentru felul, cam ciudat, de a fi şi de a lucra al d-sale, care ar putea fi într'o bună măsură al întregii sale generaţii.

«De felul meu foarte liniştit, foarte calm, se plânge d-sa, — mă coprinde *panica* de câte ori trebuie să scriu ceva pentru public, sau să vorbesc unui anumit public. (Cei care au avut prilejul să asculte, ştiu ce penibil mă bâlbâi şi cu câtă greutate îmi păstrez firul gândului). Mi se pare, atunci, că oamenii aceia aşteaptă dela mine un adevăr de care au urgentă nevoie, fără de care se sufocă, se pierd, se nărue. Orice îndemn la calm şi la prezenţă de spirit, este inutil. Mi se pare că trebuie să spun repede anumite lucruri, şi anumite lucruri grave, eficiente. Şi atunci mă grăbesc, sar peste obstacole, fac greşeli de limbă şi de logică (dar ce importanţă pot avea toate acestea?) — paranteza aparţine cum era de aşteptat, autorului — numai ca să pot ajunge mai repede la ţintă. Ceeace este ridicul — e momentul să se întrebe cetitorul de astă dată: ce importanţă poate avea lucrul acesta?—este faptul că «ţinta» aceasta nu are nimic dramatic în ea. Nu e nici revelaţie, vai de mine! nici mister, nici profetism. Este pur şi simplu o invitaţie la *înţelegere*, la luarea de cunoştinţă de anumite lucruri din jurul nostru sau din inima noastră. Un lucru atât de simplu şi de la mintea omului, încât, probabil, dacă nu m'aşi grăbi nici nu l-aşi mai spune».

Ciudat, nu? Va-să-zică un fel de *parturiunt montes* pentru un biet de *ridiculus mus?* Dacă mărturisirea d-lui E. n'ar fi cochetăria *creatorului* (de valori) care se ştie superior şi se alintă la gândul că şi alţii îl socotesc astfel, am crede că d-sa se subpreţuieşte pe nedrept. Şi totuşi e păcat că nu poate fi *o ideie* mai stăpânit, mai rece, mai grav chiar, spre a fi mai în ton cu lucrurile «grave» pe care le spune. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, din experienţa de până acum, va fi băgat şi d-sa de seamă că publicul pentru care vorbeşte sau scrie nici nu se «pierde» nici nu se «nărue», poate de sufocat... Ar scăpa în orice caz de panică. Cât despre grabă, dimpotrivă: fiindcă are atâtea de spus şi fiindcă la d-sa *graba face treaba*, ar fi bine chiar să se mai zorească puţin, ştiut fiind că «ce-apuci de faci, e bun făcut!»

ION FOCŞENEANU: «IN SUS», D-l I. Focşeneanu, căruia, alături de maestrul Cincinat Pavelescu, i-am datorat frumoasa publicaţie a «Braşovului literar», şi-a strâns în mănunchiu poeziile risipite în paginile revistelor vremii. Semnalăm volumul, pentru mulţumirile sigure pe cari ni le păstrează o poezie intelectuală, ce ascunde cu atâta discreţiune o simţire bogată, duioasă şi neliniştită.

† GHEORGHE BOLDEA. O veste din iarna aceasta, atât de bogată în veşti îndoliate, ne-a adus de la Cluj mâhnirea apăsătoare a morţii bunului prieten şi coleg Gheorghe Boldea. Puţini l-au cunoscut poate, dar nimeni nu l-a cunoscut fără să-l îndrăgească, pe tânărul care ascundea sub sfiiciunea lui naturală unul din sufletele cele mai delicate şi muzicale ale tinerei generaţii de poeţi.

In anii din urmă, cari din darurile vieţii, ce se deschidea acum după munca şcoalei, au păstrat aşa de puţin lui Gh. Boldea, făcându-l să rătăcească prin oraşele Ardealului după un loc şi o mizerabilă hrană, — atâta grije avem de tineretul nostru cel mai bun! — file din «Abecedarul», din «Gând românesc» apoi din «Pagini literare» ne împărtăşesc adesea substanţa unei poezii de o superioritate în adevăr de simţire, care ne despăgubea cu prisosinţă de strigătoarea falşitate a atâtor poezii «moderne». Era mai cu seamă la Gh. Boldea o aristocrată discreţiune care ţinea pe poet mereu deasupra împrejurărilor prea personale ale vieţii, din care tălmăcea doar ceeace creştea muzical şi pur în mărturisirile statornice ale sufletului omenesc.

Păstrez în tainiţa de aur a amintirii două strofe de antologie, în care sbuciumul pământesc al iubirii e prins şi subţiat în mişcarea aeriană a versului şi în pendularea, atât de omenească, a sensurilor lăuntrice, care acum răpeşte sufletul după icoana alungată în spaţii stelare, acum adânceşte cerul în apele sufletului.

Tristeţea mea cu lacrămi se 'ncunună,
Ca 'nourat păienjinişul cerului cu stele
Şi-alung departe noaptea cu chipul dragei mele,
De care 's plin cum apele de lună.

Deşi pe uşi e lacăt, mă fură luna pe fereşti
Cu funigei de raze mă 'mpânzeşte
Icoana adoratei în mine s'adânceşte
Ca dâra unei perle în apele cereşti.
(Sbucium)

Poezia lui Gh. Boldea poartă minunea măsurii limpezi şi triste şi a adevărului de vis, care-l ducea adesea adânc spre lumea de umbre şi lumini dinlăuntru.

Invăluit în tăcerea din urmă, Gheorghe Boldea a coborît în pământul Târnavelor natale. In ochii săi stinşi a îngheţat icoana visului sfârşit. Din sbuciumul său purificat nimic nu mai ajunge la noi. Deslegat de binele cântării şi de răul traiului, sufletul poetului se înalţă acum, cu fumul tămâii, spre Împărăţia Isvoarelor, lăsându-ne în urmă cântecele sale tinere cu noaptea lor înaltă şi înstelată.

Plângând moartea poetului tânăr cu atâtea făgăduinţe, *Rânduiala* îşi va recunoaşte odată datoria unui act de dreptate faţă de memoria lui şi de folos pentru literatura română, strângând în mănunchiu cu ajutorul prietenilor, poeziile împrăştiate ale lui Gh. Boldea, alături de acelea ale olteanului Mileu şi ale altor visători cari le-au împărtăşit soartea nedreaptă, într'o antologie a tinerilor plecaţi prea curând.

Va fi şi un act de pietate, căci:

Noi uităm ades pe morţi
Dar morţii nu ne uită niciodată.

*

ROMANIA ŞI REVIZIONISMUL. — Nu putem recomandà îndeajuns de călduros cât mai multor Români lectura studiilor pe care d. Dr. *Sabin Manuilă*, directorul Institutului de Demografie şi Recensământ, le-a publicat, unul cu titlul acesta în *Arhiva*, a. XII p. 55—82, iar altul intitulat *Les problèmes démographiques en Transilvanie* in *Rev. de Transylvanie* a. I no. 1, asupra mişcării populaţiei în Ţara noastră dela unire încoace. Pentru toată documentarea statistică, clar comentată şi luminos ilustrată cu numeroase diagrame şi cartograme, studiul trebue străbătut din cap până în cap. Noi ne mulţumim cu reproducerea concluziilor cu totul îmbucurătoare, menite să sporească încrederea în puterea de viaţă a neamului nostru, pe cari autorul e îndreptăţit să le tragă din datele cercetării sale obiective: «Este deci clar, că nu numai prin faptul că distribuţia populaţiei pe sate şi oraşe este mai avantajoasă pentru Români decât pentru minoritari, ci şi prin faptul că *vitalitatea Românilor este mult mai mare decât a minorităţilor*, deplasările viitoare în structura etnică a ţării se vor pro-

duce în favoarea netă a elementului romînesc. Această concluziune se bazează exclusiv pe superioritatea biologică a populației romînești și nu ține socoteală nici de asimilările cari se fac în mod inevitabil mai ales la orașe în avantajul elementului romînesc și nici de tendințele de emigrație ale elementului minoritar».

Iar tuturor pretențiilor și uneltirilor revizioniste, noi trebue să opunem o politică de populație programatică, bazată pe studii temeinice și executată *fără șovăire*. Pentrucă numai printr'o astfel de politică România va putea merge pe calea unui progres demografic strălucit, lăsînd minoritățile etnice în starea în care se găsesc astăzi și *dublînd în cîteva decenii elementul romînesc al țării*. Nu trebue uitat că astăzi sunt foarte puține țări în cari populația sporește efectiv. Intre ele, locul prim îl ocupă România. Condițiunile demografice din țările occidentale vor face ca populațiile acestor țări să înceapă în scurtă vreme a scădea vertiginos, cîtă vreme România merge cu pași repezi spre dublarea numărului ei actual de populație. Sporul populației Romîniei este acum de 1 milion de suflete la fiecare patru ani. In cîteva decenii România va fi egală ca număr de populație cu toate țările mari ale Europei, și distanțată numai de Rusia și Polonia».

Aceste concluzii pun științific și cinstit la punct pretențiile neîntemeiate și necinstite ale revizioniștilor; din păcate ele n'o pot face însă decît *teoretic*. Rămîne în sarcina unei politici luminate, de perspectivă și durată istorică, înfăptuirea lor *practică*. Politica *marilor înfăptuitori romînești* trebue cît mai repede reluată și continuată cu hotărîre și în domeniul acesta.

D-L OCTAVIAN GOGA PROFESOR. — Propunerea d-lui O. Goga la catedra de estetică literară a universității din Cluj a fost primită de cercurile intelectuale ale Țării cu o mulțumire nereținută. Prezența d-sale acolo va însemna într'adevăr foarte mult. Ea poartă pentru noi nădejdea creeri unei școli de simțire romînească în vechea și încă înstrăinata Capitală a Ardealului, a unei raze de viață curată în solemna alcătuire a Universității. Tinerețea singură nu o aduce întotdeauna. Raporturile studenților cu Facultatea sunt cele mai adeseori raporturi oficiale de secretariat, de frecvență, de examene. Sîrguința unora poate fi apreciată și stimulată de profesori, dar o viață nouă nu se încheagă acolo, isbucnind în entusiasm creator, decît prin chemarea unui deschizător de drumuri sau unui mare îndrăgostit de valorile superioare ale gîndirii. D-l O. Goga e din aceștia. Ceeace a însemnat un Pârvan și și mai înainte un Maiorescu, ceeace însemnează mereu un Iorga, va însemna Octavian Goga pentru poezia căreia îi va da viață. Și o anumită viață: aceea care e firească aci, o viață romînească. Poetul volumului «Acasă», va aduce tinerilor ascultători, chemînd, cu amintirea duioasă a sfatului matern de odinioară:

Zi Tatăl-Nostru seara, dragă
Și să te porți la'nvățătură!

năvala de icoane trecute, în care a întrupat de atunci crîmpeie largi din viața neamului său, O. Goga va aduce lumină și dragoste pentru înțelegerea și simțirea noastră a cîntării.

Desgroapă... cu mîinile 'n tremur
Comoara ta sfîntă de jale
Tu porți ferecate durerile noastre
(și taina bucuriilor noastre)
In vaierul (și în surîsul) strunele tale.
In ele 'mpletit-au străbunii cucernici
Argintul visării...

D-l Octavian Goga era de mai multeori dascălul nostru. Oficialitatea se cinstește recunoscîndu-l.

PENTRU O ISTORIE A FILOSOFIEI IN ROMÂNEȘTE. *Manualul* sau *tratatul* este, între atîtea altele, una din problemele încă nedeslegate ale învățămîntului nostru filosofic. Fără îndoială că dela traducerea după grecește a unui manual scris de un german în limba latină, care a fost fructul străduințelor filosofice ale unui Eufrosin Poteca dela 1829 și până la *Cursul de Psihologie* al Profesorului Rădulescu-Motru dela 1923, trecînd prin *Logica* lui Titu Maiorescu dela 1876, ne-am ridicat foarte

sus. Seria continuă cu *Estetica* d-lui Tudor Vianu, cu, precum se spune, *Sociologia* d-lui Petre Andrei și desigur cu mult așteptatul *Tratat de Sociologie* al Profesorului Gusti. — *Sociologia generală* a d-lui Traian Brăileanu împlinește cu greu serviciile cerute unui manual, ea rămînînd să fie judecată numai ca lucrare de știință.

Dar pentru studiul filosofiei propriu zise ne lipsește adevăratul *Tratat de Istoria Filosofiei*, care nu poate fi cîtuși de puțin înlocuit prin mica *Indrumare în filosofie* a d-lui Mircea Florian. In această privință suntem pe de-a'ntregul tributari străinătății, — și din nenorocire, unor manuale cu totul șterse ca valoare științifică. Cine știe cît de puțin se întrebuințează *textul* original sau tradus și cît de mult manualele și monografiile de istoria filosofiei, după cari se compilează în fugă și fără nicio îndrumare — afară, firește, de cea... bibliografică — lucrările de seminar, își poate da seama de lipsa de conținut spiritual și moral al acestui învățămînt, în care studentul învață să «facă lucrări» dar nu *deprinde meșteșugul studierii filosofilor necum al cercetării filosofice*. Deaci — toată netemeinicia și nerodnicia tinerilor cari se ocupă astăzi cu filosofia. Pentru o îndreptare a lucrurilor e necesară întîi de toate *întoarcerea la texte* și în al doilea rînd, o bună *Istorie a Filosofiei*.

Nevoia științifică și didactică a unei asemenea lucrări fusese înțeleasă din capul locului de Profesorul P. P. Negulescu, care în 1910 începuse publicarea ei în 10 volume, dintre cari n'au apărut decît primele două, asupra Renașterii, — al doilea în 1914. D-sa concepea istoria filosofiei nu ca o înșirare rezumativă a sistemelor filosofice ci ca o explicare a lor: «Defectul de căpetenie al celor mai multe opere de istoria filosofiei este că resumă pur și simplu sistemele pe cari le expun, înșirînd unele după altele părerile diferiților filosofi asupra diferitelor probleme. Utilitatea unor asemenea resumate e însă foarte contestabilă. Mai întîi, dacă e vorba numai să știe cineva *ce* a zis cutare filosof, o poate afla, cu mai multă siguranță și mai mult profit, cetindu-i operele în original; o istorie a filosofiei trebue să-i arate în primul rînd *de ce* a zis filosoful în chestie ceeace a zis. Apoi, când un sistem filosofic e anevoe de înțeles în original, unde părțile lui sunt expuse pe larg și în toate amănuntele, nu va fi de sigur mai ușor de înțeles într'un resumat de cîteva pagini. De aci, în genere, plîngerile celor ce sunt obligați să citească asemenea resumate, că nu le înțeleg destul de bine.

Istoria filosofiei nu trebue dar să resume, ci să explice sistemele — și să le expună din acest punct de vedere special. Ea trebue să stabilească mai întîi precis punctul de plecare al fiecărui sistem, arătînd causele ce i-au dat naștere; trebue să aleagă apoi din fiecare ideile de căpetenie, să le separe de amănuntele inutile și indiferente, și să le expună în ordinea lor logică — în raport cu punctul lor de plecare. Iar această expunere trebue să scoată în relief continuitatea cugetării filosofice, înfățișîndu-ne diferitele sisteme ca trepte succesive ale uneia și aceleiași evoluții, chiar atunci când ele se neagă unele pe altele».

Istoria filosofiei are prin urmare, după profesorul Negulescu, îndatorirea nu să resume diferitele sisteme filosofice ci să le explice în apariția și înlănțuirea lor istorică. Pentru aceasta, ele trebuesc puse în legătură cu sistemele cari le preced, cu starea cercetărilor științifice, cu împrejurările politice, sociale și economice din vremea în care apar, și, se 'nțelege, cu personalitatea autorului însuși. Schițată abia în primul volum al *Filosofiei Renașterii*, această largă înțelegere a istoriei filosofiei ca cercetare a filosofiei în legătură cu toți factorii, statornici sau schimbători, cari-i pot determina apariția și orientarea, a luat în *Geneza formelor culturii* proporțiile unei adevărate *științe a filosofiei*.

Dar asupra acestor lucrări vom avea prilejul să vorbim altădată mai pe larg. Ceeace vrem să adăogăm acum, este datoria pe care o are d. Profesor Negulescu de a relua cît mai curînd publicarea lucrării începute. Prin proporțiile și temeinicia ei, această *Istorie a filosofiei* ar aduce neprețuite servicii studiului filosofiei la noi, pe lîngă faptul că ar constitui, ca cercetare științifică, una din mîndriile culturii romînești.

SOCIOLOGIA ROMANEASCA la al IX-lea *Congres internaţional de sociologie* dela Geneva din Octombrie 1933, a fost reprezentată prin două comunicări făcute, din partea profesorului *Gusti*, de către doi din colaboratorii săi, dd. *G. Vlădescu-Răcoasa* şi *H H. Stahl*, şi menite să împărtăşească congresului contribuţia pe care concepţia sociologică a profesorului Gusti precum şi cercetările monografice întreprinse de d-sa, o aduc la punerea şi deslegarea problemelor desbătute acolo: previziunea sociologică şi problema locuirii sau aşezării omeneşti (l'habitat humain). Este, după cât ştim, a treia oară când străinii sunt informaţi de mişcarea sociologică dela noi, după studiul d-lui *Tr. Brăileanu: Soziologie in Rumänien*, apărut în 1926 în Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie V, 4 şi studiul d-lui G. Vlădescu-Răcoasa: *La Sociologie en Roumanie*, apărut în 1929 în Revue Internationale de Sociologie, n-rele 1—2.

Despre *previziune* în sociologia profesorului Gusti a referit d. G. Vlădescu-Răcoasa. D-sa şi-ar fi întregit de minune expunerea aşa de lapidară şi de limpede a concepţiei pe care o reprezentă cu atâta competinţă, dacă, în ceeace priveşte verificarea ei în cercetările monografice, nu s'ar fi mulţumit cu o simplă declaraţie că acestea i-au «confirmat justeţea» ci ar fi dat şi *exemple* de cazuri concrete în cari s'au constatat înadevăr transformări în sensul *prevăzut* de cercetăriie monografice. Că, din pricina aceasta, lucrarea n'ar fi luat proporţii neadmise la congres, o dovedeşte comunicarea, de două ori mai mare, a colegului d-sale, d. H. H. Stahl.

Acesta, mai fericit inspirat, îşi întemeiază raportul privitor la aşezările omeneşti pe constatări pe cari d-sa însuşi le-a făcut în cercetările monografice, dând astfel comunicării un caracter de noutate nu numai pentru străini ci şi pentru cei cari cunosc concepţia sociologică a profesorului *Gusti*. Teza d-lui *Stahl*, cunoscută dealtfel în sociologia popoarelor zise «primitive» — d-sa o ştie desigur, deşi n'o spune în comunicare, — constă în afirmaţia că structura unei aşezări omeneşti nu poate fi lămurită pe deplin numai cu ajutorul împrejurărilor geografice în care se găseşte ci trebue pusă în legătură şi cu formele de viaţă socială, în speţă cu regulele de stăpânire şi folosire a pământului. Pentru susţinerea ei, d. S. se foloseşte de constatările făcute în satele cercetate de Seminarul de Sociologie: Nereju, Cornova, Drăguş şi Ruşeţu. Comunicarea D-lui S. nouă şi interesantă mai cu seamă pentru materialul românesc pe care se sprijine, merită înadevăr să fie citită (*Arhiva* p. şt. şi ref. soc. an. XII p. 196—200).

SOCIETATEA ROMÂNĂ DE CERCETĂRI PSIHOLOGICE. — Până după răsboi, munca psihologilor români s'a mărginit, cum nu se putea altfel, la înjghebarea unui *învăţământ* temeinic al acestei ştiinţe în Ţara noastră, care să dea noţiunile psihologice elementare şi să ia cunoştinţă de progresele pe care ştiinţa lor le făcea în străinătate. A fost faza alcătuirii de manuale elementare, care a culminat în *Cursul* de caracter riguros ştiinţific al Profesorului Rădulescu-Motru. In timpul acesta, cei cari, nevoind să rămână în străinătate, cum a făcut de pildă Vaschide, aveau să facă psihologia în ţară, nu puteau avea răgazul să întreprindă *cercetări originale* în domeniul ştiinţei lor. Unora le lipsia desigur pregătirea necesară, dar tuturor le lipsiau condiţiile exterioare de lucru.

După răsboi însă, cu orientarea psihologiei din ce în ce mai pronunţată spre cercetarea condiţionărilor fiziologice ale vieţii sufleteşti şi spre studiul comportărilor psiho-fizice cu metode din ce în ce mai pozitive şi mai exacte, au început şi la noi a lua fiinţă laboratoare de psihologie experimentală, cum sunt cel dela Cluj, aşa de bogat în activitate, al Profesorului Ştefănescu-Goangă, cel dela Bucureşti spre organizarea şi promovarea căruia Profesorul Rădulescu-Motru, acum, după ce şi-a încheiat munca de întemeiere a unui învăţământ *ştiinţific* al psisologiei la noi, îşi îndreaptă, cu sprijinul competent al elevilor şi colaboratorilor săi mai tineri: G. Zapan, I. M. Nestor, G. Bontilă, toate sforţările sale pentru creiarea unui mediu superior de *cercetări proprii*, întreprinse de psihologii români în legătură cu nevoile noastre, cum sânt încercările de psihologie aplicată care s'au făcut şi se fac la căile ferate, în armată, aviaţie, etc.

Pentru creiarea unui asemenea mediu ştiinţific de răspândire a cunoştinţelor psihologice şi de promovare a cercetărilor noi, a luat fiinţă, anul trecut, sub conducerea d-lui Motru şi prin priceperea şi hărnicia deosebită a d-lui Nestor, şef de lucrări al Laboratorului de Psihologie experimentală din Bucureşti, *Societatea română de cercetări psihologice*, care, pe lângă cele trei cicluri de conferinţe ţinute în colaborare cu cei mai distinşi medici şi savanţi dela Facultatea de Medicină, (D-rii G. Marinescu, C. Parhon, Tomescu, Radovici, Vlad, etc,), a scos, numai după un an de lucru, primul volum din *Analele de Psihologie*, — o publicaţie anuală prin care Societatea înţelege să informeze asupra cercetărilor noi de aiurea, dar să cuprindă totdeodată şi lucrările psihologilor *români*. Studiile şi cercetările acestui prim volum, întovărăşite de rezumate franceze sau scrise deadreptul în franţuzeşte, cum obişnueşte d. Dr. Marinescu, deşi nu prea întinse, privesc probleme *actuale* în psihologie şi sunt contribuţii de strictă specialitate. Recenziile, rareori discuţii menite să pună faţă în faţă puncte de vedere deosebite, sunt deobicei referate asupra cuprinsului cărţilor, cu scopul de a informa în primul rând.

Pentru început şi faţă de mijloacele materiale cu totul modeste de care dispune Societatea, lipsită de sprijinul, pe care l-ar merita, din partea oficialităţii, activitatea ei de până acum în frunte cu acest volum, deschide un drum de muncă serioasă în domeniul psihologiei în Ţara noastră.

BIBLIOTECA «ENERGIA», editată de Fundaţiile Regale deschide o nouă cale în publicistica românească. Nu am înţeles bine cum a fost concepută această bibliotecă în întregul ei, de ce s'a simţit nevoia traducerilor şi cum se aleg autorii traduşi, Lawrence, Bazin, Huc sunt autori cari ar fi putut să mai aştepte atâta timp cât nu am ajuns să avem traduşi, marii clasici ai literaturii şi filosofiei.

Publicul cetitor român, asupra căruia s'a aruncat multe vorbe rele, nu a fost îndrumat cu adevărat, punându-i-se la îndemână cărţi bune pe un preţ redus. Fundaţiile Regale, o încearcă pentru prima oară după un program chibzuit. Acest public atât de hulit şi atât de speculat, a fost şi este continuu îndepărtat de tot ce înseamnă gând şi faptă românească, prin activitatea negustorească, a editurii Hertz şi cea tendenţioasă dela Adevărul. Aceasta în deosebi prin anumite traduceri străine.

Infăţişarea, pe calea literaturii, a figurilor reprezentative româneşti, este un gând din cele mai bine inspirate. Aceasta e adevăratul rost al bibl. «Energia». *Ştefan cel Mare şi Domnul Tudor* deschid un drum bun atât pentru scriitorii români, pasionaţi în a prelucra material străin, cât şi pentru public care e bine să ştie cât mai multe lucruri despre marii noştrii înaintaşi ridicaţi în lungul istoriei naţionale. Cartea d-lui Sadoveanu, deşi plină de o atmosferă de legendă, nu ne mai aduce frumuseţile artistice alese din Hanul Ancuţei sau Baltagul. Cartea d-lui Ardeleanu, în care găsim mai puţin legenda şi mai mult documentul istoric, este bine scrisă dar necomplet tratată. Credem că puteau lipsi capitolele erotice dela început.

Chiar dacă artistic, nu sunt pe deplin realizate, aceste cărţi sunt de mare însemnătate pentru educaţia cetitorului nostru, prin viaţa românească cuprinsă în paginile lor.

ANUARELE ŞCOLARE. Cel dintâi anuar şcolar a fost întocmit la noi de Titu Maiorescu, după cum afirmă el în Anuarul Gimnasiului din Iaşi 1862—63 (Prefaţă). Scopul unei asemenea publicaţii era să înfăţişeze situaţia şcolară de la sfârşitul unui an, aşa cum se face până astăzi. Pe lângă aceasta, anuarul mai trebuia să cuprindă, dacă nu o monografie întreagă, cel puţin date privitoare la trecutul şcoalei respective, iar mai departe, să «desvolte prin

disertaţiuni originale o publicitate *ştiinţifică* între profesori şi să lumineze pe de altă parte în acest mod pe şcolari şi pe public asupra întrebărilor importante pentru *educaţiune şi învăţământ»*.

De atunci anuarele au devenit un obicei dela sine înţeles în şcoalele noastre, iar pilda lui Maiorescu cu studii asupra problemelor de educaţie şi învăţământ şi-a găsit din când în când continuatori.

Mai mult chiar: anuarele au publicat uneori *cercetări noi* în diferite domenii. Din pedagogică şi educativă, anuarul a devenit o publicaţie deadreptul ştiinţifică.

Iată însă că în ce priveşte organizarea unei asemenea munci ştiinţifice se poate face un pas mai departe. Profesorii unui liceu de pildă, sau numai o parte dintr'înşii, se pot organiza într'o *echipă permanentă de cercetări monografice*, cari, pe măsură ce se împlinesc, pot fi publicate în anuare.

Un exemplu de ce se poate face în legătură cu monografia regiunii, adică cercetarea ei din toate punctele de vedere (geografic, istoric, demografic, folkloric, etc.), ni-l dau anuarele liceului «Petru-Rareş» din Piatra-Neamţ, şi în deosebi cel din 1933—34, care, pe lângă numeroasele contribuţii privitoare la ţinutul Neamţului, cuprinde limpede, în articolul-prefaţă datorit unui tânăr profesor, harnic şi plin de iniţiative, d. Const. Turcu, însuşi gândul acesta al «anuarului şcolar în slujba cunoaşterii regiunii».

Asemenea anuare, cari pe lângă partea *şcolară* propriu zisă, ar cuprinde şi astfel de studii *pedagogice* pentru profesori, părinţi şi elevi, iar în al treilea rând *cercetări monografice asupra regiunii*, de interes ştiinţific mai larg, ar putea forma începutul unei mişcări culturale în atâtea din oraşele noastre de provincie, cari zac în cea mai mare parte, într'o desăvârşită nepăsare spirituală.

*

ARHIVA, PENTRU ŞTIINŢA ŞI REFORMA SOCIALA, organul Institutului Social Român, a devenit cu anul al XII-lea şi organul *Federaţiei internaţionale a societăţilor şi institutelor de sociologie*. Increderea arătată *Arhivei* nu este numai o cinste ci şi, în adevăr, o consacrare. Şi ea nu priveşte numai *Arhiva* ca expresie a preocupărilor sociologice dela noi ci şi însăşi sociologia românească. Meritele revin în întregime profesorului *Gusti*, atât datorită prestigiului personal de care se bucură în străinătate cât şi mulţumită faptului că d-sa a ştiut să dea sociologiei, în ţara noastră, un conţinut propriu, îndreptând-o spre cercetarea societăţii româneşti şi scăpând-o astfel de interminabilele şi inutilele speculaţii teoretice cari se învârtesc de cele mai multe ori în jurul... ursului din pădure.

Colaborarea la *Arhiva*, a sociologilor străini, membri ai Federaţiei internaţionale, se deschide cu studiul lui *G. L. Duprat*, secretarul general al Federaţiei, privitor la problema, centrală în sociologie, a *formelor elementare ale vieţii sociale*.

Contribuţia românească la acest nou volum al *Arhivei* este reprezentată susţinut şi demn, deşi ceva mai modest, în afară de studiul d-lui Dr. *S. Manuilă*, a cărui importanţă o relevăm aparte, de studiul d-lui *Stahl* privitor la *sistemul onomastic drăguşan*, reprezentând numai un mic fragment dintr'un complex mai mare de cercetări, foarte interesante şi preţioase, ale autorului privitor la vechile rânduieli sociale ale satului românesc, şi de studiul d-lui *Herseni* despre *Sociologia contimporană*, pe care îl semnalăm, iarăşi, deosebit.

Rubrica recenziilor se prezintă ca deobicei bogată, însă alcătuită tot cam la întâmplare şi în mare parte de oameni care au în genere prea mult de învăţat din cărţile recenzate pentru a le putea judeca apoi cu toată competinţa.

REVUE DE TRANSYLVANIE, minunata iniţiativă a *Astrei*, este o publicaţie pe cât de frumoasă la înfăţişare pe atât de serioasă în cuprins. Ieşită din nevoia de a ne apăra drepturile noastre asupra Transilvaniei împotriva tuturor atacurilor piezişe ale norocoşilor asupritori de până ieri, *Revue de Transylvanie* are, faţă de *propaganda* maghiară, avantajul de a apăra însuşi adevărul. Deaceea ţinta ei nu

este propaganda în care minciuna să se ascundă ruşinată în dosul atâtor îndemânări ci *informaţia demnă, exactă, precisă şi cinstită* privitoare la stările de lucruri, trecute şi prezente, din Transilvania.

Cele trei n-re apărute până acum cuprind lucruri pe care trebue să le ştie nu numai străinii de rea sau de bună credinţă ci noi înşine, pentru a spori în noi conştiinţa adevărului şi dreptăţii care sunt de partea noastră, sporindu-ne astfel tăria şi hotărîrea, de a le apăra până la sfârşit.

Cuvinte de mulţumire şi de recunoştinţă pentru această frumoasă muncă, se cuvine să trimitem profesorilor noştri clujeni în frunte cu d. Silviu Dragomir, cari ca să-şi slujiască ţara şi neamul, au găsit o cale mai rodnică decât aceea pe care o aleg deobicei profesorii universitari: politica aducătoare de portofolii ministeriale.

Pe deasupra, R. de T. e o dovadă că universitarii clujeni alcătuesc cu adevărat o *universitate* vie spre deosebire de alte Universităţi româneşti în care profesorii isbutesc să ajungă mai de grabă la o desăvârşită *diversitate*.

GÂNDIREA, revista care, după răsboi, reluând în spirit creştin o tradiţie numai de spirit naţional, a ţinut, în domeniul ideilor, necontenit trează conştiinţa *românească*, iar în acela al literaturii a însemnat cu adevărat un pas mai departe în adâncirea fiinţei noastre proprii, reapare sporită în conştiinţa misiunii ei de vremuri vitrege şi mărturisind prin glasul de poet al d-lui Nichifor *Crainic*, acelaş crez al *adevărului creştinesc şi românesc*.

«FAMILIA» DELA ORADIA. Hotărârea scriitorului M. G. Samarineanu de a continua munca începută acum aproape 3 sferturi de veac de Iosif Vulcan la Oradia, este în chipul în care a isbutit s'o facă, nu numai o cinste pentru d-sa ci şi o mare mândrie pentru cultura românească, din mijlocul căreia s'a putut găsi cineva care să-şi închine viaţa continuării şi întăririi unei tradiţii într'un colţ al Ţării.

Fapta d-lui Samarineanu este o dovadă mai mult că societatea românească devine din ce în ce mai conştientă de ceeace este prin amintirea de ceeace a fost şi prin năzuinţele spre ceeace vrea să fie.

Sarcina d-sale era cu atât mai grea cu cât, după Intregire nu mai putea fi vorba de o simplă apariţie, în condiţii minore, ca pe vremea apăsării străine, ci de o publicaţie la înălţimea demnităţii de stăpân. D-l S. a înţeles din capul locului lucrul acesta. De aceea nu s'a lăsat până când n'a făcut din «foaia enciclopedică şi beletristică cu ilustraţiuni» a lui Vulcan (1865-1907), revista de literatură, idei, critică şi contribuţii la cunoaşterea regiunii, aşa cum apare de un an încoace. Saltul pe care această a doua continuare a *Familiei* l-a făcut faţă de prima, din 1926, trebue însemnat iarăşi spre lauda d-lui Samarineanu.

Ca revistă de cultură regională, *Familia* şi-a înţeles pe deplin menirea: cunoaşterea realităţilor şi cultivarea tradiţiilor *locale* pe de o parte, legătura cu scriitorii şi fruntaşii întregii culturi româneşti pe de alta. Drumul acesta, pe care păşeşte în adevăr *Familia*, trebue continuat cu şi mai multă energie, în sensul unei mai bune organizări a muncii locale şi a unei mai pretenţioase alegeri a colaborărilor din afară, în deosebi a celor din Capitală.

Pe deasupra, misiunea specială a *Familiei* trebue să stea mai ales în urmărirea atentă şi largă a tuturor demersurilor culturale ale minorităţilor, îndeosebi maghiare, din Ardeal, aşa cum face d. Alexandru Olteanu, a cărui muncă nu o putem preţui îndeajuns. Ea trebue să păşească dela însemnări şi informaţii sumare la priviri de sinteză. Iar mai departe, legăturile cu minoritarii trebuesc întărite pe latura unui schimb de valori spirituale pe calea traducerilor.

In felul acesta, *Familia* poate deveni acolo, la graniţa de Apus a Ţării, un puternic post de creiare şi răspândire a culturii naţionale. Priceperea şi hărnicia de larg orizont a directorului ei sunt chezăşii sigure. Cei care pot să-l ajute, au totdeodată şi datoria s'o facă.

AZI, revista fondată de D-l Zaharia Stancu, care apare sub conducerea unui comitet, este o publicație mult prețuită a «tinerei generații» necriterioniste.

Faptul ritmului neregulat în care își desfășoară activitatea îl constatăm fără a-l comenta. In ceeace privește calitatea cuprinsului și felul cum se întocmește un număr din această revistă, deși atât de lăudată — de obiceiu de câte unul din colaboratorii săi — revista suferă în deosebi de lipsa unui punct de vedere propriu, de lipsa unui îndreptar critic, prin care publicația ar căpăta un caracter organic. Astfel se explică lipsa unei cronici serioase — sau mai pe scurt lipsa cronicii — deosebirile de atitudini și de tratare ale problemelor înfățișate. Poesia este ln un nivel mai ridicat, deși uneori e prea «ermetică» și fără legături cu sufletul românesc.

SOCIETATEA DE MÂINE, revista ardeleană de curând mutată la București, continuă să apară în aceleași condiții tehnice. In ceea ce privește cuprinsul, deasemenea, n'a suferit nici o schimbare, publicând mai departe articole de o valoare inegală. Lucrul poate fi până în cele din urmă înțeles. Ceeace însă nu am putut să înțelegem este cauza pentru care această revistă s'a mutat în Capitală. Să fie din nevoia de a se adăpa direct dela isvoare în ceeace privește doctrina?

Și când ne gândim cât de mari foloase ar fi putut aduce o astfel de revistă rămânând la Cluj și mai ales păstrând legătura cu spiritul și nevoile acestei nații care trebue slujită! Ar fi avut cu adevărat un rost.

CRITERION *revista de arte, litere și filosofie* a unei părți din ceeace s'a obișnuit să se numeroasă «tânăra generație», continuă activitatea orală din vestitele «symposioane» ale fostei Asociații Criterion, cu aceleași probleme, în acelaș ton și militând, firește, pentru aceleași idei. Sprintenă și cu subtilități de un demonic rafinament, — e scrisă doar de «elita» generației —, revista *Criterion* e interesantă în primul rând prin istoria și comentarea ideilor cari alcătuesc așa numita «spiritualitate» nouă a generației tinere, — și aceasta mai ales în măsura în care activitatea de care vorbim, ilustrează de minune, pentru istoria de mai târziu, părerile bune, deosebit de bune, pe cari o generație le are despre ea însăși.

CUVANTUL STUDENȚESC, noul organ al Uniunii naționale a studenților creștini, reapare cu o îmbucurătoare siguranță și coheziune în idei și cu colaborări de prim ordin — ale d-lor Nae Ionescu, Simeon Mehedinți, Nichifor Crainic, Mircea Vulcănescu, Ion Moța, Radu Gyr etc. Un loc deosebit ținem să dăm pentru justețea vederilor și curajul lor tineresc articolelor semnate de d-l T. Blidariu (e desigur acelaș cu Ion Veverca din Nr. 1) «Gânduri despre o lume românească ce va să fie», «Unitatea neamului în gând și faptă», «Sensul românesc în lume».

Sunt aci idei privitoare la necesitatea unei problematici sociale proprii, cari desvoltate în sensul unei adânciri, pot forma un semn prețios pentru îndrumarea tinerilor generații, cu nădejdea rodirii lor în faptă.

REVISTELE REGIONALE. Servilitatea cu care cultura oficială se orientează după modelele din streinătate, se oglindește în atitudinea lumii provinciale față de Capitală. E și firesc. Aceeași lipsă de personalitate vorbește într'o parte și 'ntralta.

D'engaugna Paris en tout
Cadun s'acoumodo...

spunea pe vremuri Mistral,

Să maimuțărească Parisul în toate
Fiecare se potrivește
Și pretutindeni lumea se face
Sclavă a modei.

Dacă viața noastră provincială e atât de scarbădă, atât de goală, atât de mult mormântul tuturor bunelor intențiuni, aceasta e pentrucă îi lipsește în adevăr, tradiția unor sforțări proprii de cultură și mândria lor. Dar una și alta îi vor lipsi câtă vreme cu acelaș ridicol dispreț față de ceeace este local (Românul în streinătate se poartă la fel față de ceeace este românesc) și cu acea neinteligentă grabă, va căuta spre noutățile Capitalei. Cel care îmbracă haine streine spre a părea mai mult, e desigur însuși foarte puțin.

Din fericire sunt și abateri și asupra lor voim să ne oprim. Oamenii nu au renunțat pretutindeni de a fi ei înșiși. Astfel la Craiova, mulțumită Profesorului Fortunescu și colaboratorilor săi, la Iași, orașul pe care Jules Romains îl numea de curând, spre a ne face plăcere, Oxfordul României (noi am vrea să fie numai Iașii noștri), la Brașov, la Sibiu, vechiu centru de cultură religioasă ardelenească, loc de obârșie al Astrei, unde avem de curand și frumoasa sforțare a tinerilor grupării «Thesis» — conducătorul ei, d-l Al. Dima, mai lucrase cu aceleași gânduri «localiste» și cu folosul unei alte potriviri la «Datina» Turnului-Severin natal,— la Oradea, unde se încearcă reluarea Familiei lui Vulcan, și în alte părți, pe cari le trecem, se încheagă totuși centre de viață ascultând vechilor chemări ale locului. Revistele le sunt purtătoare de cuvânt. Publicațiile acestea regionale, cu rădăcini *in loc*, care nu sufăr de rușinea de a fi regionale, nesilite astfel să alerge după preocupări de împrumut, ci putându-se ridica de la acelea cât de sus, sunt elemente ale adevăratei descătușeri și înălțări culturale a neamului. Nădăjduim să putem arăta odată întreg prețul acestui regionalism cultural, fără de care nu este cultură națională *vie*, ci formule culturale de laborator oficial.

In șase ani de muncă neîntreruptă, profesorul Axente Banciu a dat în «Țara Bârsei» — care continuă în parte o mai veche tradiție culturală brașoveană — un nucleu posibil de viață intelectuală locală, strânsă în jurul propriei istorii și etnografii. Prin contribuția cercetătorilor localnici, între cari cităm pe A. A. Mureșeanu, pe prof. Candid Mușlea, prof. St. Stinghe, — cărora se adaogă și alții mai dedeparte, ca meritosul cercetător al vieții Reghinului în revoluția de la 1848, Alex. Ceușanu (paginile publicate în Ț. B. au apărut de curând în volum «Vremuri de osândă»), revista brașoveană suplinind și alte reviste regionale cari lipsesc încă — prin contribuția lor figurile vechi de cărturari și de oameni de bine reînvie, documentele vechi recheamă crâmpee din viața de odinioară, dând nu numai materialuri istorice, ci desprinzând și un sens de muncă proprie crescând în loc. In ultimul număr, Ian.-Febr. 1935, d-l N. Iorga (și trebue să observăm că nu e poate colț din Țară, unde să nu întâlnim gândul cercetător și iubitor al d-sale) publică trei scrisori negustorești de acum un veac. Din ele, pe lângă datele privitoare la traiul și obiceele negustorești de odinioară, pe lângă unele minunate vechi numiri de technică românească — «streșinile» pălăriilor, fier lung de care «feresc» căruțile, etc. — se vădește vrednicia cuceritoare a negustorilor români brașoveni, cari ajunseră cu timpul să străbată «exclusivitatea săsească de pe vremuri» răspunzând ei negustorilor din Țară. Avem aci și pagini de literatură uneori onorabilă, dar cu contribuții streine, și mai puțin clar legată de tendințele revistei.

Dar exemplul «Țărei Bârsei» a stimulat și alte patriotisme locale. Am în față câteva numere din mica revistă intitulată «Plaiuri săcelene» «revistă de atitudini și probleme săcelene», redactată de d-nii V Tudoran și I. Crisbășeanu, în formatul acela înalt și îngust al «Abecedarului» anilor trecuți de la Turda. Publicație lunară, 10—20 de pagni, desbate probleme locale, dar cu multă înțelegere a prețului lor național, cu multă conștiință iarăș a datoriei, pe care o poruncește celor de astăzi mărirea celor de ieri. Vibrează în aceste câteva pagini, scrise dacă nu cu artă, cu suflet, atâta

entusiasm săcelean, atâta dragoste și grije pentru datinele străbune, că micile neajunsuri literare, scrisorile prea dese ale prietenilor și lupta epigramelor, sunt cu prisosință depășite în putința revistei de a răspunde năzuințelor unei colectivități. Iată, un număr, cel din vară, e închinat «Sântilici», străvechii datine mocănești de întâlnire; altul e închinat Păstorului, care formează până astăzi împreună cu negustorul care răsbate pretutindeni titlul de mândrie activă a Săcelenilor.

Plecat-ați toți din aceleași Săcele
Unii cu turme mari, alții cu turme mici
Trecut-ați prin poeni cu licurici,
Având în sân, ca păzitor de rele,
Un acatist păstrat de la bunici...

(V. Tudoran)

Semnalăm aceste publicații, oprindu-ne deocamdată aci, luându-ne însă sarcina de a reveni cât mai des asupra lor și a celorlalte, pentru prețul mare al tuturor în deschiderea drumului spre noi înșine, spre mândria și libertatea noastră. Pentrucă libertatea adevărată a omului stă în legătura cu trecutul și cu pământul, cu morții, cari ne-au arătat calea spre azur.

DINU BUZDUGAN

DIN CUPRINSUL NUMERELOR URMĂTOARE:

Tradiţia, rostul ei istoric şi social.
Ţară şi ţări.
Indrumare şi îndrumător.
Basarabii din Argeş.
Istoria, ştiinţa şi filosofia filosofiei.
Idealurile «generaţiei tinere».
Filosofia în România.
Psihologia în România.
Filosofia la Universitate.
Aromânii şi rostul lor în Sud-estul Europei.
Problema ridicării culturale a satelor.
Istoria Românilor văzută de Englezi.
Poezia românească după răsboi.
Romanul românesc după răsboi.
Avram Iancu.
Horia.

— 1 Martie 1935 — 1000 ex. —

PREȚUL LEI 50.